

2318 / 56-2

4

ההתקפה על הישוק הישן קטן
למילא בשפ"ס - א"ט מן הימינו
ספט 1929

שם: צבי נדב - קובץ בשם 'ההתקפה על

פ - 2318/56

160.5/1 - 148

02-109-01-11-02

3/07/2004

מזהה פיזי:

מזהה לוגי:

כתובת:

5/11/3/57

23) 23

ההתקפה

על הישוב
היהודי
ב א " י
ברטרפ"ט.

1929

עפ"י "ירושלים" / "דבר הימים"
"דבר הימים האלדי" / "דבר"
"דאר"היום" / "הארץ" ומקורות אחרים.

לוקט וסודר ע"י י. ע. (מ.)

נדפס ומסודר בדפוס
"אמנות" - אחים זרודינסקי
חיפה, רחוב יפו, מול אפ"ק.

תאחראי: י. ע. (מ.)

ליום השלישי

מצאתי לנכון לאסוף את הידיעות על מאורעות הדמים בארץ ישראל
בחוברת זו שאני כותבה לא רק בדיו. הרבה יחסר בה, כי לא עוד הכל
סופר ולא הכל נחקר. הרבה דברים יתבררו רק אחרי זמן ואולי זמן רב
ויתכן, כי דברים רבים נקברו יחד עם הקדושים.

לא לי, לקטן מעם, לעסוד על הסבות הנלוות והנסתרות למאורעות
הדמים בא"י. לא אקבל על עצמי גם לקבוע את התאריך הנכון להתחלת
סיומת החתנקשות בשוב היחודי הא"י על כי זועזועית. אחרים ימלאו את
התפקיד הזה.

אחת אפלת: ילמדונו מאורעות דמים אלה את דרכנו לקראת העתיד –
בנין ביתנו הלאומי העברי בא"י. מאורעות אלו ישמשו קו בין העבר
והעתיד. נלמד את שניאותינו בעבר למען יהיה העתיד יותר פורה ויותר
סחור.

כדם נמשחו חשוקי מרכבת ישראל בדרכה לשחרור. העם והארץ
תוכפל מחירותה לקראת המטרה ותחי זאת נחמתנו ותשובתנו.

י. ע. (מי.)

חיפה, אלול תרפ"ט.

אל מלא רחמים שוכן במרומים המצא
 מנוחה נכונה על כנפי השכינה במעלות
 קדושים וטהורים כזהר הרקיע מזהירים
 לנשמורת קדושי עם ישראל
 המעונים הטבוחים והנספים
 במערכה על קדוש שם המולדת
 (י"ז מנ"א - ח' אלול התרפ"ט)

בעבור שעם ישראל לכל תפוצותיו ימשיך
 את בנין המולדת בירר עוז וביתר מרץ
 בגן העדן תהי מנוחתם. לכן בעל הרחמים
 יסתירם בסתר כנפיו לעולמים ויצרור
 בצרור החיים את נשמתם. ה' הוא נחלתם.
 וינוחו בשלום על משכבם.

מַנְשֵׁר הַנְּצִיב הַעֲלִיּוֹן לְאִי*).

בשובי מאנגליה מצאתי לצערי הרב את הארץ במצב של בלבולים וטרף למעשי אלמות בלתי חוקיים.

שמעתי בזועה את מעשי האכזריות שנעשו ע"י כנופיות של פושעים אכזריים ושואפי דם, על מעשי פראות שנעשו באנשים מהישוב היהודי מחוסרי הגנה, מבלי הרחשב עם גילם או עם מינם, שהיו מלווים, כמו שקרה בחברון, בהתעללויות אכזריות שאין הפרה יכול לבטאם על שרפות בתים ומשקים בעיר ובכפר ועל ביזת רכוש וחורבנו.

פשעים אלה יביאו על ראשי עושיהם את מארתם וזעמם של כל אנשי התרבות בכל רחבי תבל.

ניתן היום הזה, הראשון בספטמבר, 1929

ז. ר. טשנסלור

נציב עליון ומפקד עליון.

הודעת הסוכנות היהודית.

מתוך בטחה בהכרזת בלפור ובמנדט ארץ-ישראל שמסר חבר הלאומים לבריטניה הגדולה התמכר העם העברי במשך עשר השנים האחרונות לעבודת שלום ובנין בארץ-ישראל. המפעל הזה ניתן להתנקשות אויבת ולהרס ודוני. רצחו וענו מאות נפשות נקיות של יהודים ויהודיות.

מבלי להרתע מפני ההתנקשויות האלה יקומו עתה כל היהודים בעולם ויראו שרצונם לבנות את הבית הלאומי העברי בארץ-ישראל הוא איתן לבלי חת ושהם נכונים להקדיש את כל כחם ומרצם למפעל הזה. מעשי אלמות ואימה לא יוכלו לעצור כעד העם היהודי מהביא את כל הקרבנות הדרושים לבנין ביתו הלאומי. דם חללינו צועק אל היהדות המאוחדת בעולם וקורא אותה למלא את חובתה בארץ-ישראל.

האכזריות של הסוכנות היהודית עושה צעדים תכופים בכדי שהממשלה המנדטורית תפרע את הנזקים. תתקן את הנהרות. תעניש את כל התוקפים והפורעים. תדיח את הפקידים האחראיים והבלתי מוכשרים ממשרתם. תפתור באופן נכון וצודק את שאלת הכתל המערבי. תתן את האפשרות לעליה מחודשת ומאוחדת ותודיע מחדש ובדברים מפורשים את מחשבתה של הממשלה המנדטורית בדבר המנדט הארצישראלי.

אנו פונים בקריאה לכל היהודים שיראו לעיני כל את רצונם המכריע להמשיך את המפעל אשר נתקף באופן כה פראי. אנו קוראים ליהודי כל העולם להעמיד לרשותה של הסוכנות היהודית את כל המאמצים הדרושים בכדי להבטיח את הדבר. שהבית הלאומי העברי יבנה ביתר מהירות וביתר שאת.

חיים ויצמן, לורד מלצ'ס
לואיס מרשל, פליכס ורבורג.

לונדון, 30 אוגוסט 1929.

דרישות הסוכנות היהודית.

דיועד המנהל של הסוכנות היהודית. בהסכם עם דווע דהפועל הציוני קבל החלטות אלה:

1. הסוכנות מביעה רגשי התמרמרות וזועה לנוראות שאירעו בא"י. רזיא נותנת כבוד לקרבנות שנספו ומביעה את הערצתה העמוקה לעוז הרוח דהאירטן שגילו כל חלקי הישוב העברי בא"י. היא מאשרת את אמונתה. כי דההתפרצות היתה נתנת להמנע. אילו היתה מצד השלטונות יתר ראיית-נולד והתכוננות מספקת. הסוכנות מכריזה כי נסיון אחרון זה להרוס ע"י אלמות את יסודות הבית הלאומי היהודי-יש בו כל הסמנים של תכנית מדוקדקת ומוכנה מראש- למרות ההתפרצות יש"ך העם העברי במרץ מחודש את עבודת הבנין.
2. האכסוקטיבה של הסוכנות נדרשת להגיש תביעות נמרצות לממשלה ברוח זו. הסוכנות מכירה. כי נעשתה כל התאמצות ע"י הממשלה להשיב את הסדר על כנו. אולם ברור. כי במצב זה קשה להמציא הגנה ממשית תכופה לכל נקודת-מאוימת. בתנאים אלה. מוחה הסוכנות נגד פעולת השלטונות בא"י בפרקם נשק מעל היהודים העומדים בתגנה עצמית. הכרחי שהיהודים ישתתפו בהגנה על עצמם לפיכך דורשת הסוכנות במפגיע. שיגויים מיד מספר מספיק של מתנדבים ידורדים בתור שוטרים מיוחדים. ישנו צורך תכוף שממשלת א"י תגיש עזרה מספקת לנגועי המאורעות היהודים. הסוכנות מחכה לתשלום פצויים מלאים מצד ממשלת א"י בעד כל האבידות והנזקים והיא דורשת שתסודר מיד הערכת הנזקים האלה. הסוכנות בוטחת. כי חוג פעולתה של ועדת החקירה יכלול את התנהגות ממשלת א"י לנזכה מעשי הנוראות והמאורעות שהביאו לידי כך.
3. הסוכנות מביעה את דעתה. כי ישנו צורך מכריע לפתור ארץ שארצת הכותל המערבי בלי דחוי. היא מקדמת בברכה את ההודעה האחרונה המביעה את רצון הממשלה להבטיח ליהודים את זכות התפלה על יד הכותל. הסוכנות דחה בתוקף את ההודעות הכוזבות שנספצו ע"י חורשירע. השואפים להרחיר שנאה בין היהודים ומושלמים. והיא מכריזה. כאשר הוצהר לא פעם באופן מוסמך. כי היהודים מכירים ללא כל סייג בחסינותם של המקומות הקדושים למושלמים.
4. הסוכנות דורשת מהממשלה להקציב בחקדם מספר הגון של רשיונות עליה. היא מציינת בסיפוק את האישור הברור של המנדט ושל פוליטיקת הצהרת בלפור ע"י הממשלה הבריטית. ומביעה את תקותה. כי הממשלה תמצא את הדרכים האותים לתת בסוי מעשי להצהרה זו ותאחז באמצעים שיבטיחו את השתתפותה הפעילה בהקמת הבית הלאומי העברי.
5. הסוכנות מניחה. כי עפ"י המעמד הנתון לה ע"י המנדט. היא תקבל

אפשרות מלאה להביע את דעותיה לפני הממשלה. האכסקוטיבה נדרשת לערוך מיד תזכיר מפורט שיוגש לממשלה ואשר יוכל את השקפות הסוכנות על הפוליטיקה העתידה של ממשלת א"י. בין השאר צריך תזכיר זה לעסוק בסטאטוס של הסוכנות ובהכרה הממשית של זכותה ליצף לממשלה ולהשתתף בעבודתה בענינים הנוגעים להקמת הבית הלאומי. לבחירת פקדי ההנהלה בקשר עם אחריותה המיוחדת להקמת הבית הלאומי; לריאורגניזציה של סדרי ההגנה והבטחון בא"י על יסוד שיתופם המספיק של היהודים במשטרה ובחיל הספר והגברת הבטחון ע"י גיוס מתנדבים יהודים בתור שוטרים מיוחדים לשעת חירום; לדרישות הנוגעות לחנוך היהודי ולתקנות המסייעות לעליה העברית ולאימוץ ההתישבות הצפויה של היהודים על הקרקע. בכלל זה אדמות הממשלה ואדמות השטמה; להעסקת פועלים עברים בעבודות הממשלה והעירונית; למתן תוקים בעניני עבודה; לשיטת המסים בקשר עם מסי הקרקע והפוליטיקה המכסית.

תזכיר מאת מוסדות הישוב לה. מ. הנציב על המאורעות בארץ.

ח. מ. י
עוד לא הגיעה השעה לסכם את כל הנוראות שעברו עלינו במשך עשרת ימי הדמים הללו. שהחריבו חלק גדול מעבודת הבנין של שני דורות והפילו כ־130 חללים ומאות פצועים בתוכנו. עדיין אין לנו הבטחון. כי פרשת המאורעות הללו נסתיימה. עוד מגיעות אלינו לילה ויום ידיעות על קרבנות חדשים. ועל נקודות חדשות נתקפות. אולם. אנו באיזכר הישוב העברי בארץ ישראל. רואים חובה לעצמנו להביע לפני ה. מ. בשובך לארץ את מסקנותינו מתוך מאורעות הדמים והחורבנות. שאירעו עד היום ולהגיש לפניך את דרישותינו התכופות ביותר.

(1) זה מזמן רב מתנהלת בארץ הסתה שיטתית. חשאית וגלויה. להתנפלות על היהודים. השקועים בעבודת שלום ויצירה. בשנת 1921 הפיחו בקרב האוכלוסים המושלמים חששות ופחדים לאדמתם. רכושם ונשיהם. והפעם בחרו להם המסיתים בכותל המערבי לנקודת מוצא. באשר הבינו. כי בשטח הדתי יקל להם לקומם את ההמונים המושלמים. אחד המסיתים העיקריים בפרעות ירושלים ב1921. שזכה אחר-כך להמנות על ידי הממשלה לראש המועצה המושלמית. הוא מופתי ירושלים. מופיע הפעם כמגן על קרשי האיסלם מפני התנקשות כביכול. שלנו. תעמולת ההסתה

היתה כרוכה בפעולת ארגון חזקה. וכל אלה נעשו לעיני הממשלה. אשר עליה האחריות לבטחון הארץ ולשלום תושביה. והממשלה לא עשתה דבר כדי להפסיק את ההסתה הזאת וכדי לקדם את תוצאותיה. האדישות המזוהה הזאת מצד ממשלה נאורה וחזקה. היודעת להשתמש בכחה כשהיא רוצה. מגבירה בנו את ההכרה. כי בחוגי השלטון נמצאים כוחות. שיש להם ענין בהסתה זו ובפיחת סכסוכים בין העמים והעדות בארץ.

(2) מאז מעשי הכולל ביום הכפורים שעבר. שהחרידו את העולם היהודי בפגיעה הגסה בקדשי העם. שנעשתה אז בפקודת מושל ירושלים. הוהרנו וחזרנו והוהרנו את הממשלה על הסכנה הגדולה הצפויה לשלום הארץ מעמדתה זו. המתעלמת מפגיעות תמיד ביהודים. ומחוקת את ידי הפוגעים והמזלזלים בכבודה. והממשלה הוסיפה להגדיל את הסכנה ולקרבה. בהרשותה לבנות נדבכים נוספים על הכולל. ובנתנה רשות לפרוץ פתח חדש. ההופך את רחבת הכולל למעבר המוני עוברים ושבים.

(3) הממשלה לא דאגה. לפני פרוץ מאורעות הדמים ואחרי פרצם ועד היום הזה. להכחיש את הדבות והעלילות. שהמסיתים הפיצו בין המוני המושלמים. ולקיים את האמת על יחסי השלום והכבוד של הישוב העברי לעם הערבי ולמקומות הקודש שלו.

(4) לפני פרוץ המאורעות. נעשו על ידי הממשלה כמה צעדים שהרשו למושלמים להניח. כי הממשלה היא משותפת לחששותיהם ותומכת בתנועתם: היא הרשתה הפגנת המושלמים לרחבת הכולל. כאילו באמת התנקש מי שהוא מהיהודים במסגד. היא פרסמה הודעה רשמית. המשוה את ההפגנה ההמונית הזאת של הערבים אל מקום תפלת היהודים להפגנתם של מאות אחדות צעירים יהודים ביום ט' באב. יום האבל הלאומי. אל מקום תפלתם הם. בשעה שהפגנה זו של מאות צעירים יהודים לא פגעה באיש ולא התנקשה בקדשי מי שהוא. חללה ההפגנה המושלמית את מקום תפלת היהודים כמעשי אלמות ובשרפת ספרי תפלה ותהלים ובשבירת תשמישי הפולחן ואיש מהם לא נאסר ולא נענש על מעשי הפשע האלו. והממשלה בהודעתה הרשמית נתכוונה לחפות על המעשיים האלה ולהמעיט את דמותם.

(5) בימים הראשונים להתפרצות הדמים היה הישוב הנתקף בכללו משולל כל הגנה ממשלתית. ברוב המקרים באו כחות משטרה באחור ומן לאחר שהפורעים כלו כבר את מעשיהם. ובמקרים רבים היתה המשטרה עד ראייה פאסיבי למעשים אלה. בלי להתערב בהם. ועל כל האזהרות של הישוב ודרישותיו לעזרה תכופה. רק תשובה אחת היתה בפי הממשלה: "הממשלה שולטת על המצב".

6) יש לנו ההכרה המלאה שעל ידי אמצעים תכופים ונמרצים אפשר היה להפסיק את מאורעות הדמים מיד בראשיתם. ביום הששי הידוע 23 באובנוסט-יום ירושלים ל-4 אחזה הממשלה באמצעים אלה. ההתקפה בירושלים היתה בתחילתה הופעה לוטאלית. שכאילו נועדה לבחינת עמדת הממשלה כלפי הפורעים. אחריו תפלת יום ו' יצאו המוני המתפללים מהמסגד והתחילו בפעולות בודדות נגד היהודים. יריות פציעות סכין. זריקת אבנים. ניפוץ שמשות. התגמלויות. על יהודים בודדים וכד'. הממשלה לא הגיבה על התפרצות זו. היא העמידה שוטרים ערבים ואנגלים אחדים. שהיו מזוינים ברובם במקלות. המכוניות המשוריינות המעטות. אשר שוטטו בחוצות לא נגעו בתוקפים. המשטרה לא נסתה לפזר או להרוף את ההתקפות הראשונות והמוני הפורעים הרגישו מיד שאין לחשוש להפרעה רצינית מצד הממשלה.

7) היהודים הגינו על עצמם באשר יכלו ובכל אשר יכלו. רק בכח עמידת דיהודים על נפשם. נהדפו ההתקפות הראשונות על העיר העתיקה. רוממה. מאה שערים. נחלת אחים. רחביה. תלפיות. ימין משה. סנהדריה. מתנים. בית וגן. בית הכרם. מונטיפיורי. גבעת שאול ושכונת הגורגים. הממשלה לא חרדה להחיש עזרה בשעתה גם לבית היתומים דיסקין. מקלט לשלש מאות ילד. שהיו צמויים לטבח. אלמלא באו מהשכונות הסמוכות להגן עליהם מפני המתנפלים.

8) ביום השבת. בשעה 6 בבקר. נשמעו בבת אחת יריות מכל קצות העיר. בהתקפה זו ניסו להחריב את קרית ענבים. את בית ההבראה "ארוה". את מוצא את עטרות. ואת כל השכונות הקיצוניות בירושלים. שדדו כמה בתים בתלפיות. במקור חייט. בבית וגן. בנוה שאנן. וניסו לשרוף אותם באש. וגם הפעם ניצלה העיר בעיקר בזכות עמידת יהודי ירושלים בכל קצות העיר על נפשם. אלמלא זאת כי אז היתה כאן שחיטת חברון וטבח צפת. ויצויינו כאן לברכה תלמיד האוניברסיטה האוקספורדית ופקידים אחדים אנגלים. שהתנדבו ביום זה להגנת הנתקפים. ומלאו חובתם זו באמונה ובכבוד ובמסירות נפש. אך לא כל הנקודות הנתקפות יכלו להחזיק מעמד בכוחם הם. וכך נעזבה שכונת בית וגן. נשדדו ונחרבו משק הפועלות שעל יד הארמון החדש של הנציב. משק גיורד העבודה ברמת רחל. כנקודה זו הגינו התושבים על עצמם עד אפיסת כוחותיהם ועם נפילתה נפתחה הדרך לפני התוקפים ותאבונם הלך וגדל. ושדה פעולתם הלך והתרחב. מחמת חוסר פעולה נמרצה מצד הממשלה. והלך והתפשט מירושלים על כל חלקי הארץ.

9) הממשלה נתנה להתפשט ולהתרחב ולא אחזה במשך כל הימים האיומים האלה באמצעים רציניים לבטחון חיינו ורכושנו. שום ענשים רציניים לא הוסלו

על הפרעים. המצב המיוחד שדוהכרו בארץ כאילו פסח עליהם. שום קנסות לא הוטלו על אלה ששדדו את הרכוש היהודי. כאילו הפקר הוא. הממשלה לא אסרה ולא מסרה לדין אף אחד מראשי המסיתים. אשר הם הם האחראים העיקריים לדם הרב אשר נשפך ולחורבן הנקודות הישוביות. פקידי הממשלה. אשר אחריותם למאורעות אינה מוטלת בספק. לא הורחקו עד היום ממשרתם ולא נמסרו לדין.

10) אשמת הפקידים הממשלתיים התבלטה ביותר בשחיטה בחברון. ביום הששי עברו בחוצות חברון קבוצות ערבים. וזרקו אבנים על בתי היהודים. ניסו להתפרץ לבתיהם. הרגו תלמיד ישיבה אחד – כל אלה היו אותות ברורים לסכנה האורבת ליהודי חברון. ובכל זאת לא נעשה כלום להגנתם. ולעיני המושל. שזעקו אליו לעזרה ולא נענה. ולעיני השוטרים אשר פורקו מנשסם והיו מזוינים רק במקלות. נעשתה השחיטה האוימה הזאת. 63 נפש. בהן נשים וילדים. רבנים ותלמידי חכמים. שחיטה אשר אין דומה לה בדברי ימינו בארץ אחרי החורבן. ואשר יריות אחדות באויר היו דיין להפסיקה בבת אחת.

11) גם לאחר שבוע של שפיכת דמים ולאחר שובך אתה. ה. מ. לארץ. נשנו בצפת מעשי התועבה והתעלולים של חברון. נשרפדו ונשדדה ונחרבה עיר יהודית עתיקה בת אלפי נפשות לעיני הממשלה. שעמדה על דמינו ללא פעולת הגנה והצלה מספיקה.

12) בשרשרת החורבן שלובים מעשי ההרג בישוב היהודי בבית שאן. ההתקפות ההמוניות על תל-אביב וחיפה. ההתנפלויות על מושבות הנגב. חורבן באר-טוביה. פיגועי עקרון. שרפת הר-טוב. חולדה וכפר-אוריה. ועמידת הגבורה של גדרה בפני תוקפיה. ולאחר הטבח ביהודי צפת גברה הסכנה בגליל העליון ומושבות עמק הירדן והגליל התחתון. רוב יבולך נשלח כאש והן עומדות בפני התקפות והתנפלויות ללא כל בסחון ביום המחרת.

13) נוכח המצב הזה. נוכח מוזמת ההרס המאורגן על כל מושבות הישוב העברי ונקודותיו. חובתה הראשונה של הממשלה היתה לחזק את ידי האנשים הנתונים בסכנה. לתת אמצעי הגנה לרשותם. לארגן את הגנתם העצמית ולתמוך בה. למען לא ישפך דם נקי ולא יעלה כאש עמל זורות. ומה עשתה ועושה הממשלה? היא רדסה ורודפת את היהודים המגינים על עצמם. היא פורקת מעליהם את נשקם. היא אוסרת את העומדים על נפשם. ומסרת אותם לדין כפושעים.

14) הממשלה הפסיקה את השרות הטלפונית בין ערי הארץ. האסור הזה חל לא רק על פרטים. אלה גם על מוסדות מלבד ההנהלה הציונית ועוד מוסדות בודדים. כלומר: הממשלה נטלה מתושבי המקומות את האפשרות של קריאה

ישרה לעזרה מהירה. הממשלה הנהיגה צנזורה חמורה על הסלגרמות לחייל ועמכה את מסירתם. היא אסרה הוצאת העתונים. בלי להבדיל בין העתונות העוסקת בהסתה ובין זו העלולה להחיש את השלום. כל אלה הגבירו את החרדה והסכנה. באשר היהודים ראו ארץ עצמם לא רק משוללים נשק להגנה עצמית ומשוללים עזרה והגנה לחייהם מצד הממשלה. אלא גם משוללים כל אפשרות לקרוא לעזרה כל שהיא. איש לרעהו בארץ. ומשוללים אפשרות להבטיח לעצמם עזרת אחים בעולם. ולהחיש את הדבות הנפוצות עליהם מצד המסיתים בארץ ובחז"ל.

15) באמצע העבודה השקטה: עבודת שלום ויצירה, בנין ותרבות. עבודה אשר לא עסקה שום אדם ושום עדה. שולחו בנו המונים פראים משוסיים ומשולהבים. אשר שפכו דם מאות נפשות. עינו אותם בעינויים איומים. שחטו ילדים. התעללו בנשים כרתו אברים. חללו ושרפו ספרי תורה ובתי כנסיות. שדדו ושרפו רכוש רב. פרי המאמצים הכבירים של העם העברי בכל תפוצותיו. במשך 10 ימים היה הישוב היהודי נתון להרג ולשמצה. ועדיין הוא עומד בתוך סכנת ההרס והחורבן. ואם כי תמונת המאורעות היא ברורה וגלויה כל כך. נעשה מצד הממשלה הנסיון בהודעותיה הרשמיות. שנתפרסמו בעצם ימי הדמים. לתאר את המאורעות כתגרה בין שני עמים. אשר לא ברור מי מהם הנתקף ומי מהם התוקף. בנסיון זה לסרס את אמת המאורעות. ראינו - נוסף על ההתנקשות בחיינו ובשלומו - התנקשות בכבודנו. וכוונה לסלף בעיני העולם את דמות ישובנו. התגבה מיום הוסרו יחסי כבוד ושלום לכל הדתות והגזעים. סילוף אמת זה בא כותרת למאורעות הדמים ולמוזמת ההרס. אשר נתגשמה רק בחלקה מחמת עמידת היהודים על נפשם.

אנו חדורי הכרה. שאילו אחזה ממשלת ארץ ישראל בכל האמצעים שבידה. היתה יכולה למנוע את הפרת השלום בארץ. וגם עתה יוכל לקום השלום בארץ והחיים יוחזרו למהלכם הטבעי. אם תוקם כאן פקידות הדואגת באמונה ועושה את כל אשר בידה למלוי התפקידים שקבלה עליה ממשלת המנדט בארץ.

ועל החתום: הוועד הלאומי,

הרב קוק בשם הרבנות הראשית,

הרב בלוי בשם אגודת ישראל.

מחאת ב"כ אגודת ישראל אצל הנציב

ביום הששי א' אלול נתקבלו הרב זוננפלד והרב יונגרייז לראיון עם ה- מ- הנציב העליון. הרב זוננפלד הביע לה- מ- את התמרמרות ומחאת היהדות המקומית והכללית על המאורעות האיומים שקרו בארצנו בימים האחרונים. ודרש מה- מ- להחזיר את השלום והבטחון הגמור בכל הארץ בהקדם האפשרי. כן דרש את הענשת האשמים והגורמים להמאורעות המחרידים. הרב הדגיש כי הדרישה להענשת הפושעים איננה נובעת מתוך רגשי נקמה כי אם לתועלת העתיד. כי בלי זה לא יחזור בטחון החיים בארץ.

הרב יונגרייז אמר כי מאד נדהמנו על האכזבה הגדולה שהיתה ליהדות. אחרי ההבטחות המרובות של הממשלה להיהודים ששום דבר לא יאונה. ועל סמך זה פרסמנו קריאה לשקט ולמנוחה. ואחרי כל זה נערכו בראש כל חוצות התנפלויות פראיות שתוצאותיהן היתה שחיטות איומות ואכזרות. שוד ובוזה בכל רחבי הארץ אשר מעולם לא ידענו זאת בארצנו הקדושה.

הרב יונגרייז דרש כי חקירת האסירים היהודים תהיה ע"י חוקרים ושופטים אנגלים נייטרליים. כי כיצד אפשר לאשר ולהסכים שיושמו במאסר יהודים שהגנו על חייהם וחיי משפחתם בחיפה. בשעה שזה היה כבר אחרי הטבח הנורא בחברון. שלרגלי היותם מחוסרי הגנה נהיו שמה היהודים כצאן לטבח לפני פריצי חיות. וגדולי התורה והמעשים נשחטו ונהרגו ועונו בכל מיני אכזרות מבלי שקבלו עזרה והגנה ממי שהוא. על ה- מ- להבין כי בחברון היו בחורים צעירים ואילולי היותם סומכים על הנגת הממשלה היו מגינים על עצמם והיו משיבים מלחמה שעה. ולא היו נופלים כעמיר אחרי הקוצר לפני הפורעים האכזרים - חלאת מין האנושי.

ומה יש אחרי זה לדרוש מהיהודים בחיפה ובשאר מקומות שלקח חברון העגום הוכיח אותם לעמוד על נפשם ולהגן על עצמם בפני הזרם השוטף של הרוצחים והשודדים עד בא עזרת הממשלה ובוזה המעיטו את החורבן וההרס כי אלמלא כן כגורל חברון היה גורל כל הארץ. זה יהיה עונת דין נורא כלפי היהודים. כי אחרי הטבח שנערך בהם באופן כה אכזרי ואחרי האכזרות הנוראות שהיו להם בנפש וברכוש עוד יגוללו עליהם אשמת מפירי חוק. וחדרי הסוחר שכבר היו צריכים להיות מלאים פורעים ושודדים יתגוללו בהם יהודים אשר חסאם האחד הוא שעמדו על נפשם ולא פשטו צוארם לשחיטה.

ה- מ- הביע את צערו על המאורעות ש"קרו והבטיח ששופטים אנגלים יחקרו על כל הענינים ומוכירו רשם את פרטי הראיון.

אל הסופרים ואנשי-הרוח בכל העולם התרבותי

בשעה קשה לעמנו. עת הונסה יד אכזרית על שארית תקותו לשוב ולחיות חיי-כבוד בארץ-מולדתו העתיקה. לחדש ולהמשיך את תרבותו בת אלפי השנים. שכל האומות המתוקנות נהנו מאורה. אנו פונים אליכם. חברינו הסופרים ואנשי-הרוח בכל העולם התרבותי. בגלוי-דעת זה. להביע בו לוא במלים מעטות את רגשות הכאב והחרון. המזועזעים את נפשנו עד היסוד. לראות העול האיום. הנעשה לנו בימים האחרונים לעיני העולם הנאור. אין אנו עוסקים בפוליטיקה. סופרים אנחנו. היושבים בתוך עמם ועובדים אותו עבודה גלויה וישרה. ולכן יהיו דברינו ישרים וגלויים.

למיום גלות עמנו מארצנו. מיום חורבנו המדיני ופוזרו עליפני כל חלקי העולם. זה אלף שמונה מאות וששים שנה. לא חלה ארץ-אבותינו מחירת חיי-מולדת בעמקי ההכרה של בניו ולא נתקו הקשרים הנפשיים בינה וביניהם במשך כל הדורות. ארץ-ישראל היתה לעמנו הנדח בארצות הגולה לא לבד חוץ-אבל לעבר מזהיר. כיום. בעיקר. חוץ-נחומים לעתיד מזהיר. עת בה יופיע באחרית הימים אור הצדק העולמי ובה יצרף ויתעלה הרעיון האנושי הגדול. רעיון השלום והאחוה בין כל משפחות האדם. מאות ומאות שנות הפירוד בין הארץ והעם. החליפות והתמורות אשר עברו על שניהם. הגלגולים הקשים אשר נתגלגלו שניהם בתגרות הזמנים - כל אלה לא יכלו להפריד בין שני הדבקים. ותהי לחפץ: הארץ העזובה נקשרה בלב עמה הנודד במרחקים בקשר אהבה וכליין-נפש עמוק. בקשר קדושה והערצה נשגבה. היא נבלעה בכשרו ובדמו. נתגלתה בכל גלויי מחשבתו ופעולתו. בחיי-שבתו וימי-מעשהו. בשמחתו וביגונו. היא העמיקה את תפלותיו. המתיקה את שירתו. רובבה וקיימה את שפתו הקדומה. שפת-מולדתו. על אף כל התנאים הקשים. השקתה מטל שמייה את ספרותו. את אגדותיו. האירה באורה הפלאי את תורת-מוסרו. הרימה אל על את דמיונו. הווינה והפרתה את יצירתו דעממית. והיא שעמדה לו בתקופת החושך והרשע לשארית את כל הרדיפות והענויים האיומים. עניי גוף ונפש. אשר לא נסה בהם שום עם זולתו. להחזיק מעמד בתוך להבות השנאה הנבערת ולהגיע עד הלום.

והנה באו ימים חדשים לעולם. ימי התעוררות עמים מדוכאים משפלותם ובקשת מוצא לעצמותם הלאומית. להתפתחות חפסית של כותיהם החמריים והרוחניים. בימים ההם נפקחו עינינו וראינו את מצב עמנו בארצות פוזרו איום בבדידותו. נבדל לרעה. מכל גויי הארץ. נדון על-ידי בדירות זו בעתיד הקרוב לחיי-קלון של אבדן צורה. של התנוונות עצמית. של פרויטוריות שוממה כמובן

הלאומי-הרוחני. של לקוט פירורי תרבות תחת שלחנות זרים. לא יוכלנו להשלים עם משפט המות המכוער הנשקף לנו. השולל מאתנו את כל טעם קיומנו מראשית ועד אחרית—וביחוד את הטעם וההצדקה לתקופת-הענויים הארוכה אשר עברנו עלינו בנכר. את הטעם וההצדקה למאות גלפי הנפשות הקדושות. הטבוחרת והשרופות. אשר הקריבו עצמן קרבן בדורות-הזדון שעברו בעד כבוד בניהן וקיומם בדורות-הצדק הבאים. ובצר לנו פנינו הפעם אל אחרית תקותנו — אל ארץ-מולדתנו העתיקה. כי רק בה ראינו מקור חיים והתלהבות להתחדשות כחות היצירה בעמנו והמשך קיומו בכבוד.

באנו אל הארץ לא בחרב ובחנית. כראם באת ובמחרשה. ידענו. כי ארצנו אחרי אשר גלינו ממנה. נשארה עזובה ושוממה ברובה. כי הריה ועממיה הפורחים לפנים הפכו במשך דורות העזובה סלעים חשופים ואדמת-סרשים. כי נחלידה יבשו ובצותיה שרצו ובובימות. ואולם המכשולים האלה לא הניאנו מחפצנו העז לשוב ולהדבק באדמת-מכורתנו. לעבדה ולשמרה ולהשיב אליה את כחה הראשון. הבאנו הנה את טובי בנינו. אנשים אמיצי-לב ועדיני-רגש. ביניהם רבים אשר עזבו חיי תרבות עליונה ובאו ומסרו עצמם לעבודת-אכרים קשה. בקבלם עליהם מראש את סבל תנאיה ואת מנת-החלקה הועומה: חיי עוני ומחסור וחליים רעים. תלושי-קרקע היונו בארצות הנכר וחסרי כל נסיון במקצוע החקלאי שבנו לארצנו. אך הרוח הנעלה אשר הלהיבה את חלוצנו הראשונים והבאים אחריהם. זו הרוח הקוראת אותנו להתחדשות הכחות עליידי עבודת בנין ויצירה עצמית. המריצה את הלבבות להתגבר על כל המפגעים ופעלה גדולות: במשך חמשים שנה. שנות עמל לא-אנוש והקרבה עצמית. אשר הפילה חללים רבים מבין מערכות עובדינו. יבשנו בצות-מות בפנות היותר עזובות בארץ. הסכנו צחיחי-סלעים לארץ זרועה. הקימונו יותר ממאה נקודות של ישוב חקלאי. המרהיב עתה את העין בישי נוסו ובמשקו דהמסודר. בנינו בסביבות ירושלים חיפה וטבריה ערי-גנים מתוקנות. דהמשורות שקט ונועם על רואיהן. הקימונו בסביבת יפו. במשך עשרים שנה. את תל-אביב הנלולה בהדרה. זו העיר העברית הראשונה למופת — העיר היחידה בעולם. שכולה נבנתה וכולה מתנהלת בידי יהודים. והעיר היחידה במזרח לבטחון צבורי ואישי גמור. אשר שכור לא יראה ברחובותיה. ואשר כל אדם. אם אורח ואם גר. אם איש ואם אשה. יכול לטייל בתוכה באפלת לילה באין מחרד ומכלים דבר. פרשנו על-פני שטח ישובנו העירוני והכפרי רשת של בתי-ספר מתוקנים מכל הסוגים—עממיים. תיכוניים. ומקצועיים. יסדנו ספריות מוזיאות. ותיאטראות. הקימונו על הרי-הצופים בירושלים את האוניברסיטה העברית. שתעודתה לשמש בקרב הימים מכן מדעי-תרבותי גם לשכנינו במזרח הקרוב. ועל כל אלה פעלנו מלא. שאין

דוגמתו בקורות העמים: במשך דור אחד החיינו בפינו ובפי בנינו. הגולדים וגדלים בארץ. את לשוננו הקדומה. הלשון העברית. אשר בכל תקופות הגולה אמנם לא חדלה להיות חיים שבכתב ועברה דרך גלגולי-התפתחות שונים. אך צלצול דבורה החי נדם עם חורבנו המדיני על-ידי הרומאים. כיום הזה שבה לשון-הנביאים והיתה כאחת השפות החיות בפי עמים חיים. והיא משתכללת משנה לשנה על-ידי פרוצס של התפתחות מפליאה. מסגלת לעצמה את כל גוני המחשבה המודרנית. נענית בפי מדבריה לכל צרכי החיים המעשיים והרוחניים ולכל מקצועות המדע והאמנות. ובעקב התפתחות הלשון הולכת גם התפתחותה ההדרגת של הספרות העברית המודרנית. המספיקה לישובנו בארץ-ישראל ולכל ישובי היהודים בארצות הגולה שנה שנה עשרות עתונים וזרנלים ומאות ספרים מקוריים ומתורגמים מספרויות העולם לכל מקצועות השירה. המחשבה והמדע המודרניים.

ובשובנו לארצנו ידענו. כי באים אנחנו לא לארץ בלתי-נושבת. שבטי ערביים ובדוים נאחזו במסיבות הזמנים ותמורותיהם בערינו ובכפרינו ההיסטוריים וקנו להם זה מאות בשנים זכות אורח בתוכם. ואת הזכות הזאת קבלנו על עצמנו לשמור ולכבד. באנו בכונות טובות להיות לעם הארץ שכנים טובים. ימי שעבודנו הקשה בארצנו הנכר. תורת-מוסרנו הצרופה בכור העניים ושתופנו לרעיונות האנושיים הנעלים של עמי התרבות למדונו לכבד ולקדש זכות כל עם וכל אדם זולתנו. ולדורשי שלומנו - לדרוש משנה שלום ואתבה. וכה היה יחסנו לשכנינו החדשים - יחס של שלום ודרישת טובה. שנלותה אליו גם הכרת הקרבות הגועית והולידה ארץ הרצון הישר לעבודת-בנין משותפת. לטובת הארץ המשותפת ולהרמת מצבה הירוד בחומר וברוח. ואמנם התוצאות לא אחרו לבוא: מפעלנו בארץ הראה אותותיו לטובה על שכנינו הערביים. אשר התבוננו אל דרכינו ולמדו ממנו לשפר את חייהם בכמה וכמה בחינות. ורבים ביניהם אשר נהנו בדרך ישרה מפרי עמלנו ושסידתנו. עמדו אתנו. סחרו אלינו ועשו עושר. סמני החיים המשופרים האלה נראים עתה לכל עין רואה בכל עיר ובכל כפר ערבי. הסמוכים לנקודות ישובנו. ועדה נאמנה לכך התמותה בקרבם. לפנים שהיתה מבהילה בכמותה העצומה ועכשיו היא פוחתת והולכת משנה לשנה.

והנה בעקב מלחמת-העולם קרה אותנו דבר. אשר אליו שאפנו למיום אשר נתעורר בקרבנו רעיון התחיה על אדמת אבותינו: בריטניה הגדולה. אשר בחלקה נפל כבוש ארץ-ישראל מידי המורקים. הכירה את מפעלנו ואת חשיבותו הרבה להתפתחות הארץ וארצות המזרח הקרובות אליה. ובהסכם אחד עם חבר הלאומים לצדקת זכותנו ההיסטורית על ארץ-אבותינו ובאשור כולל לשאיפותינו. הלאומיות בתוכה בתור עם קם לתחיה על אדמתו. הגדירה לנו את ארץ-ישראל.

בתוך מסגרת המנדט אשר ניתן לה עליה מאת חבר הלאומים. בתור בית יהודי לאומי וקבלה על עצמה התחייבות בפני כל העולם לתת לבית היהודי הלאומי את חסותה המלאה ולסייע לנו בבנינו ובהתפתחותו. האקט ההיסטורי הגדול הזה עודד ארץ טובי עמנו בכל חלקי העולם. אלפי הלוצים חדשים מפאר הנוער שלנו נהרו אלינו מכל הארצות להספח אל עבודת העם ולהקריב חייהם עליה. ידים רבות נישאו אלינו מכל המרחקים בתקווה ובברכה. ושם בריסניה הגדולה אשר היתה בעינינו כמוסיפה ספר חדש לעשרים וארבעה הספרים של כתבי־קדשנו. ספר גאולת ישראל בארצו. נקבע בלבנו לכבוד ולתהלה. לאהבה ולהערצה.

ואולם, לדאבוננו הרב, לא ידעה בריסניה הגדולה עד עתה להעריך כראוי את כל החשיבות העמוקה של התחייבותה בפנינו ובפני האנושיות כולה. ותחת ליהד את שלטונה בארץ־ישראל כחטיבה עליונה מיוחדת בפני עצמה ולשלוח אלינו מפקחים חכמי־לב ועדיני־נפש, ממבחר החומר האנושי של אומתה. אשר ידעו לטון את סדרי הנהלתם בארץ אל התפקיד הרם אשר קבלה על עצמה. — הכניסה את ארץ־הקודש, ארץ החזונות לעמים רבים ושארית התקווה לעם התנ"כי. לתוך הרשת הכללית של שלטונה הקולוניאלי והפקידה עליה פקידים, שברובם נועדו על־ידי עצם תנוכם והכשרתם לתפקידי־שלטון אחרים במקומות אחרים. והמשגה העיקרי הזה הוא שהביא את הצדדים לידי אי־הבנה. לידי בלבול המושגים. לידי הצרת צעדינו בעבודת הבנין. לידי התעללות עורת ברגשותיהם של אנשי תרבות. ולבסוף — לידי הרגזות היצרים הרעים של שכנינו הערביים נגדנו. ובמקום חסות וסיוע לבנין הבית הלאומי שלנו קבלנו תחת שלטונה של ממשלת ארץ התנ"ך זה שלש פעמים — פוגרומים, אשר בנוראותם ובכל האתמוספירה המקיפה אותם לא יחורו בפני הטבח שנעשה בימי האנרכיה ביהודים באוקראינה.

והנה אין מטרת הדברים בזה להשמיע באזניכם את מחאתנו כנגד כל הנעשה לנו בארצנו בימים האלה. תועבה כזאת שנעשתה לעין השמש תחת שלטון בני־תרבות, כי התנפלו חיות־אדם באין מעצור על ישוב של עובדים ועמלים לרצחם נפש עם־נשיהם וספס. לבזו את פרי עמלם ולעקור מן השורש פרי התאמצות רבה למטרות געלות. וזועות כאלה שנעשו בירושלים עיר־הקודש ובחברון עיר־האבות ובצפת עיר הסילוסופים המקובלים. כי ניתן לחלאת המין האנושי לתרוג, לטבוח ולענות בענויים נוראים ישישים סהורי־נפש. רבנים שומרי תורה צרופה. תלמידי חכמים צעירים בעלי הלך־רוח מוסרי עליון. נשים ענוגות וילדים רכים. והתועבות הקטנות הבאות אחריהן. כי הולכת ונוצרת מסביב להתועבה הגדולה אתמוספירה

של רשע וצביעות. של שקרים ודבות. להיות חרב בידי הרוצחים כנגד הנרצחים על ידיהם. — בפני כל אלה תאלם כל לשון. תדום מחאת האדם.

עמוק כאבנו. ועמוק ממנו החיון האוכל את לבנו — ואל נחללם ואל נפיגם במחאות. רק דרישה יחידה לנו אליכם. הסופרים ואנשי־הרוח אשר בעולם התרבו תי: שימו אלינו לב לוא זאת הפעם! בואו אלינו הנה וראו בעיניכם את אשר אנו עושים פה ואת אשר עושים לנו. מאות ומאות בשנים עמדה לנגד עיניכם. מקרוב לכם. חידת קיומנו הסרגי. חידת עם עתיק ומאמין בצדקו. המספר בודד ונעזב במצוקות שאול. בתוך מוקדי שנאת־עולם. ואינו רוצה להכנע ולהכחד מתחת השמים. — ואתם לא נמצאו בנינוסם בלתי־ראם מעטים. אשר נתעורר לבם לקראת הפלא העולמי המיוחד הזה מתוך רגש אנושי חי לחקרו. להדור עד תוכו ולהבינו. עכשו עושה העם הסרגי לנגד עיניכם. מסרוב לכם. את מאמציו האחרונים להדול מהיות סרגי — האמנם יעמוד בכס רוח גם בפעם הזאת להתיצב מרחוק ולהעלים עין ממנו?

וזאת לכם ולכל העולם לדעת: באנו הפעם אל ארצנו להשאר בתוכה וממנה לא נצא— בה נולדנו. בה עץ ופרח נאוננו. הלאומי ובה נשוב ונפרח כעם בין יתר עמי־התרבות. ואם יתאכזר אלינו העולם הנאור. כאשר התאכזר העולם החשוך אל אבותינו בימי הבערות. ויחרוק עלינו משפט מות — מה נתם לנוע.

אגודת הסופרים העברים בארץ־ישראל

הועד המרכזי:	ח. ג. ביאליק. נשיא	פ. לחובר
ר' בנימין	ש"י עגנון	
י. ד. ברקוביץ	יעקב פיכמן	
אשר נרש	ד"ר מ. ס. קבק	
ד"ר צ. דיזנדרוק	ש. צמח	

מחאת הקונסולים

העתונות בחו"ל מסרת את החלטת אספת הקונסולים בא"י ב 29 לאוגוסט לשלוח מברקים לממשלותיהם בזה הלשון:

לאחר בדיקת המצב הנוכחי. ותוצאות המשא ומתן שבין אספת הקונסולים והשלטונות האנגלים ביחס להגנת הנתינים הזרים בא"י. החליטו הקונסולים להודיע לממשלותיהם כי אי הבטחון בא"י הוא כללי. וכי האמצעים שבהם אחזה הממשלה. עד עתה. אין ביכולתם להבטיח אפילו את השלום בעיר עצמה (ירושלים). שום הגנה מיוחדת לא נתקבלה ולמרות בקשותיהם התכופות של הקונסולים לא נשלחו אפילו שוטרים לשמור על בניני הקונסוליות.

ה ע ר ה: כידוע הופקדו לאחר זה ב 30 לאוגוסט. אנשי צבא לשמור על בניני הקונסוליות.

במשפחה המגדלת את הילד הזה רחמי ייאלץ

לכל מה שיש לי יחסים בלתי נפרדים עם הילד הזה רחמי ייאלץ

היה זה יום שבו חזרתי לראות את הילד הזה רחמי ייאלץ

על ירושלים וסביבתה.

היה זה יום שבו חזרתי לראות את הילד הזה רחמי ייאלץ

לכל מה שיש לי יחסים בלתי נפרדים עם הילד הזה רחמי ייאלץ

במשפחה המגדלת את הילד הזה רחמי ייאלץ

קדושי ירושלים.

13. מאור אפרכוס	1. בן שמעון
14. סרנינט נודל (נורקה) יודלבוין	2. יוסף רומנברג
15. נחמן סנל	3. יהודה רומנברג
16. משה ברנדס	4. מנחם סבלני
17. חנה סלינשוילי	5. ה. וינר
18. יעקב לוי דימנשטיין	6. אליהו ששון
19. ראובן וואלפא	7. יעקב מוכר דניס
20. אליהו רייפן	8. פנחס וולמן
21. אליהו וולנאי	9. משה חנווי
22. יעקב לב	10. משולם שוילי
23. שמואל ננני	11. מרדכי בנדמנשה
	12. שלום בנדמניהו

גלוי דעת ועד העיר ליהודי ירושלים.

ועד העיר ליהודי ירושלים פונה לכל העולם התרבותי בגלוי דעת זה, בכל האמון שאנו רוחשים לבריטניה הגדולה ולמסורת של רגש היושר שלה. עלינו לציין בצער רב, כי עיר קדשנו, ירושלים הקדושה לעם ישראל כלו ולכל עמי התרבות, היתה זה שלש פעמים במה למחנות דמים בימי שלטונה של ברית סניה שעליה הוטלה השליחות הגדולה לעזור לעם ישראל בבנין הבית הלאומי במולדתו.

בשם כל יהודי ירושלים שהיו עדוֹרֵאיה לַמְאֻרְעוֹת המעציבים האלה, ונשאו בסבל תוצאותיהם הקשות, הננו מודיעים גלוי, כי רק רפיון רחידים מצד כמה מפקדי הממשלה וחוסר התכרה במלוי תפקידם, יצרו את האפשרות לַמְאֻרְעוֹת הדמים האלה. אותם הפקידים אשר במקרה או שלא במקרה עמדו בראש הממשלה בזמן מאורעות הדמים בשנת 1921, והם עמדו בראש הממשלה גם בימי המאורעות האחרונים.

ההכנות שקדמו לַמְאֻרְעוֹת היו ידועות גם לתושבים וגם לַמְמַשְׁלָה. האסר מוספירה היתה רוויה משטמה שעוררו בודון מסיתים מחוגים ידועים. שקראו באפן גלוי לשבח, הרס ואבדון. באי כחנו העירו את תשומת לב הממשלה על הסכנה המרחפת על ראש הישוב ודרשו לקדם את פני הרעה בעוד מועד. על כל הדרישות והאזהרות האלה ענתה הממשלה יום אחד לפני סרוץ מאורעות הדמים, שהיא אחר ראות על המצב ושהשלום הצבורי לא יופרע. תשובה כזו קבלו באי כח לַשְׁכָּרָת המסחר מאת מפקד המשטרה מר סנדרס ביום הדמים שעות מספר לפני התפרצות המאורעות.

ביום הששי נהרו המונים מן הכפרים הערבים מזויגים באלות, פגונים וגם בנשק חם לעיני המשטרה, ושום פעולה לא נעשתה מצד הממשלה לפרוק מעליהם את נשקם, למרות שהתפרצות הבלבולים כבר היתה די ברורה, ואמנם כעבור שעות מספר נתברר, כי כל הבטחותיה של הממשלה היו משוללות כל יסוד ודריא בעצמה הודיעה לבאי כחנו שפנו אליה לעזרה, שהיא חסרת אונים לַעֲצוֹר בעד הרעה.

התנפלויות פראיות, מאורגנות ומזוינות שססו כשואה על עירנו מכל עבריה, כסמן להכנה מאורגנת של מאורעות הדמים האלה תסמן העובדה שהבלבולים והתנפלויות פרצו ברגע אחד בכל פנות ירושלים וסביבותיה. לעיני השמש ולעיני הממשלה הרגו, טבחו והחריבו עבודת תרבות ויצירה שהושקעה במשך דורות, עשרות צעירים, זקנים, נשים וטף הומתו באכזריות ונפ-

צעו פצעים אנושים בירושלים—זו העיר המשמשת סמל השלום העולמי—בידיים אכזריות. ורבים מהם במיתות משונות. אחרי עניים. נקור עינים ומעשי אונס נתעבים. רב ישיש אחד ואשתו נשרפו חיים. בתי כנסיות וספרי תורה דוקדושים חוללו ונשרפו. ואלמלא יהודי ירושלים שמטרו את נפשם על הגנת עיר דוקדושה והמחוזות. היו חוזרים ובאים על ירושלים ימי טיטוס בכל פוראותיהם וזועזועיהם ורק הודות למסירות נפשם של יהודי ירושלים ניצל כבוד העיר הקדושה.

יש צורך לציין כי גם השכונות שבקצות העיר. כגון תלפיות. מקור חיים וכו' עזבו את בתיהם רק על פי דרישות הממשלה. ולמרות שהיא קבלה על עצמה את האחריות על הרכוש היו שם אח"כ מעשי שוד ובוזה במדה מבהילה. חרפת ירושלים ברפיונה של הממשלה שמשה אות לכל שואפי הדם שבארץ שהתחילו בהתנפלות כללית על כל הנקודות היהודיות וביחוד דו"א גרמה לטבח הדמים המעורר זועה ובלהות שנעשה בעיר האבות חברון.

בעירנו נמצאים כיום אלפי פליטים שנמלטו מבתיהם בעירום ובחוסר כל ושכל רכושם נמסר לבז ולמססה. החיים הכלכליים נהרסו עד היסוד ורובורת נפשות שהתפרנסו קודם מיגיע כפם. באו כיום עד ככר לחם. וכדי להשיב ארת החיים למסמולם הרגיל. אנו דורשים את הדרישות דלקמן:

(א) להחזיר תיכף ומיד בכל האמצעים את הבטחון הצבורי.
(ב) להעניש את מחוללי המאורעות ולהטיל את תשלום הנזקים על אותם הכפריים שהשרתפו בשוד ובבוזה.

(ג) להעמיד לדין את פקידי הממשלה האחראים על המצב.
(ד) היות ונתברר כי המשטרה בהרכבתה כיום אינה יכולה למלאות ארת תפקידה בשמירת הבטחון הצבורי. אנו דורשים לארגן מחדש את כחות המשטרה באופן שנוכל לבטוח בה במלוי תפקידיה.

אנו דוחים בשאט נפש את כל העלילות שהופצו ע"י העתונות הערבית בקשר עם ענין הכתל-המערבי. מעולם לא היתה לנו שום כונה לפגוע במקומות הקדושים לאיוז עדה שהיא. אולם אנו דורשים יחס של כבוד גם למקומות הקדושים שלנו ושמירת זכויותינו ההיסטוריות עליהם. ובטוחים אנו כי כל העולם הרטרובטי יכיר בצדקת דרישרנו זו.

ועד העיר ליהודי ירושלים.

ירושלים, כ"ט מנחם-אב, תרס"ט.

התחלת ההתקפה

ההתקפה רחפה באיירה של ירושלים ימים רבים לפני המאורעות. האטמוספירה היתה רוויה משטמה ומדי פעם בפעם נשמעו איומים כלפי היהודים ואזהרות לימים הנוראים...

מוסדות הישוב העירו בעוד מועד את תשומת לב הממשלה על הסכנה המרחפת ודרשו ממנה לקדם את פני הרעה ותשובת הממשלה היתה: כי היא שולטת במצב והיא אחראית על המצב והבטיחה שהשלום הצבורי לא יופרע.

ביום הששי י"ז מנ"א תרפ"ט התחילו מאז הבקר המוני פלחים מן הסביבה לנהור לעיר העתיקה כשהם מזוינים בנשק חם ובנשק קר וזה לעיני השלטון. רב הערבים לא נכנסו למסגד עומר אלא הסתובבו בהמוניהם בסמטאותיה של העיר העתיקה וייתשבו בבתי הקפה הערביים. מדי פעם בפעם שאלו הערבים את העוברים והשבים על השעה המדויקת... באפן גלוי אימו זוכתי אדם אלה שבשעה האחת יתחילו בפעולה. אחד לשני הראה את כלי זינו - במעמד המשטרה ואיש את נשק רעהו הלל אי גנה...

כל התנויות של היהודים בעיר העתיקה היו סגורות ובעליהן התכנסו בכתייהם מצפים בחרדה להתחלת ההתקפה האיומה.

מצד הממשלה לא נעשה כל נסיון להחרים את הנשק מידי הרוצחים ואף לא לפזר את ההתקהלויות הבלתי חוקיות הללו ולא בלי צדק שמש דבר זה לאשור הבטחות המנהיגים לגדודי הפורעים כי "אלדולה מענא" (הממשלה עמנו) וכי דם היהודים מותר הוא...

אילו העמידה הממשלה משמרות ליד הדרכים המובילות לירושלים והיתה מפרקת את הנשק מן הערבים ומפזרת את ההתקהלויות הבלתי חוקיות ובעיקר היתה שולחת משמרות מזוינים למקום ההתקהלויות. כי אז אולי לא היה קורה דבר בירושלים ואולי לא היה בא האסון הנורא על יתר חלקי הארץ. בירושלים היתה ההתחלה והיא שמשה למופת לכל המקומות האחרים בארץ. הממשלה לא מלאה את חובתה למניעת ההתקפה וגם לא דכאה אותה מהתחלתה ודבר זה שמש להם למופת...

ההתנפלות ברחוב יפו

בשעה 12 וחצי אחה"צ התחילו הערבים יוצאים מן העיר העתיקה וחלק מהם כ-200 בערך יצאו דרך שער יפו ומיד התחילו להתנפל על היהודים העוברים ושבים שלא נכלאו בכתייהם על סמך הבטחותיה של הממשלה. על יד משרד הדאר המרכזי נפצעו:

הדיר סטפן ויזל (בסכין) מר ריטן (מת אחיכ מפצעיו) מר א. בן־אבי ועוד מספר גדול של יהודים שהלכו לבטח בדרך המלך... יהודי אחד נפל פצוע לרגליו של שוטר בריטי והלה לא זו אפילו ממקומו הפורעים המשיכו את דרכם ברחוב יפו וכשהגיעו למגרש הרוסים (מקום שם נמצאת המפקדה הראשית של המשטרה) פוזרו ע"י המשטרה מבלי שתאסרם ומבלי שתפרק את נשקם.

מוסרים כי מושלה של ירושלים מר קיטרוטש היה נוכח בשעת התחלת ההתנפלות וראה בראשית תעוליהם של הפורעים.

דבר ההתנפלות הראשונה הזאת התפשט כמהירות הבזק בכל שכונות ירושלים ומיד פסקו חיי המסחר והתושבים התאספו בכתיהם וצעירי ישראל עמדו על משמרותיהם להגן על נפשם ועל נפש בני עמם.

באותו זמן התחילה התקפת הערבים על רב השכונות היהודיות שנמצאות בקצות העיר או בקרבת שכונותיה הערביות של ירושלים.

בשכונת הגורג'ים.

בשערה 12 וחצי הרגמל המון ערבי במספר עצום על השכונה. הם חדרו לבתים והתחילו להרוג. לשדוד ולשרוף. ביריה נהרג משולם שוילי וחנה סלנשוילי ובנה הקטן שהיה על ידיה. את הילד הרגו אחרי שנקרו את עיניו. כשבזו את כל הבתים נכנסו לבית הכנסת קרעו את ספרי התורה את הארון ואת הפרכות ואת השאר החריבו. אליהו ששון שגר בקרבת בית הכנסת נכנס להציל את ספרי התורה ונהרג מיד ע"י הפורעים.

מלבד משולם שוילי, חנה סלנשוילי, אליהו ששון הנזכרים נהרגו שם יעקב בן שמעון ראובן וולפא (מת מפצעיו) ה' וינר (יהודי מאנגליה) מנחם סבלני ושמואל גנני (מת מפצעיו).

המתנפלים לא הסתפקו בשחיטה זו ובשבת ב 6 בבקר ניסו שוב להתנפל לתוך השכונה. אולם מתי מעט עמדו והגנו על השכונה וירו במתנפלים. אחד מהמתנפלים נהרג. השני נפצע והשאר ברחו.

במוצאי שבת התחדשה ההתנפלות על השכונה שרוב רגזי יצאורו. לאחר שהמתנפלים המסירו יריות על השכונה התפרצו לתוכה ויצתו 4 בתים ואת בית הכנסת! המשטרה לא הרשתה ליהודים להציל את ספרי התורה של השכונה (הנדעים בעתיקותם וחשיבותם) והם נשרפו.

במאה שערים.

בשתיים אחה"צ התחילה ההתקפה על שכונת מאה שערים. מן השחלת שמאחורי השכונה התחילו מתקרבות קבוצות קבוצות של הערבים מזוינים קבוצה

אחת באה מצד שער שכם. בהתנגשות הראשונה בין ההמון ובין קבוצת הצעירים היהודים שבאה לחסום את הכניסה לשכונה. היו יריות לרוב והמון הערבים נהדף. היו פצועים משני הצדדים.

קבוצות אחרות של צעירים יהודים קדמו את פניהם של הערבים אשר התנפלו מצד השדות וגם כאן הצליחו להדוף את התוקפים. היו גם קרבנות. במקום הזה ירו גם השוטרים בערבים המתנפלים.

בסנהדריה.

במקום זה, מאחורי שכונת הבוכרים, התנהל הקרב הקשה ביותר והודות להגנתו המוצלחת ניצל חלק גדול מהעיר.

ביום ו' ב' 12-30 אחה"צ התפרצו ערבים מהכפרים בית חנינה וליפתה לשכונת סנהדריה. שברו שמשות ודקרו ג'ורג'י זקן. במקום נמצאו 5 תושבים מזוינים ו-4 שוטרים ערבים מזוינים במקלות. מסבה זו לא פעלו גם התושבים המזוינים. כעבור חצי שעה באו עוד שוטרים והדפוס. ב' 5 נוספו כוחות הגנה עד 15 איש. 9 שוטרים ביניהם 2 יהודים תחת פקודת סרג'נט ערבי. המקום נחלק ל-5 נקודות. סודרו הפירות, סוללות של אבנים והוכנו פחים עם חול (מחוסר שקים). ב' 9 בערב פתחו דו'ערבים באש מצד העמק ומצד ההרים הגובלים עם ליפתה. דהמטרה ענתה ביריות. ב' 9-30 נמצאה כל הסביבה תחת מטר כדורים. דיריות נמשכו עד חצות. מ' 12 עד 5 בבוקר היה שקט. אולם הסרג'נט הערבי הזהיר, כי הערבים רגילים לתקוף בדמדומי השחר. ובאמת ב' 5 התחילה אש חזקה מההרים. משני צדדים. מצד ליפתה ומצד בית חנינה. הערבים התקרבו בשרשרת צבאית ולפי כל תכסיסי מלחמה מזוינים ברובים מהמין הכי משובה. בערך 100 במספר. ניתן להם לגשת עד 300 מטר. התלקח קרב ואש היריות נמשכה בהתמסקות קטנות וגדולות עד 11 לפה"צ. הערבים מצד ההרים שפרו על רחוב השכונה ומי שעבר בו הותקף מיד במטר כדורים. במשך יום השבת התברר. שהשכונה היא המפתח לשאר השכונות העבריות הסמוכות (בוכרים, בית ישראל, מאה שערים) לכן תקפו הערבים במרץ את המקום הזה. במשך כל היום שמענו צפצופים וחוצצורות בעמק ועל ההרים. סימן מובהק שהערבים התכוננו להתקפה גדולה. ב' 2 אחה"צ הודיעו משכונת הבוכרים שבבית בן 2 קומות מול מגרש המכבי הנקרא בית המופתי. מתאספים ערבים. הם נגשים במכוניות גדולות ונכנסים לנן. לפי השערת התושבים. התאספו כבר כ-300 איש. נשלחו שני רצים העירה. לדרוש עזרה. 20 איש נוספים 10 רובים ומכונית יריה. עזרה באנשים ובנשק לא באה. בהנהלת דו'שוטרים חל' שנוי. בראשם עמד קורפורל יהודי וגם. נוספו עוד 2

שוטרים יהודים. אחרי התשובה השלילית מהעיר, היה בדעת רבים לעזוב לגמרי את המקום. אולם החלט להחזיק מעמד ונוספו עוד 5 אנשים בלי נשק. במוצ"ש ב-9 תפשה ההגנה את ההר. שעל יד המשתלה וסדרו שם את הנקודה. בכל רגע היו מוכנים להתקפת הערבים. ב-10 הגיעו לשכונה הסרג'נט בן זאב עם 4 ריכבים. מהם 2 יהודים. בואם של אלה עודד בהרבה את כל הגנת המקום. ב-10:30 התחילו היריות מצד הערבים. כל השכונה היתה שרויה בדממה. חכו שיתקרבו יותר. כעבור כמה רגעים נשמעו דוֹצְעוֹת שלהם: הו! על יאהוד והמון רב התחיל להתקרב בחושך הראשון ירה הסרג'נט ומאותו רגע דהתחיל חילוף יריות חזק. שנמשך עד 1 בלילה. ומאו עד הבוקר היה שקט.

ביום א' ב-8 בבוקר הופיע סרג'נט של המשטרה הבריטית שישב במחנה למעלה ושאל על תוצאות הקרב. הוא ירד בליות 2 שוטרים לעמק ובשובו אמר: כי יש הרזגים רבים.

ב-10 ניסו הערבים לתקוף עוד פעם. אולם נהדפו אחי הצי שעה לסנות ערב יצאו 7 אנשים לתור את הסביבה. הם שבו ביום ב' בצהריים.

ביום ב' בערב עד יום ד' בבוקר היו חילופי יריות קטנות עם בודדים שניסו לעבור דרך העמק העירה. ביום ד' בבוקר ניסו 2 לגשת אל השכונה אחרי קריאת דוֹשׁוֹטִים הרגילה: "לעמוד" התחילו לברוח. כ-50 יריות נשלחו אחריהם. אחד נהרג ואחד נפצע. ביום ד' בלילה הגיעו לשכונה דוֹצְבֵי הבריטי. 7 חילים ומכונת ירייה.

הרהתנפלות על בית וגן

(מפי אחד התושבים)

ביום ד' בצהריים עברו על יד ביתנו 12 ערבים וזרקו אבנים על אמי. יצאתי אליהם ומיד ברחו. אני מכיר אותם ויודע את שמותיהם. אחיכ הלכתי לטלפן ממאסרת אנגל העירה שישלחו לנו עזרה. היה זה בזמן שערבים מזוינים מסביבות עין כרם ומלחה עמדו כבר בשרשעת מסביב לכל השכונה. אנגל לא הרשה לטלפן. אחיכ צלצל הוא העירה והודיע לועד העיר. כי הכל בסדר. מיד התחילו יריות מכל הצדדים לאורך הכביש. בא אוטומוביל משורין נכנס לתוך השיכונה. בקשנו שיחכה 15 דקות עד שתבוא הגנה. הסתובב עמד בקצה השכונה. ירה באויר בשעה שראה את מחנה הערבים המזוינים מסודרים על ההרים. ועזב את השכונה. ראו אותו הערבים על יד בית הכרם. התחילו יריות מכל הצדדים. דרך סטר הכדורים הגיעה אלינו מכונת אחת ובה 4 בחורים ומיד אחריהם בא איש מוביל לקחת את הנשקים והילדים. כשירד וילנאי. תלמיד הסמינר מהמכונת נפ-

צע תיכף קשה. האוטומוביל נתמלא בכל זאת נשים וילדים. שומר השכונה מרדכי
 בן־מנשה שעלה על האוטומוביל נהרג בו במקום ובחורשני נפצע. האוטומוביל יצא
 5 אנשים נשארנו על יד המאפיה. ענינו באש ואחד מאתנו נפצע. שנים מאנשינו
 הבואו את הפצוע העידה. כל הזמן נמשכו היריות ובינתיים העבירו את כל תושבי
 השכונה עד בית הכרם ומשם העירה. רק בבית אחד נשארה עוד משפחה. אחרת
 שלא היה לה מקום באופי. במשך כל הזמן לא בא אף איש מהמשטרה
 טרדה ב־6 לפנות ערב. בערך באו 10 שוטרים. 8 יהודים שוטר וקצין ערבים.
 חלק מהם הסתובבו בשכונה עד 1 כלילה בערך. במשך הזמן הזה נפסקה ההתקפה.
 בשכונה לא נשאר כבר איש. אחר הצוץ פרצו המתנפלים לשכונת
 שדרו והציתו בית. ב־3 כלילה באו מבית וגן 2 שוטרים יהודים. לבית־הכרם
 ובקשו עזרה לכבוו בית. ה' קבסו שחוצת. תחת מטר כדורים נסענו 4 וכבינו את
 האש. המשטרה שלחה אותנו מיד חזרה. ב־4:30 לפנות בוקר נסענו כלוירת שוטר
 יהודי לבית וגן להודע על המצב. מצאנו בתוך השכונה ערביות הגרות על יד
 השכונה. הן הוציאו בעגלה הפצים והמשטרה לא אמרה להם כלום. נגשנו עד סוף
 השכונה ובכל הדרך בכון למלחה ועין כרם ראינו ערמות של הפצים. הבתים היו
 ככה כפצט רוקים. מרחוק היתה תנועה של ערבים וערביות.

ביתנו היה עוד שלם בשבת בבקר והוא נשדד רק בשבת בשעה שהמשטרה

דיוחה שני.

מכל השכונה נשאר רק 6 הבתים הראשונים שעל הכביש שלא נשדדו.
 בשבת נמשכו היריות על השכונה. לפנות ערב ירה ערבי על משמר השוט
 רים שהיה שם ופצע קשה את הסרג'נט נורקה (גודל יודלביץ) מתומרת המשטרה
 שהיה בתוך המשמר. באלותו ערב מה בדרך לביה"ח. השוטרים ראו את הערבי
 שירה בהם ורצח את הסרג'נט כשהוא בורח ורצו לירות בו. אולם הקצין הערבי
 לא הרשה זאת והרצח נמלט.

בימין משדדי.

באחת וחצי בערך התחילה ההתנפלות על שכונת ימין משה (בקרבת תחנת
 הרכבת). פה נפגשו הפורעים בהתנגדות נמרצת מצד הגנת היהודים ואחרי
 תגרות שנמשכו זמן רב נהדפו הפורעים. במקום זה הוכה בראשו ה' קאסט
 מזכירו הפרטי של הנציב ומי שהיה מימ פושלה של ירושלים.

ב־מקור חיים.

שכונת מקור חיים. הרחוקה ממרכז העיר. מנותקה לגמרי. ללא כביש טוב.
 ואף אמצעי הקשר הכי פשוט. טלפון. חסר לה. על מקור חיים התנפלו ערבי

הכפרים שבסביבת-בדואים מרחוק באו. שהיו מזוינים בנשק חם וקר.
מכל העברים עטו הערבים לכלות את ישוב העברי הלזה הנמצא על אדמת
הקרן הקיימת.

האות הראשונה להתנפלות היתה בשעה שנים וחצי אחה"צ. ביום הששי.
היום הראשון למאורעות הדמים. הערבים היו מ-בית צפפה וממלחה ומכביש
בית לחם ומיד פתחו ביריות. הצעירים - כעשרה איש - התרכזו בבית הכנסת
של השכונה. הצעירים נתנו להם באופן טכסיסי להתקרב. המתנפלים - מאות
אחדות - היו מאורגנים יפה. בשרשראות שרשראות התקפוי. על גבם עמדו
מפקדים. הם היו יורים על השכונה. שוכבים על האדמה. בחשבם כי יענו להם
ביריות. ואח"כ התקדמו שוב. הם הגיעו עד למרחק של מאתים מטר מן השכונה.
והנה הגיה מביניהם בן השיך של הכפר בית צפפה. והוא מנפנף בידו. ואומר
להלהיב את בני פלוגתו. אך כדור אחד מצעירנו פגע בו והוא נפל שדוד לארץ.
מיד באו ערבים וסחבוהו. קפץ בנו השני של השיך וקרא לאלג'האדי. גם אותו
הפיל הכדור ארצה והוא פצוע בשתי רגליו. אז קמה מבוכה בין הערבים. וביריות
אחזות שניתכו על ראשם מידי ההגנה העברית נפלו עוד אחדים. וההתקפה נחדשה
כעבור ארבעים רגע.

לאחר מנוחה של חצי שעה והנה שוב התקפה. וגם זו נהדפה בגבורתם
של צעירינו. ומרחוק ראו כיצד ערבים סחביים את קרבנותיהם מן החזית.
הודות למשמעת ולסדר ששררו במחנה העברים לא קרה שום אסון.
ליל שבת עבר בשקט יחסי. חילופי יריות מספר היו רק. וכאן נפצעה אשה
יהודיה בידה.

בהאיר הבוקר לא הורגשה שום תנועה של הערבים. אז נוספו להגנתנו
ששה מתלמידי אוכספורד. שעמדו אתנו יחד כל זמן שהותם אתנו. אולם בשעה
שמונה בבוקר שוב מלחמת חזית. הערבים הסתדרו בשני מחנות. האחד בא מבית
צפפה. והשני עמד על כבשן סיד ערבי הנמצא בגבעה מעל לשכונה. מקום המוכן
תמיד לפרעניות. והם המטירו יריות. המגינים יחד עם האוכספורדים ושני שוטרים
- ענו להם ביריות ממושכות. ההתקפה הזאת היתה הכי ארוכה. היא נמשכה
קרוב לארבעה שעות בהפסקות קטנות באמצע. בהגמר ההתקפה הזאת. בשעה
שנים אחה"צ. הגיעו לשכונה שתי מכוניות משורינות. הן המטירו אש רב באויר
כלפי התוקפים. ובעוד האנגלים בשכונה הספיקו הערבים לחזור אליה והציתו
באש בית וצריף. ושמונה בתים נשדדו. האנגלים עמדו כבר לחזור לירושלים.
אולם ערבי אחד שהתחבא מאחורי גדר קלע להפליא בשני צמיגי המכונית ועשה
בהן חור. וכך לא יכלו המשורינות לחזור. לאחר שתקנו האנגלים את הגלגלים

דרשו בשעה ארבע וחצי בכל תוקף מאת התושבים לעזוב את השכונה. יצאו רבים מן התושבים. ורק חברי ההגנה ומעט זקנים נשארו. אז יצאו גם מתלמידי איכספורד. וכך נשארה השכונה נואשה ללא כל עזרה. מירושלים לא יכלו לשלוח כחות הגנה נוספים. ולא היתה תקוה גם לבוא בקשרים עם תלפיות מאחר שלפי השמועה. יצאו גם תושביה העירה. החליטו לבצר את בית הכנסת. מרהיב ומלהיב כאחד היה המחזה לראות. כיצד יהודים זקנים מאותם. שלא אבו להפרד מנקודתם ויהי מה. סוחבים שקי עפר ומלט. ביום השבת. כדי לבצר את בית הכנסת. אולם קשה היה לעמוד בפני המוני ערבים מכל הכפרים שבסביבה. בדואים שואפי דם ועוסי שלל. שמספרם הגיע לאלפים. מלחמה סתמית. עם קלעים בדואים נפלאים. מלומדי מלחמה. היתה ללא הועיל.

אולם הערבים שראו את היהודים מתבצרים פחדו להתקרב באותו לילה אל תחום השכונה. בכלילה באה מכונית והעבירה את המגינים לתלפיות. שעמדה כל הזמן תחת מטר יריות.

הערבים לא התינו בלילה לעלות על מקור חיים. כי חשבו שהיהודים מתבצרים. ורק בבקר לאחר שפתחו ביריות חזקות. ותשובה מאת היהודים לא ניתנה להם. הרעישו את השכונה. אבל אז הספיקה מכונית משורינת לבא והיא פתחה באש על המתנפלים. וכך נצולה מקור חיים. זו העומדת על אדמת הקרן הקימת. ותושביה הם בעלי מלאכה ופועלים פשוטים. המתנפלים הספיקו לשדוד בה אך שמונה בתים.

המגינים נתוספו לצעירי תלפיות.

חורבן "סלע"

בשבת הציתו הערבים את בית החרושת המודרני "סלע" על כל מכוניות המרובות ועל ביתו. המחצבה נמצאת בקרבת הכפר בית צפפה. בקרבת המקום נמצא בית השייך לממשלה והערבים עשוהו מרכז לפעולותיהם בסביבה. בעמל רב עלה בידי הצבא שבא לירושלים "לכבוש" את המבצר הזה. מכוניות יריה ירו זמן רב על הבית ותחת מסך כדוריהם התקדם הצבא ב"סדר של התקפה" אל הבית עד שנכבש--

ברזלפיות

ביום ו' בערב. בשעה 1. בא המון ערבי ויקיף את משק הפועלות שעל יד השכונה. במשק נמצאו באותה שעה רק 2 צעירים. מתלפיות באו לעזרת הצעיר רים ויוציאום מהמשק לשכונה. המשק נשדד. מיד התחילה התקפת יריות מצד הערבים מכל העברים. הנוער בתלפיות הגן על המקום. במשך שעתים היו חלופי

יריות חוקים. אחרי שעתים באו 5 אנגלים אל המקום ופקדו על התושבים להכנס לבתיהם. כשהתחילו האנגלים לתור את הסביבה ירו גם עליהם ואז נכנסו לשכונה ורצו לתלפן ולדרוש עוד כחות אולם הטליפון כבר לא עבד. כי עם התחלת המאורעות נפסק הקשר של הטליופונים ורק מוסדות יחידים הורשו להשתמש בהם. ב-4:30 אחה"צ באה מכונית משורינת שהתחילה לירות באויר ע"מ להפחיד את המתנפלים ואחר עזבה המכונית את השכונה.

באה קריאה מרמת רחל (גדוד העבודה) - אולם אי אפשר היה להענות. כי מכל הצדדים היתה אש יריות חזקה.

ב-11 בלילה הקיפו הערבים את השכונה מכל עבריה וירו ליתוכה ורק בשעה 2 אחר חצות באה מכונית משורינת שסובבה פעמים אחדות את הרחובות והסביבה השתקתה עד 5 בבקר.

ב-5 בבקר התחדשה ההתקפה מצד הכפרים הסמוכים צור-בהור ובית צפנה. שתי בחורות שהיו בבית הד"ר י. קלוזנר נפצעו ואחדים נפצעו במקומות אחרים. ב-6 בבקר יצא משה ברנדס מבית הד"ר לוי ואך יצא ירו בו בכדור שגרם למי תחו המהירה. אחרי זה באה עזרה של 6 שוטרים בריטיים והמתנפלים נשתתקו אולם כעבור זמן קצר עזבו שוב השוטרים את השכונה ושוב באו ל-הריות ושוב עזבו את השכונה. למרות היריות מצד השכונה פרצו המתנפלים לבית-מר קורנברג ושדדוהו. בא אוטו משורין וירה זמן מה על הכפר בית צפנה. בערב התגבר רה ההתקפה מצד הערבים והמשמר הבריטי לא היה קראו לעזרה. המצב הידרציני רק ב-2 ורבע אחרי חצות באו 2 מכוניות משורינות והדפו את המתנפלים. מספר של ערבים נהרגו ואחדים נפצעו. ב-3 וחצי אחרי חצות על פי דרישת המשטרה. עזבו התושבים את שכונתם.

המתנפלים שדדו 18 בתים. ביניהם בתיהם של ד"ר י. קלוזנר, הסופר ש. י. עגנון. את בית מר קורנברג הציתו ע"י שקי תבן. מה שלא יכלו לשדוד שברו לרטיסים והשאיתו.

עם צאת התושבים נשארה השכונה תחת סקוחה של המשטרה הבריטית אולם סקוחה לא מנע שדירת בתים נוספים.

שריפת רמת רחל (גדוד העבודה).

ביום ו' ב-5 אחה"צ התחילה ההתנפלות על רמת רחל. הערבים הסתערו ביריות על הפקום הנשים והילדים הוצאו משם מבעוד יום והגברים התבצרו בבית האבן היחיד. משך שש שעות החזיקו מעמד. את המתנפלים לא ראו. אחד המגינים נפצע קשה ביריות כשרצה להסקיף על המקום ומת באותו לילה שמו:

פנחס וולמן; הנשק בידו המגינים היה מועט ופחתו גם הכדורים במדה שהיה הכי רח לעזוב את המקום. המגינים עברו לתלפיות וב"ד בבקר חזרו בליות מגינים יהודים והוציאו את הסוסים. כעבור שעה קצרה נתחדשה ההתנפלות וכשלא נפ"ו נשו בהתנגדות פרצו המתנפלים לתוך הנקודה שדדו את הכל והעלו באש את הבית והצריפים. את הבית הרסו. ייתכן שהצריפים היו גם כן חרוטים באש. נשרפה בין השאר ספריה של שלשת אלפים כרכים. הארכיוון העשיר של גדוד העבודה מראשית התהוותו. כל עצי הסרי נגדעו ונשברו באכזריות פראית.

בניית הכרם.

ביום ר' בשעה 2 התחילה וריה מכל עברים. בעלי הבתים וחברי הועד התאספו מיד בבנין הסמינר וסידרו הגנה מעל לגנות וחזרי המגדל מלמעלה. בשעה 2 וחצי נראו במורד כפר דירי'אסין אשר מנגד כ"30-40 ערבים. הם ירדו לתוך הגאי והתכוננו להתנפלות. קבוצת מגינים יהודים הסתדרה בפינה במורד בית הכרם והתחילה לירות כנגדם. מבלי לגנוע בהם. הרבה ערבים נכנסו למהצבה ולבית החרושת לחצץ של הלגין. התחבאו בין הסלעים והתחילו להמטיר כדורים. גם על ראשי התרים משני עברי בית וגן נראו ערבים מזוינים. את הנשים והילדים העבירו לבית הסמינר. היריות התרבו מצד גבעת שאול מזה ומצד בית וגן מזה. בשעה 3 וחצי נראתה מכונית עם משטרה אנגלית. שעברה את בית וגן ושבה. אורזן הרצועוף מעל לגבעה שבה נמצאו הערכים. אבל הם לא זעו ממקומם.

אחרי שוב המשטרה הגיעו ערבים מנקרות הסלעים על בית וגן. ירו בהתחיים הרגו אחד ופצעו אחד. אז הגיעו אנגלים עם מכונית וריה והמטירו אש במשך זמן מה על הפורעים שנחבאו. כינתים הגיעו כחות הגנה עבריים מירושלים והעבירו תחת כדורי הערבים ארץ משפחות בית וגן לבית הכרם. לפנות ערב חזרו הערכים לבית וגן. שרפו את הצריפים שדדו את הבתים. בלילה היו יריות מצד גבעת שאול ובית היתומים. אבל על בית הכרם לא התנפלו.

בגבעת שאול.

בשעה 2 וחצי אחרי חצות התנפלו הערבים על בית היתומים דיסקין מצבו של בית היתומים היה מסוכן מאד. עד שהגיעו כחות אנגלים מהעיר

והצליחו להבריה את המתנפלים. הם פוזרו את אנשיהם בשרשרת והתחילו לירות בכיוון ליפתא. אחרי שלשת רבעי שעה הלכו החיילים והשאירו רק שני שוטרים. במקום היה שקט עד הבוקר.

בשבת בבוקר באו סטודנטים אנגלים מאוכספורד (מגוייסים) ונספחו ללוחמים במתנפלים מצד דיריאסין. אחרי חילופי יריות עם הערבים נהרג מר בסט (בריטי) סקיד ממשלתי ושנים נפצעו. אחד קשה. חלופי היריות נמשכו עד שמונה וחצי בינתיים באו כמה מכוונות יריה עם צבא אנגלי. מכוונת היריה הועמדה ופתחה באש בכיוון דיריאסין. החיילים לקחו מכוונת מקומית. נסעו אל הכפר. ופתחו באש נגד הערבים. ואחרי כן שבו וחזרו.

כל היום נמשכו היריות מצד המשטרה.

במוצאי שבת היה שקט. ביום ראשון בבוקר נראו ערבים מצד כפר ליפתא עם אקדוחים בגבעה מאחרי הכביש הישן ליפו.

מצד היהודים היו במשך יום ששי ושבת כמה פצועים בגבעת שאול. אחד (דימנטסטיין) נפצע קשה ומת.

בשכונת מונטיפיורי.

אותה ההתקפה שהתנהלה ע"י הערבים מצד מערב (דיריאסין והסביבה) החל מיום ששי בשעה 2. כלפי השכונות בית הכרם, בית וגן וגבעת שאול. היתה גם נגד שכונת מונטיפיורי (קרית משה). כל יום הששי נמשכו היריות. משטרה לא היתה במשך כל הזמן. בינתיים הלכה משלחת לועד העיר. משם פנו למושל קאסט בדבר עזרה. הוא הודיע שאינו יכול לתת פקודות לשוטרים. הוא מסר רק מכתב לשכונה ואמר. שבשעה שיעברו השוטרים הבריטיים יש להראות להם את המכתב ולבקשם להשאר במקום. רק לפנות ערב באו שלשה בריטים. שני ציביליים ושוטר אחד. אחרי חילופי יריות במשך חצי שעה באו שוטרים יהודים. והבריטים חזרו העירה. בהבטיחם לבא בבוקר בכל חצי שעה. את הבטחתם לא מלאו.

היריות נמשכו כל ליל שבת. הערבים נמצאו במרחק מאתיים צעד מהשכונה. בחצות נשמעה החצוצרה וצעקות בהלה מבית היתומים דיסקין ומגבעת שאול. הערבים מליפתא התנפלו על בית היתומים. ניפצו את השמשות ביריות. שלשת השוטרים עזבו את קרית משה. בכדי להגן על בית היתומים. אחרי חצי שעה פסקו הצעקות. רק בשעה שלש פסקו חדלו היריות.

בשבת בבוקר נשמעה שוב החצוצרה של בית היתומים והקריאות לעזרה מגבעת שאול. פנו למשטרה. אז באו הסטודנטים מאוכספורד לעזרתה של גבעת

שאלו התפורו על השטח והתחילו ביריות. מאש הערבים שהפילה מהם תללים ופצועים. הם נסוגו אחר עד שבאה מכונת ירייה אנגלית. שהדפה (כפי שכתבנו למעלה) את המתנפלים.

במשך יום השבת יצאו רוב הנשים והילדים את השכונה. הוציאו גם את בית התינוקות- השכונה נשארה זמן מה לגמרי בלו משמרת. רק בשעה 9 אחרי שבקשו עזרה מן האנגלים- נשלחו לשכונה 3 שוטרים עבריים. שצריכים היו לעמוד בקשר עם המרכז. ליל שני והימים שאחרי זה עברו בשקט.

בעיר העתיקה.

בעיר העתיקה. בירושלים. שהיתה בפרעות 1920 ור 1921 הבמה העיקרית להתנפלויות הערבים על היהודים. לא נערכה הפעם התקפה כללית מצד הערבים. יש לציין בה רק מקרים בודדים: יריה על הרופא של בית החולים "משגב לדרך" בשעת מלאו את תפקידו בבית החולים; זריקת פצצות שמהן נפצעו שני ילדים מהישיבה שברחוב חברון, דקירת צעיר בסכין ונסיונות להבעיר באש תנויות של יהודים.

התנפלויות אלו הן רק מקרים בודדים. הירייה על הרופא של בית החולים "משגב לדרך" בשעת מלאו את תפקידו בבית החולים; זריקת פצצות שמהן נפצעו שני ילדים מהישיבה שברחוב חברון, דקירת צעיר בסכין ונסיונות להבעיר באש תנויות של יהודים.

התנפלויות אלו הן רק מקרים בודדים. הירייה על הרופא של בית החולים "משגב לדרך" בשעת מלאו את תפקידו בבית החולים; זריקת פצצות שמהן נפצעו שני ילדים מהישיבה שברחוב חברון, דקירת צעיר בסכין ונסיונות להבעיר באש תנויות של יהודים.

התנפלויות אלו הן רק מקרים בודדים. הירייה על הרופא של בית החולים "משגב לדרך" בשעת מלאו את תפקידו בבית החולים; זריקת פצצות שמהן נפצעו שני ילדים מהישיבה שברחוב חברון, דקירת צעיר בסכין ונסיונות להבעיר באש תנויות של יהודים.

שחיטת מוצאי

קדושי מוצאי

1. אריה לוי מקלב	5. רבקה מקלב
2. חיה בתיה מקלב	6. הרב זלמן שאך
3. מינה מקלב	7. גלור
4. משה מקלב	

ביום השבת 29 • 24 ביקר שיך הכפר הערבי הסמוך קולוגיה. במושבה ונשבע באלהים ובקוראן. כי הכפר הערבי יגן על המושבה העברית מכל התנפלות. דבר זה הרגיע את התושבים. בצהריים התפרצו לתוך המושבה כ-30 ערבים מה- עמק. המבדיל בין הכפר הערבי והמושבה. והתנפלו על הבית שבקצה זה של המושבה. בית משפחת מקלב. מראשוני מיסדי המקום. בראש המתנפלים הלך הרועה הערבי של משפחת מקלב צלאח והשוטר-הגובה של הממשלה. שלקח חלק בראש ברציחות. הוא היה היחיד שהשתמש בגשק חס. בין המתנפלים היו ערבים העובדים משנים רבות אצל אכרי מוצאי.

אחרים מאלה שנמצאו בבית אורחות שבאו מת"א לנוח שם ומבני המשפחה. הספיקו לקפוץ דרך החלונות ולהמלט. המתנפלים שיחד עם השחיטה עטו מיד על הביזה לא נפנו לרדוף אחריהם. בשעת קפיצתן של 3 האורחות נשברה לאחת מהן רגל והאחרות נפצעו בראש. בידי אחד מבני משפחת מקלב היה רובה. אולם לאטונו לא פעל באותו רגע והוא רץ לקרוא לעזרה.

במשך רגעים מעטים שחטו בסכינים וחתכו באכזריות גוראה את אבי המש- פחה כבן 50 שתי בנותיו בת 18 ו-20. את בנו בן 22 ושנים מהאורחים (הבית שמש אכסניה למבריאים מהחוף): הרב זלמן שיך מת"א בן 85 וה' גלור בן 60. אם המשפחה נפצעה קשה והיא מתה ביום ב'. ילד קטן כבן 6 ניצל. ילדה בת 10 הוכתה במקל בראשה ברגע שקפצה מהחלון והצליחה להמלט. את 3 הנשים אנסו

והתעללו לפני הרצח. אחרי השחיטה והביוה שנעשו במהירות מרובה. הציתו את הבית והגופות שהובאו משם היו חרוכות. בינתיים התחיל הבן ממשפחת מקלב שניצל לירות באחרוני המתנפלים שהחלו כבר לברוח. אחד מהם נהרג כשהוא קורא בשם אלה עד רגעו האחרון. כשתי שעות אחרי השחיטה הגיעו למוצא 3 מכוניות משורינות שהביאו העירה חלק מתושבי המושבה. חלק אחד סרב לעזוב את המקום. ששת הרוגי מוצא הובאו לקבורה בירושלים ביום א'. לפי השמועה ירו המכוניות המשורינות בכפר הערבי המתנפל. כשהגיע למקום המעשה. ויש שם גם הרוגים.

מוזעזת היתה התמונה בביה"ח "הדסה". כשספר זקן אכרי מוצא ברוזה על מה שקרה שם וכשקרובי הנשחטים נפלו על צוארו ביללה. חלק מפרות מוצא שנדרו ביום ההתנפלות הוחזרו אח"כ והועברו לשם שמירה לבית התבראה "ארוה" שאוטו משורין שמר עליו. חלק מפרותיו של ה' ברוזה נדקרו ע"י המתנפלים בסכינים עד מות. מרד"ו ושתי עגלות שנתרו בחיים. פצועות גם הן בסכינים בצואריהן.

המושבה נעזבה אחרי השחיטה והשכנים שדדו בלי הרף. אם כי לרוב בה תבא. בליל יום ד' הוצת אחד מבתי המושבה. בזמן הראשון לאחר ההתנפלות נפגשו האוטומובילים העוברים בדרך ירושלים - יפו ביריות מתוך הכפר הערבי.

מפי ה' מקלב

ביום השבת 24 באוגוסט. כשהתחילה ההתקפה על ביתנו במוצא. הייתי בביתו של שטיינברג לבקש עזרה. מתאום שמעתי צעקות מביתנו ורצתי שמה. אך בסרם הגעתי למקום ראיתי קבוצות של ערבים נגשים אל הבית וזורקים אבנים. אחי משה מקלב יצא לשאול מה הם רוצים. הם ירו בו והרגוהו. על המקום וכן נהרגה ביריה גם אחותי רבקה. שעמדה על המרפסת. אבי ואמי יצאו לראות היכן אחי משה. אבי נהרג ביריה על המקום ואמי נדקרה. התאפצתי להכנס לבית. הערבים הוסיפו לזרוק אבנים. כל הערבים התפרצו לתוך הבית. כאן הרגו ביריה את אחותי מינה. בת 24 שנה. בבית נמצאו עוד האנשים האלה: צפורה. מרים סירקיס. שרה שפניק. אחותי חנה. אחי מרדכי. ה' גלאור ורבי זלמן. שאך. אלה השנים האחרונים נהרגו בתוך הבית. הנשארים הצליחו להמלט. הבית נשדד אחרי כן. הבזה לוקחה לכפר הערבי. שבת. הביתה לבקש את הפצועים. אך לא מצאתי נפש חיה. מלבד אמי ששכבה על הארץ. פצועה קשה.

לקחתי אותה לביתו של שטיינברג.

בשלוש שעות, כשעתים אחרי הרצה, באו ערבים והבעירו אש בבתים. אני ופסח פרידמן, דוד אזול וירחמואל שטיינברג התאמצנו להוציא את גופות המעים מן הבית הבוזר, אך ירו עלינו מן הכפר במרחק 500 מטר.

האנשים האלה השתתפו בהתקפה וברצח:

כליל באקרי, סרין באדאוי, מחמד עטאווה, אחמד כליל, מחמד מטר, אבן דיב אל דרוויש, סאלח אבו טריבה ובנו עלי סאלח, רמזן עלאן, גמיל גומעה, עלאן חוסני ברכאת, קטנאוי, סאלח זיר.

מפי ה' בררזה.

ביום הששי כ"ג באבגוסט, בתשע בבוקר יצאתי ממוצא לירושלים באוטו. שבא מיפוי בין הנוסעים באוטו זה היה הסירג'אנט של רחנת המשרה בקרית ענבים. הרועים מחמד טאנאבי וסאלח זיר ורקו אבנים על האוטו מכרמו של מחמד קדרי. בין עשר לאחת עשרה הותקף ע"י הרועים ההם האכזר ממוצא שמחה כף, ששב מירושלים, ומן האבנים שנזרקו נשברו זכוכיות האוטו שבו נסע. דרעריים מכפר קולוניה (הסמוכה למוצא) ששבו מירושלים באותו יום התחילו מתקיפים כל אוטו שעבר בדרך יפו ירושלים ונוסעים רבים נפצעו. ה' דיסקין, פקיד המכס, וה' הולדי, אדריכל מירושלים, שעברו באוטו מיפוי הבטיחו לנו לשלוח עזרה תכופה.

באותו הזמן בא אוטו מירושלים ובו מחמד נאסיבי, ממונה על הקדשות ביפוי. האוטו עמד על יד ביתי והנהג רצה לקנות נפט, אך כאשר נגשתי אל האוטו לראות מה יש בתוכו השיב לי, כי יוכל להגיע ליפו בלי תוספת נפט. עלי להטעים, כי ראיתי ארץ האיש הנזכר עוד הפעם ביום המחר.

השוטר מס' 185 אף הוא נמצא במוצא ביום כ"ג יחד עם גובה המסיים. בדרך פגש השוטר אשה ערבית שנשאה תרנגול לביתו של כף לשחיטה ואמר אליה: "למה את הולכת לשחוט עופות בשביל יהודים? מחר ישחטו את כל היהודים". בערב באו למוצא שני אוטומובילים עם שוטרים בריטיים. כפי הנראה על פי דרישתו של ה' דיסקין, הם עמדו ליד קולוניה, קראו את את המוכרת, אך זה סרב לצאת אליהם, והם חזרו לירושלים.

במשך הלילה עברו חיילים באוטומובילים ושום דבר לא אירע בלילה. בתשע בערב, בליל שבת, בא ערבי מקולוניה והודיע, כי הערבים מקולוניה מתאספים ומתכוננים להתקיף את מוצא. גם את שמחה כף הודיע ערבי אחד מכפר עין-כרם את הדבר דהוה.

בשבת בבוקר יצאתי עם ה' שמואל הורוויץ לבית ההבראה ב-מוצא לבקש ע"י הטליפון. כי ישלחו אלינו עזרה מירושלים. אך לא יכלנו להתחבר. כשחזרתי הביתה מבית ההבראה באטו ירו עלינו ממקום סמוך לבית הקברות. וסלה זיר. רועה. אף הוא ירה מאקדה מביתו של השיך סולימין סלים. באותו הזמן שמענו קולות אנשים קוראים מן הכפר לרועיהם. כי יאספו את כל העזים אל הכפר.

בין 11 ל-12. ביום השבת. 24 באוגוסט. באו שתי כנופיות של ערבים מן הכפר: אחת הקיפה את ביתי והשניה הלכה לבית של ה' מקליב. יצאתי מביתי ושאלתי את הכנופיה שהקיפה את ביתי. מה הם רוצים. במקום מענה התחילו הערבים זורקים בי אבנים והוכרחתי להכנס הביתה. בין הערבים שהקיפו ארץ ביתי הכרתי את אלה: מחמוד סולימאן. סיד סולימאן. סלים סולימאן. סאלח זיר. מחמוד סיד אסעד. סיד אבן נהד עטיה. איברהים מחמוד כדרי. מחמד עלי כליל. חסני ברכאת. בין הכנופיה שהלכה לביתו של מקליף הכרתי את אלה: כליל באקר. אחמד כליל באקר. סאלח אבו סראבה ובנו עלי סאלח. רמדאן עלי. גמילה אום עלאן. מחמד מטר בן דיב אל דרויש. מחמד סומרין בדאוי. חוסני ברכאת. מחמד עטיה. מחמד קטנאו.

הערבים מן הכנופיה שהקיפה את ביתי התאמצו לחדור פנימה. אך לא יכלו. ובכך חזרו אל הבנינים הסמוכים. בהודמנות זו מהרו להשתמש כל יושבי ביתי ועברו לביתו של שטיינברג. שהיה בטוח יותר.

בשתי שעות בערך עברו במקרה שני אוטומובילים מיפו ולקחו את כל הנשים ודילדים לירושלים תחת מטר כדורים של דזערבים. שירו מן הכפר ומן הכרם של המיד קדרי. בין אלה שירו על האוטומובילים ראינו את השוטר מספר 185.

בעמק הארוזים

(מפי אחד מתושבי המקום)

ביום הששי י"ז באב הורגשה תנועה רבה של הערבים בסביבה. כל הערבים הלכו העירה כשהם מזוינים ב-נבוסים ופגיונים. כליל ששי התאספו תושבי עמק הארוזים כחמש משפחות. והחליטו לסדר שמירה והגנה. הלילה עבר בשקט. בשבת בשעה 8 בבקר. עלו רועים מהכפר קולוניה על אדמת המושב והחלו לחפש אמתלא לתגרה. לשאלת אחד הצעירים למעשיהם. פתחו הערבים בזריקת אבנים ומראשי ההרים והמערות התחיל לנהור המון ערבים. הם פתחו גם באש על המושב. מר לנדנברג נפצע בחזה בשתי דקירות בסכין. הודות להתערבותם של ערבים שכנים נפסקה ההתקפה.

הערבים השכנים שהתייחסו יפה ליהודים. הודיעו להם כי לעת הצהרים יתנפלו הערבים על מוצא. (מוצא נמצאת במרחק של עשרה רגעים מעמק הארזים). וכך היה.

בשעה שתיים עשרה בצהריים ראו אנשי המושב את הפרעות שנערכו במוצא בכלל ובפרט בביתו של מקלף ז"ל.

לאחר שבצעו המורעים את מעשיהם במוצא פנו שוב לעמק הארזים ותקפו בידיות את הבית שבו נתרכזו כל התושבים. לאחר שהערבים השכנים הודיעו כי במקום אין יהודים—נתפזרו המורעים. בשעה שתיים חזרו המורעים והתחילו לשדוד את הבתים ולשרפם. בשעה חמש תקפו שוב את המושב ערבים למאות. מהם מזוינים ברובים אנגליים. את דרזבית שבו התרכזו כל תושבי המושב. השכנים הערבים בהוכחם שעוד מעט ולא תשאר אף נפש חיה מהיהודים. הביאו להם מלבושים ערביים; היהודים התלבשו בהם ובאופן כזה הצליחו לעבור אל בית אחד השכנים הערבים. שם לנו ובבוקר הזדמנה להם מכונית צבאית והם עברו ירושלימה.

כל הבתים נשרפו ונשדדו. בית החרשרת לרקמה של היה צל והעברו. וכמו כן כל תמונותיו של הצייר ידידיה שעמל בהן כשלושים שנה. — נשברו ונשרפו.

השחיטה בחברון.

קדושי חברון.

1. סגל נחמן הלוי	23. יוני אברהם	45. ברמן זאב הלוי
2. סגל מנחם, בנו	24. יוני וידה	46. ליפין דב
3. גרינברג זאב	25. הסון רבנו	47. אבושדיד יצחק
4. סלונים אליעזר דן	26. הסון קלרה, אשתו	48. אבושדיד, סוחר
5. סלונים חנה	27. אבו חנה, יצחק	49. אימרמן נח
6. סלונים אהרן	28. סמריק ר' בצלאל	50. דרבקין צבי
7. סנדרוב י. א.	29. אונגר, מכונאי	51. קסטיל מאיר
8. קפלינסקי י. ת.	30. אונגר לאה, אשתו	52. שר אלתר
9. חייקל אריה ליב	31. רייזמן ויס י. ז.	53. זקסלר יעקב
10. חייקל דב	32. רייזמן משה	54. ליבמנשטיין א. ז.
11. ברודא ש. י.	33. גרודזנסקי יעקב	55. פלצי אלתר
12. גוולן יעקב	34. גרודזנסקי משה	56. ברנשטיין איזיק
13. גוולן משה	35. גרודזנסקי ראה	57. חורבין בנימין
14. רוזנהולין שמואל	36. לייזרובסקי בצלאל	58. וילנסקי זלמן
15. נוטמן אשר משה	37. לייזרובסקי ישראל	59. ריפס משה אהרן
16. נוטמן חוה, אשתו	38. לייזרובסקי דבורה	60. קרסנר חיים
17. אורלינסקי א. י.	39. גולדשמיד משה	61. גוטלבעקי א. ל.
18. אורלינסקי יענטל	40. ינל שלמה	62. שפירא אברהם
19. דובניקוב ח. א.	41. אפשטיין א. ד.	63. הכתן ש. בן דוד
20. דובניקוב, אשתו	42. שינברג א. ד.	64. הלר צבי
21. גרשון בן-ציון	43. קפלן י. ס.	65. סלונים, האם
22. גרשון אסתר	44. פרוימן צבי הלוי	66. זחכה גרשון

התזכיר של ירהודי חברון לנציב העליון.

הרינו מתכבדים למסור לה. מ. באמצעות הועד הלאומי תזכיר הרצוף בזה. יחד עם בקשת ראיון לבאי כחנו בקשר עם המאורעות שהיו בחברון. הישוב בחברון.

שארית הפליטה של קהלת יהודי חברון אשר נסו מעיר מולדתם ומולדת אבות אבותיהם מנוסת הרב ובהלה והמתרועעים כיום כגולים ופליטים בירושלים. מרימים זעקת שבר לפני ממשלת בריטניה הגדולה ולפני נציבה בארץ ישראל. לפני האנושיות כולה. ולפני כל מי אשר זיק של רגש אנושי פועם בקרבו. על הטבח האיום. על מעשי הזועה. על הענויים הנוראים. על ההתעללות הפראית. על מעשי שוד ורצח שנעשו על ידי להקות פראיות של מושלמים תושבי חברון וסביבתה לעיני השמש בעצם היום. לעיני הממשלה ולעיני השוטרים באי כחה.

מאות שנים ישבנו בין ישוב מושלמי. הרב מאתנו עשרות מונים. בשקט ובשלום. פליטים מגולי ספרד ואחר כך עולי אשכנז מצאו מחסה בחומות הגיטו ובקירותיו. שכל אבן ואבן היא הסטוריה שלימה המעידה על התערותנו במקום. אנו לא הרגנו מעולם את שכנינו המושלמים והתאמצנו תמיד לחיות אתם בשלום ובידידות. למרות הפגיעות והעלבונות שמצאונו פעם בפעם. רופא קהלתנו. בית מרקחתנו הישיטו להם את עזרתם. עניי המושלמים מצאו אצלנו סעד ועזרה במידה נדיבה. אף בשנים האחרונות במקרה של ריגז בארץ. המשכנו לחיות את חייו המסורתיים והדתיים כלפני מאות שנים. ובהיותנו יודעים גם בין הערבים בתור סלחנים ותרנים ומעבירים על מדותינו. לא נפגענו גם כשקמו אי אלו מהומות בארץ במשך עשר השנים האחרונות.

בימים האחרונים.

בימים האחרונים הרגשנו שנוי לרעה ביחס החברונים אלינו. בהיותנו מעורבים בין הערבים. גרים ביניהם. ומבינים את שפתם התחלנו להרגיש שאסון נראה הולך ומתחולל על היהודים בכל הארץ. מבלי כל סבה ותואנה מצדנו התחילו פרחים מושלמים עוד מיום ר. י. באב תרפ"ט. להרגיז אותנו ולאיים עלינו בטבח כללי. ביום זה עברה תהלוכת הפגנה ברחובות - ובראשה שני שייכים: מוחמד איל ג'עברי ושיך צברי עבדין. כשפגשו ביהודים. שהלכו לתומם ברחוב אמרו לקהל הערבי: היום אל תגעו ביהודים. חכו עד שתתקבל פקודה מן המופתי מירושלים. לטבח בהם.

השלטונות.

ביום בא עארף אל עארף. מושל באר שבע. ונאם במסגד האבות נאום

הסתה נגד היהודים ואמר להמון המושלמי שהממשלה אתנו. אל תפחדו!
 ביום ו' בבוקר י"ז מנ"א. בא הבחור הערבי כאלד העובד בתור שולית
 אצל הנגרים יעקב. משה ודניאל מורחי ושחונך וגודל על ידם. ומסר להם את
 הדברים כדלקמן: למרות שאני מפקיר בזה את חיי בגלותי לכם סוד. הרי מאהבתי
 לכם. אני מודיע לכם את המתרחש אצלנו. כל הערבים בכל הרחובות מוויניס.
 נתקבלו מכתבים מהמופתי לעלות על היהודים להרוג ולאבד את כל היהודים. בני
 חרת אל משרקה וחרת בנירד מתמוננים להתגמל עליכם כאן ולהשמידכם. עזו
 לכם עצה ודעו מה לעשות. האחים הנגרים הנ"ל הלכו תיכף אל הרבנים ומסרו
 להם את הדברים האלה.

מיד פנו באי כחנו הרבנים. רבנו מרגקו והרב יעקב סלונים. אל המושל
 עבד-אללה קרדוס ובקשו ממנו את הגנת הממשלה. המושל הרגיענו ואמר: שאין
 כל פחד. הממשלה הבריטית יודעת מה שעליה לעשות. במקום שנחזק שני
 חיילים היא שולחת ששה. והוסיף: אני מוסר לכם סוד. שיש לנו צבא רב בעיר
 הלבושים בנדי אזרחים. ומתהלכים בין ההמון ובשעת הצורך ימלאו את חובתם.
 המושל צוה עלינו לשבת בביתנו במנוחה ולא נתן לנו את האפשרות
 להתקשר עם ירושלים. על ידי כך לא יכלנו לבקש שום עזרה משום מקום וגם
 לא לבקש הסות אצל ידידנו הערבים.

כ"ש"ב ה.

ביום ו'. י"ז מנחם אב ר"רפ"ט. רצו המוני ערבים מוויניס ברחובות וצעקו
 "מות ליהודים!" על יד באב אל ואוויה עמד ראש האנודה המושלמית בחברון
 שיך טאליב מרקה וצעק: "אללה ומוחמד קוראים לכם להרוג את היהודים!"
 נלהבים מהקריאות הללו רצו המוני ערבים לישיבת "כנסת ישראל".
 בדרכם נפצו הלונות בתי היהודים ובהגיעם לישיבה. מצאו רק בחור מתמיד ידוע.
 שמואל רונוהולק. והרגוהו בענויים.

המורה הערבי עבד אללה יעקוב שב בראש המתגמלים וכידו טובע הבחור
 וצעק: "חבל שמצאו רק אחד. מחר נמשיך ארץ הטבח!"

לפני הוסד ישיבת "כנסת ישראל" בחברון פנה המנהל הרב יחזקאל סרנה
 בלוי יעקב סלונים אל מושל חברון בילוס בדבר הצעת יסוד הישיבה בחברון.
 ובדבר בטחון החיים והרכוש. המושל שמח להצעה זו והבטיח את כל עזרת הממ
 שלה. ככה הבטחה זו נוסדה הישיבה בשנת תרפ"ד. והמנהלים קבלו עליהם
 אחריות על חיי התלמידים הבאים מכל קצות תבל לשם השתלמות עליונה בלמודי
 התורה והתלמוד.

חמש שנים חיינו בשלודה עם הערבים. תלמודי הישיבה התמסרו רק

ללמודי הרגורה והביא תועלת רוחנית וכלכלית לכל תושבי חברון. ופתאם עלה עליהם הכוררת. ותחת השפעת יד רשעה מסיתה נכרתו חיי עשרים וארבעה אברכים ונפצעו שבע עשר ממבחר התלמידים בהיותם מחוסרי כל הגנה.
בשם המופתי.

ביום השבת י"ח מנ"א. יום קדוש ומנוחה ליהודים. התגודדו מאז הבוקר להקות ערבים ברחובות ובסמטאות. מכל הדרכים רצו כחיות טרף בצעקות "טבח על היהודים". לפני ההמונים הלכו שיך טאליב מרקה ובנו גוהרי. שיך צברי עבדין. המורה בנו של אמין חמורי. עבד אללה יעקוב אלנטי. סלים כתבי ועוד. מאלה שהספקנו להכיר והכריזו בחוצות: "בשם המופתי הגי אמין אל חוסייני הגנו מודיעכם כי הגיע היום להרוג ולאבד את כל היהודים מנער ועד זקן והתירו לכם את הנשים והרכוש".

רבני דרוזיהודים בהוכחם את אשר צפוי להם השליכו את נפשם מנגד ופנו למפקד המשטרה האנגלי ה' קפורטה. הגר בקרבת מקום. לבקש רחמים וחסות. הוא לא רצה לקבלם. דחה אותם בגסות ואמר: "אם תסתתרו בבתי אני אחראי לחייכם ואם תצאו החוצה דמכם בראשכם".

תחת מטר של אבנים ובלוית ערבי עיסה ערפי שהתנדב לכך. הגענו הביתה מוכים.

גם ה' פיבל אפשטיין. בנו של הרב אפשטיין מנהל הישיבה "כנסת ישראל". פנה למפקד המשטרה מר קפורטה ובקש הגנה על הישיבה. המפקד דחהו מפניו וזמר לו: "שבו בבתי ואני אחראי לחייכם".

מחלון ביתו ראה אח"כ מר פיבל אפשטיין. שלעיני המפקד קפורטה שעמד בלויית המשדד שוטריים הרגו. ערבים את ליבל חיכל והוא לא עכב בהם.
ה ה ר נ .

לקול פקודת המנהיגים ובלויתם התפלגו דרוזיהמונים הערבים לקבוצות קבוצות ופשטו על בתי היהודים... לתאר את אשר עשו זאבי ערבות פראים אלה בנשים. בילדים. ובזקנים מחוסרי הגנה לא יספיקו עשרות גליונות. כל פצוע. כל הרוג. כל טבוח וכל אנוסה ומעונה יספרו בשפת הדממה והכאב את אשר עולל להם.

רק עובדות אחדות אופייניות נספר כאן שישארו לכתם עולם על ראשי הסורעים. על מחוללי הפרעות והאחראים להן:

1. את הרבנים: הרב מאיר קאסטל בן 68 ואת הרב צבי דרבקין. זקן בן 70. ועוד חמשה בחוריים. מתחלה שדדו ואתר כך סרוסום. והרגום בכל מיני עזיים. והובלו לקבורה בלי מילות;

2. את האופרה נח אימרמן צלוהו חי על הפרימוס;
3. את הרב אברהם יעקב אורליגסקי הכהן רב מזכרון יעקב שבא להשתטח בחברון על קברי האבות מצאו בשעת תפלתו עטוף בטליתו הוציאו את מוחו מגלגלתו ואת בטן אשתו רטשו;
4. הרוקה כן ציון גראן פסח שאינו יכול לזוז ממקומו ששרת בחברון ארבעים שנה וגמל הרבה טובות לערבים חתכו את אפואת אצבעותיו והרגוהו את בתו אנסו והרגוהו בענויים נוראים;
5. את הילד מנחם סגל בן שנתים מלקו בערפו;
6. את המורד דובניקוב ואת יצחק אבושדיד חנקו בחבל וכשקראה אשת אבושדיד לשוטר עיסה שוויש אל גורגני שעבר על יד הבית לעזרה ענה השוטר: **אם אני אעלה אשחוט גם אני בכך**;
7. את מ' לוי בת 17. אנס המון של פראים יחד ושוכבת היא עתה בבית החולים ומצבה אנוש;
8. את משה בן יעקב גזולאן בן 18 שנה שסעוהו מפיו והרגוהו;
9. מספר ההרוגים כיום 65 מצועים 58 ואומללים לאין מספר. דיות העובדות הללו שיועזו את לבות הקוראים וישללו מעושיהם מפחולליהם ומאהאראים להן את מנוחת נפשם לעולם.

בבתי הכנסת

ששה בתי כנסת בחברון שנים מהם עתיקים המיוחסים לאברהם אבינו ובתוכם ששים וארבעה ספרי תורה עתיקים מגולי ספרד כולם נשדדו וחוללו... הספרים הללו היו ברובם בתוך גרתיקי כסף וזהב כמנהג יהודי הסורה לכל ספר זוג רמונים של כסף וזהב מעשי ידי אמן חוטרות של כסף מעטפות משי ורקמה עתיקים ויקרים עשרות פרוכיות מעשי ידי אמן אשר המלך אדוארד השביעי בתור יורש עצר התפלא ליפין ולעתיקותן בבסרו את חברון ועל הכל הספירה העתיקה מיסודה של ר' יהודה ביבאס עם כתבי יד עתיקים מאד יקרים מאד כל אלה נשדדו מהם נשרפו ומהם מתגוללים באשפות;

תורת אל חי שחוללה צועקת מרה ודורשת משפט צדק ואמת.

המושל והשוטרים

כל התועבות הללו נעשו לעיני המושל והמשטרה שטיילו בחוצות המושל סרק מבעוד יום את הנשק מהשוטרים למרות ידיעתו את המצב החמור לפי הכרתנו הנאמנה די היה באיום כל שהוא מצד הממשלה או יריות וההמון היה מתפורר ורק לאחר ששחטו די שדדו ואנסו ובאו הפורעים להתנפל על קצין אנגלי—יולו יריות אחדות וההמון התפורר מיד.

וללא משפחות ערביות אחדות אשר הגנו על היהודים לא היתה נשאר

נפש יהודי היה בחברון. ללאחר מעשי הרצח והענויים האלו גאספו אותנו בבית הממשלה. מתים וחיים. פצועים וחולים יחד והיינו נתונים במצב סניטרי נורא. בסרחון בלי מזון ובלי מים די- יחס הפקידים בבית הממשלה. חוץ מהפקיד פאטר- ריטש היה למטה מכל בקורת. שם סבלנו ארבעה ימים עד אשר הובילו את שארית הפליטה לירושלים. בערום ובחוסר כל.

אנו מאשימים.

בשם ששים וחמשה ההרוגים. והטבוחים. חמשים ושמונה פצועים. וכמה יתומים ואלמנות שנשארו. ובשם שארית הפליטה השדודה והמעונה אנו מאשימים:

1. את הממשלה על שלא מלאה את חובתה ולא הגינה על תושבים שקטים מחוסרי כל הגנה;

2. את המושל עבד-אללה קרדוס ואת המפקד קאפורטו אשר שללו מאתנו כל דרך לבקש עזרה והגנה. רמו אותנו בהבטחות שוא ונתנו אפשרות לרוצחים לרצוח ולשודדים לשדוד.

3. את המשטרה על שלא מלאה את חובתה והתיחסה בגסות ובבוז;

4. את שליחי המופתי והמועצה המושלמית ביחוד את שיך טאליב מרקה וחבריו שנזכרו למעלה ושלא נזכרו. שהכריזו על הטבח והתירו את השוד והאונס;
5. וגם את תושבי חברון (חוץ ממשפחות אחדות) על שלא קמו לעזרת אחים שכנים כמצות הקוראן ולא הצילו את היושבים אתם לבטח זה מאות בשנים!

אנו דורשים.

1. להדיח את המושל והמפקד הבריטי ולהעמידם לדין;
2. לפטר את המשטרה ולהעמידה לדין ולמנות שוטרים בריטיים ויהודים;
3. לאסור את שליחי המועצה המושלמית שהסיתו את ההמון. להעמידם למשפט ולהעניש אותם בכל חומר הדין;
4. לשפוט בכל חומר הדין את הרוצחים האונסים והשודדים;
5. לשלם את כל הנזקים הפרטיים והצבוריים;
6. להחזיר את ספרי התורה וכלי הקודש הנמצאים ולשלם בעד השרוטים והאבודים כופר נפשם. כי כל ספר הובא לזכר נפש אומללה. ובעד כלי הזהב והכסף הקדושים. וספרי הספריה העתיקה;
7. לתמוך בפליטים ולעזור להם לשוב למקומם ולעבודתם. אחרי המשפט. ותשלום הנזקים;

8. לתמוך ביתומים. באלמנות. בפצועים ובחולים;
9. לדרוש מהאשמים והאחראים תשלומי כופר נפש בעד ההרוגים כמנהג בני ערב;

- 10- למנות מקידים יהודים בממשלה החברונית למען הרם את כבוד היהודים ;
- 11- למסור ליהודים חלקות אדמה גדולות בסביבת חברון למען הרבות את הישוב היהודי בחברון וסביבותיה ;
- 12- להבטיח את חיי היהודים. רכושם ומסחרם ולגבות מהערבים את החובות שחייבים ליהודים ;
- את הדרישות הללו אנו דורשים בכל תוקף- אנו בטוחים שבריטניה הגדולה- שהעמים הנאורים- שחבר הלאומים- שחסידי אימות העולם יתמכו בדרישותינו הצודקות-
- וכל זמן שדרישותינו אלו לא תמלאנה בשלימותן. דמי ההרוגים על לא חסס יצחקו מן האדמה והצדק העולמי לא יתן לכם מנוחה-

בכבוד רב

ועד פליטי חברון

רב ראשי לעדת הספרדים בחברון - יעקב מאיר פרנקו ; רב ראשי לעדת האשכנזים בחברון - יעקב יוסף סלונים ; אב"ד ור"מ ראש ישיבת -כנסת ישראל" - הרב מ. מ. אפשטיין ; דוד אבישר ; חיים חסון ; יצחק שמי-

טבח חברון.

ביום ששי קרוב לשעה 10 לפת"צ. מספר מר שניאורוזון. הזדמנתי יחד עם עם הרב פרנקו במשרד האפ"ק. שם דברנו על המצב. וטלפנו לעוד העיר לירושלים. על המצב בירושלים. ומה דעתם על חברון. מועד העיר ענה לנו אחד הפקידים שם. כי ירושלים שרויה בסחד רב. אולם באשר לחברון. אין הוא חושש למצב. כי הלא מושלמיה ידועים למתנגדים למועצה המושלמית העליונה.

בשעה 12³⁰ נסינו לטלפן שנית לירושלים אבל לא קבלנו תשובה. בשעה שחים אמרנו לטלפן שנית. אבל מכיון שראינו כי לא קרה כלום ויתרנו על הדבר.

באותה שעה התכנסו כמה עסקנים יהודים: מלמד. סלונים (המנוח). שנאיר- זון. חיים בג'איו ועוד. לטכס עצה כיצד להציל את המצב. וביחוד כיצד להציל את היהודים המפוזרים והגרים מרחוק. החלטה לא נתקבלה אך אמרנו לפנות גם להרב פרנקו. כי הוא בתור יליד המקום המכיר את הערבים. ידע לטכס עצה נכונה. ביחד אתו הוחלט שיש לאסוף את היהודים הפוזרים ממקומותיהם הרחוקים-

ואך יצאנו מביתו של הרב פרנקו. נתקפנו במטר אבנים על ידי הערבים. שהיו כבר נסערים.

בשעה 2 וחצי בערך. ראינו מרחוק צעיר ערבי רכוב על אפני מניע בא מירושלים. הוא בא והזעיק את תושבי חברון הערבים באמרו: שדם אלפי מושלמים נשפך כמים בירושלים. והוא קורא את המושלמים לצאת לנקמת הדם הזה. ההתרגשות בין מושלמי חברון היתה גדולה למאד. ביחוד. לאחר שהתחילו לזרום מירושלים לחברון עשרות מכוניות של ערבים. שבישרו לערבים את דבר המהומות בירושלים. על גג המכוניות ישבו ערבים שקראו לנקמות. מיד התאסף קהל רב ליד הגראגים של המכוניות הללו וההתרגשות היתה גוראה. על כל יהודי שפגשו זרקו אבנים ופצעוהו. שלשה צעירים יהודים נתקפו על ידי הערבים. האחד נדקר קשה בגבו. השני הסתתר בביתו של חיימסון והשלישי בביתו של הרב פראנקו. ההמונים התאספו גם ליד ביתו של סגן מפקד המשטרה בחברון מר קופראטו (בריטי).

ההמונים התחילו לצאת בתהלוכות סוערות. באותה שעה יצא הרב סלונים הזקן מביתו ופניו היו מועדות לביתו של מפקד המשטרה. אולם בדרך תקף אותו המון ערבים באלות ובמכות. שאר היהודים נמצאו בבתיהם וחזו מרחוק. יש לציין כי מאחרי ההמון הזה עמד מפקד המשטרה. אשה יהודיה—גב' סיקולוב—שנמצאה בביתו של הרב סלונים. לא יכלה לראות בעצרו של הרב שנתקף על ידי הפרחחים הערבים. ופנתה אל המפקד שיציל את הזקן האומלל. הלה ענה בגסות נמבזה. כי אין זה עסקה של יהודיה פתיה. שעליה להכלא בביתה ולסגור את הדלת. ובדרך כלל. הוסיף המפקד. "הרי אשמים היהודים בכל הענין הזה". תשובה צינית זו של המפקד. אף שיצאה באנגלית. אין ספק שעודדה את הפורעים. כי הרי נמצאו ביניהם רבים שידעו לדבר אנגלית.

ההמון הוסיף להתקומם. הוא פנה לביתו של יהודי אחד גרוזינסקי וצר עליו.

יש לציין. כי בכל השעות הללו עבד המנוח אליעזר דן סלונים בחרף נפש להצלת המצב. בלויית קבוצת ערבים שסמך עליהם לפי שעה. הוא פנה מיד לביתו של גרוזינסקי. והצליח בעזרת ערבייו לפזר את ההמון וכך הציל את הבית הזה. ביום ו'. אולם ביום שבת כשנשנו הפרעות. ביתר תוקף. היתה משפחת גרוזינסקי זאת האומללה שבמשפחות. כי בניה רובם ככולם. נשחטו כצאן לטבחה. אליעזר דן סלונים הציל מהתקפת ההמון את אביו הרב סלונים.

עדי ראה מספרים. כי הקצין הערבי אברהים ג'ורג'ה פגש את הרב סלונים בדרכו הביתה לאחר שקיבל את המכות. ניגש ודיבר אליו. אך הקצין דחפו בסוסו.

מני ההמון הפרוע היו מועדים אל ישיבת סלובודקה. שם פגשו רק בחור אחד מבני הישיבה. ואחד המשרתים. המשרת הספיק להמלט והבחור נשאר טרף בידי "החיות בצורת אדם" אלה שענוהו בעינויים קשים כאלה. שקשה לתארם. הוא נפל מת מתבוסס בדמו.

ההמון הפרוע חזר בערב לביתו בדרך ראו בחור ערבי. עבדאללה יעקוב. מורה בבית הספר של המועצה המושלמית. וכובע אירופי בידו והוא דויה קורא בקול: "חבל הלכנו לישיבה ולא מצאנו אלא בחור אחד. אבל מעליש. יבוא יום המחרת. ויעלה המספר כהנה וכהנה".

יש לציין. שהמסית והמדיח הראשי היה שיך אחד. טליב מרקה. והוא שעמד בראש הפורעים.

המשטרה שלחה. כביכול. שוטרים ערבים אחרים. אשר חזו כמו עיניהם את כל פרשת העינויים אך עמדו מנגד. בשאט נפש.

אחרי שעה שרר שקט מות בעיר. אולם קשה היה ליהודים לצאת בחוצות. שניאורזון וסלונים המנוח נפגשו ביחד באותו ערב. אמרו לבוא בקשרים טלפוניים עם ירושלים ופחדו שמא תוודענה. כביכול מזימות הערבים בירושלים. בבוקר בשעה 5 בשבת הורגשה בכל האוירדה המזועזעת. או הכינונו מברקים אחרים שהיו צריכים לבשר לירושלים את דבר האסון המתרחש לבוא בחברון. אולם המברקים אי אפשר היה לשלחם אלא עד שעה 8. וכבר לא הספקנו לעשות את הדבר. הדבר היחידי שהחלטנו לעשות היה לנסות שוב את דברינו עם השלטונות. אך בדרך נפגשנו בקצין אברהים ג'רג'ור. והוא מסר לנו בשם מפקד המשטרה. כי על היהודים להכלא בבתיהם. ואז הוא יכול לקבל את האחריות על ברציהם. והנה לא עבר זמן רב ועבר גם מפקד המשטרה הבריטי קפראטה וגם הוא דבריו. היו כאלה. עמדה גם הצעה לשלוח איש במכונית ירושלימה. אבל אי אפשר היה כבר למצוא ערבי אחד בחברון שיהיה נאמן וילוה את הנוסע עד לירושלים. ביחוד לאחר שנודעה לו מטרת המשלחת.

החלטנו להתאסף בביתו של הרב פרנקו ולטכס עצה. אמרנו ללכת או למושל או לקפראטה. מטרתנו בתליכה זו היתה למחות לפניו על השלטונות המכריחים את היהודים להכלא בבתיהם. דבר שיאמץ עוד יותר את ידי הערבים הפורעים. בדרכנו פגשנו בערבי אחד מראשי חברון. עיסה ערפה. אנו אמרנו לו כי אם יאסוף את ראשי המשפחות המושלמיות בחברון. ויחליטו לקבל את האחריות על חיי היהודים התושבים. כי אז ירצו המושלמים שאנו נוסף להמשיך את היחסים הידידותיים והמסחריים אתם. והם יתנו כמקודם מהקרדיטים של האפק. ואם לאו ירצו כי מכאן ולהבא היחסים יקרעו. הערבי הזה הבטיח לסדר את

הענין על הצד היותר טוב. אולם הוא נטפל אלינו בדרכו אל קפראטו. מפקד המשטרה הבריטי. בדרך לא יכולנו לעבור. כי מבול אבנים ניתך על ראשינו. מפקד המשטרה קיבל ארז המשלחת בחרפות ובגידופים. הוא לא הזמנם אפילו להכנס למשרדו. בחדר. אלא גרשם מעל פניו בחרפות האנגליות הידועות למדי. ואמר הלא אחת צויתי אתכם. היהודים האומללים. להכלא בבתיכם.

עיסה ערפה שמע וראה את דברי הקצין ורווח לבו. למרות שהדרך היתה בחזקת סכנה. סרבה המשטרה לשלוח אתנו שוטרים. בדרך. בחזרה. אמר עיסה לאליעזר דן סלונים: "אם תסגירו לידינו את הזרים שבכם—הצלחם את חייכם". לרגע לא הקשיב המנוח סלונים לדבריו של הערבי. אולם. משהתבונן יפה לדבריו של הערבי נתמלא חמה ואמר לו: "אנו היהודים. אין אנו כמושלמים. עם אחד אנו. אין בתוכנו זרים. תדע לך שהזרים האלה שאתה מתכוון אליהם מסתופפים בצל קורת. לעשרות".

בתוך אלפי הפורעים נמצאו שוטרים מתי מספר. ומה התפלאו לראות כי השוטרים האלה שאמש נשאו רובים על שכמם פורקו מנשקם. ונשאו רק מקלות בידיהם.

דיהודים הוכרחו להכלא בבתיהם באין ברירה אחרת. כשעה שמונה בערב ניתנה כבר היד למשחית.

בהיותנו בבית. נגש אלינו ראש הפורעים שיך טאליב מרקה. הוא התבונן למספר נפשותינו בבית ויצא. היינו שלוש ושלוש נפשות בבית דזמלון. את הנשים הכנסנו לחדר מיוחד. בהיותנו באחד החדרים ראינו שאחר שיך טאליב זרם המון רב של פורעים. בראשם עמד שיך טאליב מרקה והוא צעק: "אתם המושלמים. הנה לפניכם עשרה אמריקאים שהורים מיליונרים להם באמריקה. הגדו אליעזר דן סלונים שעוור את עיני הערבים בקרדיטים שלו באפ"ק. שחטו את היהודים! שתו דמם! היום יום האישלאם! זה היום שהנביא צוה עליו. אלה והנביא קוראים אתכם לנקום את דמי אחיכם דמושלמים ההרוגים בירושלים! אלה אכבר! הרגו ביהודים. עלו אתי! הנה לפניכם בחורות יהודיות יפות!"

בקולות קריאה כאלה הלהיב שיך טאליב מרקה את ההמון. הערבים התסרבו ועמדו בין בית המלון "אשל אברהם" ובין ביתו של המנוח סלונים. שבו נמצאו 40 גפש יהודיות. נשמעו צעקות הפורעים האומרות שחטנו את משפחת גוזלאן. את אבושדיד. נעלה הלאה. ובעוד ההמון מנסה לשבור את שערי ביתו של סלונים. והנה שמענו צעקה מביתה של יהודיה אחרת. חנה בורלין. שהחזיקה ששה בחורים מבני הישיבה בביתה. המון פראי נושא שלל ובו ירד מן המדרגות של הבית וכעבור רגע שררה בבית ההוא דומית מות. הבנו כי עלתה יד הכורת

עליהם רק שנים פצועים נשארו מכל המשפחה.

בינתיים בא בעל הבית הערבי שלנו ואמר לנו: שמוטב לנו לצאת מכאן לביתו הוא והוא יגן עלינו שם.

חזרתי אצל אליעזר דן וראיתי כי להמון הפורעים שנסב על הבית נוספה גם הקבוצה שיצאה מבית בורלן. ויחד העפילו על גוזזטראות הבית ומשם לפני השערים נפתחו ואלפיים עלו לשם. הספקנו לשמוע לפני ברחנו למרתפו של בעל הבית הערבי שלנו את קולו של המנוח אליעזר דן סלוניס האומר: "יהודים הצילוני". באותו בית נהרגו 18 נפש ביניהם עוללים ויונקים. השאר נפצעו קשה ואחדים מהם מתו בבתי החולים בירושלים.

ככה עברו הפורעים מבית לבית ברחוב הראשי בחברון ושדדו ורצחו באין מפריע. לעיני המשטרה הטבה נמשך כשתי שעות לפי שמוסרים ניתנה הרשות למושלמים "להפגין" במשך שתי שעות ובמשך זמן זה הגירו לטבח 59 נפשות. במצב מסוכן נמצא גם הניטו היהודי שבחברון. אנשים רבים משארית הפליטה סיפרו כי לאחר שביצעו הפורעים את מעשיהם ברחוב הראשי פנו לגיסו. שם נהרגו יהודים זקנים וצעירים. הם התחבאו בחורבות הבתים שנשארו מימי הרעש הגדול. ולשם לא הספיקו הפורעים להגיע.

סיפורי זועה מספרים הם ביחס למשפחות אחדות. כגון גוזלן ואבושדיד ועוד שנרצחו ממש עד כלה. בראש הרוצחים עמדו אנשים שעמדו אתם מקודם בקשרי מרמה. אנשים שלוו אצלם כספים למסחרם. שנעזרו על ידם ואכלו מפתם ולחמם.

האומללים התחננו לפניהם: "הלא אתם ידידינו מכרינו חמלו עלינו". אולם תחנונים לא הועילו לפני פורעים פראים אלו.

בכל עיר סדום זו, נמצאו אולי כעשרה ערבים חסידי אומות העולם שהודות להם ניצלה השארית.

המשטרה לא נקמה אצבע כאמור. להיפך ישנם רבים המעידים למשל אמו של האומלל פלאצי המספרת שכאשר נרצח בנה עמד שוטר ערבי והלה לא רק שלא עמד מנגד אלא שרמו לפורעים לפצוע כאות נפשם. נמצא אפילו שוטר שהתבטא: "מעליש, כלי ידבחו שווית יאחד" (אין דברי ישחשו נא מעט יהודים). ואת הנזקים ברכוש האפשר להעריך? היש בית יהודי אחד בחברון שנשאר שלם? ככל הרהיטים, החפצים והכלים נשדדו והיו לבני רהיטים שלא היה הפך בהם. שוברו לרסיסים ונזרקו. 59 גופות אדם הובאו לקבורה בחברון. ביניהם גופתו של תינוק בן 9 חדשים. שראשו נמלק על ידי הפורעים.

מראה המומתים היה בו כדי לעורר זועה. נמצאו כאלה שארבע עד חמש

צלעות היו שבורות להם. היו שמעיתם רוטשו ויצאו. אחד המוקמים מוחו פרץ החוצה. יהודי זקן מת לאחר שסרסו אותו. בחור יהודי אחר. מאמריקה. נמצא בשעה שחתיכת בשר היתה תלושה מצווארו. את היהודי הספרי. מותתו הפורעים בבית כסא. את דובניקוב המורה מתל-אביב חנקו. אשה אחת מת"א תלו הפורעים ברגליה ומרטו את שערותיה עד שנשרו לארץ. את האופה היהודי מצאו הפורעים ושרפו את ראשו באש של פרימוס שהדליקוהו. וכאשר ראו כי עודנו חי בתקו את מעיו בפגיונים. גייתו של שוחט העיר. התגלגלה יום תמים ברחוב ולק למחרת ביום א' מצאוהו. גלגלתו היתה רצועה במוט ברזל.

את העינויים האחרים אי אפשר אפילו לתאר. יש לציין רק שיחסם של הפורעים אל הנשים היה איום ונורא. הן אונסו על ידי הפורעים. עדות רופא אומרת לפי השמועה. שעלמה אחת אונסה על ידי לא פחות משלושה עשר איש. לאחר שתי שעות הטבח נשמעו יריות אחדות של המשטרה. רק אז. חומשו השוטרים ברובים. לפי שמוסרים היתה זאת מפני שמפקד המשטרה הבריטי עמד בסכנה מפני ההמון הפורע והוא צוה לשוטרים לירות. ואז נמלו ארבעה ערבים הרוגים. שנים אחרים נהרגו על יד המשטרה. כשערה שהם שדרו אחת החנויות.

בתי הכנסיות של הספרדים הועלו באש. בית הספר. ספת-חלב. ביה"ח "דודסה" ועוד מקומות ניצתו באש.

והרי די היו יריות אחדות של המשטרה. כי הפרעות רשקוטנה. ואילו לא נשמעו עוד היריות. כי אז עמדו גם שאר בתי היהודים בסכנה. האמצעים שאחזה בהם אח"כ המשטרה. היו אסיפת הפצועים ושליחתם ירושלימה. את ההרוגים קברו בקבר אחים. ואת שארית הפליטה אספו לקסרקטין היחס אליהם שם היה רע. המון ערבים שפרעו מקודם עמדו והסתכלו ביהודים שהגרו בהמון לירושלים. ההגירה לירושלים. המחזה היה מסעיר ומעורר זועה כאחת. מספרים שנמ"צאו חיילים בריטיים שהעבירו את ההרוגים והפצועים. ובכו מרוב התרגשות. סרג'נט אנגלי סיפר לאחד היהודים כי ארבע שנים נמצא בחפירות ההגנה בימי המלחמה העולמית. פצועים רבים ראה. ופצועים כאלה לא חוו עיניו מימיו.

גם לשארית הפליטה שהובאה בטכוניות ירושלימה. קרה אסון. אחת המ"כוניות התהפכה בדרך. ושלושה עשר מנוסעיה נפצעו.

השארית הזאת נמצאת עכשיו בבית הבריות של שטראוס. מראיהם מעורר זועה. מוכי בהלה ואסון הם. ארשת פניהם מביעה דמות מות. נאלמים הם מלאמר מלה. ואך רבים מהם פתחו פיהם לספר פרטים על מעשה הזוועה. נאנקו דם ויש שגעו בככי הסטרי.

נפש יהודית אחת נשארה בחברון והוא השומר היהודי היחיד שבעיר.

צבי נרינברג מתל אביב בן 29 בא לחברון לפני כחודש ימים להחלמה מספר בין השאר:

עד היום הששי אחה"צ היה שקט גמור. ב־4:30 החלו קבוצות של פרחחים. גוער בן 16-15 להתנפל על בתי היהודים ולהמסירם באבנים. החלו להתפרץ אל הבתים. כשהגיעו אל ביתנו. עלינו על הגג וקראנו לעזרה. באה המשטרה המקומית (אחרת מלבדה לא היתה) ופורה אותם. בהתנפלות זו של יום ו' נהרג בן ישיבה אחד. המתמיד היהודי שנמצא אז בישיבה.

אחרי כן באו שוטרים לכל בית ובית של יהודים והזהירו את היהודים לא לצאת החוצה. לסגור את הדלתות והחלונות. במשך כל הלילה היה שקט. בעיר הסתובבו שוטרים ולא נתנו לגשת לבתי היהודים. משתאיר יום השבת החלו באות לעיר הבורות חבורות של ערבים מכל מבוואת העיר ובידיהם אלות. סכינים. חרבות פגיונים. וכל נשק קר. ב־8:30 בבקר ראינו אוסמובילים מלאים ערבים עובדים ברחוב. הם היו מלאים עד צפיפות. היו שישבו גם על המסכה. כולם מזויינים בנשק קר ושרים. לא הבינותי את השירה. אולם המלה "יהוד" חזרה ונשנתה בסוף מונות. המכוניות נסעו בכיוון לדרך ירושלים. וכעבור רגעים אחדים החל הטבח. לא ברור לי אם הם נסעו לירושלים ובקצה העיר עכבו אותם והם הוכרחו לשוב העירה. או שכונתם היתה "להתחיל בסדר" מבית לבית. החל מהבית הראשון בקצה העיר. לפני הפורעים הלכה קבוצה עם חרבות שלופות וצעקה: "לא אלה איל אלה" 9 היינו בבית. גברים ונשים. כשמטר אבנים החל לפול על הבית. כשראינו אותם מתקרבים ודופקים על הדלת. עלינו על הגג (בית בן 2 קומות) והתחלנו לקרוא לעזרה.

הפורעים (כמה וכמה מאות) בדרך כלל משערים שבטבח לקחו חלק כ־2000-3000 איש) רק ראו אותנו. החלו לזרוק בנו אבנים כדי להכריחנו לרדת אל פנים הבית. ירדנו ושבנו ועלינו וקראנו לעזרה. המשטרה באה. כביום הששי. אבל לתמ' חזננו הגדול לא היה בידי השוטרים נשק. אלא מקלות בלבד. הם החלו לפזר במרץ רב. אבל. כמובן. ללא כל תועלת. מספר הפורעים עלה פי עשרות מונים על מספר השוטרים. גם עליהם נזרקו אבנים. אחר כך נודע כי המשל המקומי. ערבי. לקח מהם ב־7 בבקר את הנשק. בין רגע מלא הבית ערבים. פלחים ובדואים (גם מתושבי חברון היו בין הפורעים). מה קרה עוד אינני זוכר. הוכיחי בעורף ונפלתי כמה נמשכה התעלפותי-אינני יודע. כששבה רוחי ראיתי את בני הבית מתבוס-

סיים בדם על ידי... מי מהם חי או מת לא יכלתי להבחין. בעמל רב זחלתי עד בית הכסא ונחבאתי שם. כל רגע ורגע שמעתי כי חבורות חדשות נכנסות לבית. אומדנות זו לזו: "מאפיש יהוד" (אין יהודים) הצצתי דרך אשנב קטן וראיתי ממלאים שקים מכל טוב הבית. שמעתי נפץ זכוכית אחד הפורעים נפל על המדרגות ושק מלא כלי זכוכית עמו. ראיתי גם את הנעשה בבתים שמסביב לביתנו. באחד מהם גרה הרבנית רבי ובתה בת 18. ובנה כבן 15. קייטנים מתל אביב. ראיתי את שלשתם עולים במרוצה על הגג והערבים רודפים אחריהם פתאום—ושלשתם יחד קפצו לתוך התצר. אח"כ נודע כי הם ניצלו. נפצעו רק פצעים קלים. הערבים פנו. כנראה. אל השוד ואולי לא ראו כי קפצו. אחר כך נראה בחור אחד על גג הבית. נאבק בגבורה נפלאה עם 8 ערבים. גם כשנסה לפול. היתה ידו עם מוט הברזל מתרוממת מפעם לפעם ומכה עד שגברו עליו השמונה וכולם כאחד נעצו בו את סכיניהם והוא נפל מת. כשעה וחצי עברו עד שנשמעו יריות. אלו היו יריות המשטרה שהוחזר לה הנשק. השוטרים ירו באויר ומיד נתרוקן הרוב מהפורעים.

שמעתי קול דפיקה בדלת. על שאלתי (עברית) מי דופק? ענה זקן אחד מתושבי הבית. שניצל בדרך נס. הוא ואשתו הסתתרו בפנת הגג בין כלים. לא יכלתי ללכת. הזקן. מהלך יחף על בהונות רגליו מפחד פן יודע כי יש עוד נפש חיה בבית. הגיש לי מים. הבית שטוף דם. לא יכולנו להכיר את האנשים. כי פניהם וידיהם היו בדם. רק לאחר שהדחנו את הדם הכרנו בעל הבית. בנו. וכלתו הרוגים. והשאר—4 פצועים.

מששמענו כי שקט הרחוב. יצאה אשה אחת וקראה למשטרה. בא שוטר ערבי. למראה הבית פרץ בבכי. מיד בא אוטומוביל עם שוטרים מזוינים (עתה!) הוציאו את החיים והפצועים קל. לקשים לא היה מקום לאספם. הובילו אותנו לבית המשטרה. בעברנו את העיר. היה האויר מלא נוצות עד כי היה קשה לנשום איש לא נראה כרחוב. החנויות היו סגורות. שבתי כלים פזורים על הרצפה. בבית המשטרה מצאנו פצועים רבים וד"ר קטאין מטפל בהם. שם נודע לנו מה קרה. המשטרה הבריטית באה ב"4 אחת"צ.

את הפצועים הקשים העבירו לבית חולים זמני סוודר ע"י הממשלה. מפני שהייתי מכוסה כולי דם. מתוך שטפלתי בהרוגים ובפצועים בביתנו. ומפני שתקפני חום גבוה 40.4—אספו אותי אל בין הפצועים הקשים. אולם אח"כ נמצא שאר בני פצוע קשה והרופא העבירני לבית המשטרה. לעיני נפחו את נפשמ הרבה מהפצועים. תוך יסורים נוראים.

מעל גג בית המשטרה ראינו בעבור האוטומובילים עם גופות ההרוגים. רק

שוטרים הלכו אחריהם. קול בכיתנו החריד את כל העיר —

מהממשלה המרכזית מירושלים לא בא איש. בא רק קצין המשטרה בעזה קפטן פאטריטש. ביום א' בא הקונסול האמריקאי. הוא גבה עדויות מפי נתינינו אמריקנים.

ביום א' אחה"צ הועברו הפצועים לירושלים. מצבנו בבית המשטרה היה איום. דם אומצות של בשר. לא היו מים. רק אנגלי אחד רחם עלינו והביא סח מים. לא היה בית כסא. התחננו. כי יעבירו גם אותנו לירושלים. אולם המושל אמר. כי בדרכים מחכים לנו עשרת אלפים איש להתנפל עלינו. בקשנו לטלפן. לטלגרף. ולא ניתן לנו. אמרנו: נטלגרף רק. כי אנו בריאים. אולם המושל רצה. כי נכתוב HEBRON ALL RIGHT (בחברון הכל טוב). הרב סלונים בקש לדבר עם הרב קוק בענין הלוחית המתים. אולם ענו לנו. כי הרב על הר הכרמל. המושל הציע. כי הרב סלונים יכתוב את דבריו לה' חיימסון. מנהל מחלקת העליה. והוא ישאל את הרב קוק. סוף סוף הורשה הרב לדבר עם חיימסון (דוקא אתו ולא עם כל מוסד שהוא). על דבריו ותאור מצבם של הכלואים בבית המשטרה ענה ה' חיימסון: הממשלה יודעת הכל.

ביום ב' אחה"צ הועברו לירושלים הפצועים באופן קל. הנשים והילדים. וביום ג' יצאו כל הילדים מחברון. עד אחד. רק שוטר ערבי נשאר. שלשת רבעי שעה נאבקנו עם המושל שיתן גם לו לצארת אתנו. אולם הוא לא הסכים.

הרב סלונים ספרי. כי בשבת בבוקר הלך אל המושל לדבר אתו על מצב הבטחון בעיר ולא נתנו לגשת אליו. השוטרים בבית המשטרה האיצו בו ללכת הביתה: לך הביתה. תהיה התנפלות. ובלוחית שוטרים שב הרב לביתו.

המושל נשאל למה לא צויה לירות מיד וענה. כי הוא ישב כל הזמן על יד הטלפון. הודיע על המצב לירושלים. נשא ונתן עמה ורק קבל פקודה להשתמש בנשק — זיין את המשטרה וצויה לירות.

רוב המשפחות שניצלו. ניצלו ע"י בעלי הברזים הערבים. היו מהם שעמדו על יד בתיהם ואמרו. כי אין כבתיהם יהודים או שאמרו: לא נתן לכם לנגוע ביהודים. על גופותינו תעברו.

מפי בחור ישיבה ר':

ביום ו' 23 באבנוסט בשעה 2 אחה"צ יצא בחור הישיבה פנחס ראויץ לדרך על מנת לנסוע למגדל עדר. אך יצא את העיר נפגש בערבים שבים מירושלים. משראו אותו יושב באוטובוסיל אמרו להרגו. אחיו של הנהג הערבי שנמצא באוטו הציל אותו מירייהם והשיבו לחברון. בשעה 4 אחה"צ היו המהומות הראשונות בעיר. היהודים סגרו מיד את החנויות וכל אחד הלך לביתו.

וולף אכסלרוד - בחור הישיבה - הלך לשאול ברופא. ברחוב נתקל בהפגנה של ערבים. מיד התחילו צועקים: הנה יהודי. אחד פגע בסכין בגבו. אחר זרק בו אבן ושבר את ידו. בשארית כוחותיו חזר לאכסניה שלו שנמצאה לא הרחק ממקום המעשה. חבריו קבלוהו בהתרגשות ובככי וחבשו לו תחבושת. הערבי השכן הלך להזמין רופא. לאחר שהבחורים לא יכלו לצאת אל הרחוב מסכנת נפשות.

בבית בעל המלון נחמן סגל.

בית בן שתי קומות. בעל הבית גר למטה. בעצמו פתח את הדלת והפורעים נכנסו לקומה השניה. בדר' יטבו גרי המלון. את סגל הרגו מיד עם הילד שהיה על זרועו. את אשתו פצעו. לאלחנן זליגריך - בחור ישיבה - קטעו יד. כנראה, בגרון. ברח כשהוא זב דם. עבר גדר ונכנס לבית הסמן ומת שם אחרי שעות מספר. ארביטר - בחור ישיבה. נתין אמריקה - קצצו לו את האצבעות ודקרוהו כמה דקירות בגופו. גבל לא נהרג. שמחה איציק ברידה. בן ישיבה נהרג באותו הבית. קרסנר חיים נשחט בצואר ונדקר דקירות שונות בגופו.

בבית הרב אפשטיין.

הקיפו את הבית וניפצו את החלונות. בדלת האחורית יצא אל החצר רב אלימלך ליכטנשטיין. יהודי שהיה נוהג לשבת כל ימיו בטלית ותפילין - שם תפסוהו והרגוהו.

על יד - אכסנית שקודביל.

בשעה 8-30 התחילו פרחחים ערבים זורקים אבנים לחלונות היהודים. בראותם שאין מפריע להם נגשו עד הדלתות ודפקו בחזקה. עברו שני רוכבים. יצאו אליהם שני בחורים וביקשו מהם שיגנו עליהם או שיתנו להם מקלות ויגנו על עצמם. השוטרים עברו לדרכם. הבחורים ניתלו בסוסי הרוכבים והתחננו לעזרה. אולם אלה הדפסו אחורנית. מיד נדקרו ונפלו חללים על המקום.

בבית בצלאל סמריק.

בעל הבית נהרג על יד דלת ביתו. זקן בן שבעים. מריגה. בביתו נהרגו פרומן ושינברג - בחורי ישיבה מאמריקה. בקומה התחתונה נהרג יהודי מכונן. אשתו נפצעה קשה ונטרפה דעתה. בדרך מקרה ניצלו הילדים. האופה שגר בבית הזה נהרג. אשתו וילדו נפצעו קשה.

בבית המנקר.

מן הקומה השניה קפצה אשה חרה אל החצר הערבית הסמוכה. אחריה קפצו בעלה. ילדו. אשה בת 60 עם בנה ובתה. כולם התחננו לפני הערבי שיסתיר אותם וכלא רצה. חמלה אשת הערבי והכניסה אותם לביתה. האשה ילדה

מיד. הילד בריא. ובבית עשו בינתיים הפורעים את מעשיהם. דקרו את המגןר בעיניו
 ופצעוהו פצעים קשים. כעבור שעות מספר מת- אשתו וילדיו נפצעו קשה.
 בית אליעזר דן סלונים.

כאן התרכזו כ־70 יהודים שעזבו את בתיהם וקוו למצוא הצלה בבית הזה.
 שהיה ידוע כידיד לערבים ומכובד עליהם. בהיות המשפחה ילידת המקום. בשלשה
 דרכים נכנסו הפורעים לבית. שיברו את שבכות החלונות והדלתות. נכנס אחד
 כשהוא מנפנף בגרון ביד. אחריו הלך שני בסכין ודקר. האנשים נדחקו אחד אל
 השני. התעלפו. נפלו ושכבו על הארץ ערמה אחת. הערבים התהלכו סביב הערמה
 ודקרו מתוך זמרה. בבית הזה נהרגו 18 נפש. את הרב דרבקין מבוכרוויסק דקרו
 בבטנו והוציאו את מעיו. בתוך הערמה נמצאה גם הבחורה ל. מתל אביב. היא
 היתה הקיצונית בערמה לצד הפורעים. ראה זאת בחור הישיבה אהרן ז'קוביזקי
 וחיסה עליה בגופו והערבים דקרו בו דקירות רבות ודמו נזל ממנו ושטף את
 הבחורה ששכבה בלי נוע עד שהרוצחים חשבוה למתה ובדרך זו ניצלה.
 מזכיר הישיבה ר' זלמן וילנסקי. נדקר. התבוסס בדמו וגסס. כשהחלה
 אשתו לצעוק התקרב בשארית כוחותיו וכיסה אותה בגופו והסתירה מעיני
 הרוצחים.

שם נהרג גם הרב מזכרון יעקב עם אשתו.

בידו של אליעזר דן היה אקדח הוא הספיק לירות רק פעם אחת. הוציאו
 מידו את האקדח וירו בבחור הישיבה מעיניו ופגעו בידו. הוא נפל. חשבוהו למת
 ונשאר חי.

רבים מאלה שניצלו בבית הזה נמצאו בחדר האמבטי אשר במקרה
 השודדים לא ראוהו. אם כי במטבח הסמוך עשו שמות.
 אחד מנכבדי חברון נצר אלדין מירדיו של סלונים עמד ליד דלת הבית
 ועצר את הפורעים מלהכנס לבית. לאחר שלא עלה בידו לשדל את הפורעים
 צמאי הדם. רץ אל ביתו להזעיק את בני משפחתו ולהביאם לעזרה. הוא בא
 באיחור זמן. לאחר שהפורעים כבר כלו את מלאכתם.

את בנו של סלונים. ילד בן 5. פצעו קשה והוא מת בירושלים.

בבית שמש הישיבה.

שיברו את הדלתות ונכנסו. אנשי הבית בראותם. כי אין להם תקוה עלו
 על הגג וביקשו דרך להמלט. ראה זאת ערבי. פקיד חברת זינגר. והכניס אותם
 לביתו. רק אחד הרב וינשטרן מאמריקה שנשאר על הגג נדקר. הערבים החלו
 להתקף את הפקיד הערבי והוא נשבע להם שאין יהודים בביתו. בינתיים נשמעה
 רייה ועזבוהו.

בבית השוחט רייומן.

שברו את הדלת. השוחט ברח בדרך אחורית ויצא אל הרחוב אל החנות של שלום. בדרך תפסוהו ניהל אתם מו"מ ונתן להם כנראה סכום גדול של כסף והבטיחוהו להצילו. אולם מיד התעללו בו. נקרו את עיניו. שחטוהו ודקרוהו במקומות שונים והשליכוהו בחוצות והיה מוטל שם עד יום א' בבקר. חותנתו ילדת חברון. התחננה אל הפורעים. קראה כל אחד בשמו הפרטי. היתכן. אתה. פלוני המכירני. שעשיתי לך טובות. האתה תרצחני נפש? אך גם היא לא ניצלה מפצעים. את אחיו של השוחט משה רייומן הרגו ליד הדלת. את ילדו הקטן של השוחט פצעו.

בית קיזלשטיין.

פרצו את הדלת. את בעל הבית פצעו. לנערה חיה רצו לנקר את עיניה בסכין. הסבה את ראשה ונפצעה קשה במצחה וברגליה ובידיה. אחיה תפס מכונה לטחינת בשר והגן על עצמו. הוא נפצע קשה והתעלף. חשבוהו מת והשאירוהו. הוא חי.

גרינברג זאב – בחור ישיבה מאמריקה – הגין על עצמו במקל. הוציאוהו אל הרחוב ושם הרגוהו ונשאר מוטל ברחוב עד היום הראשון. במשה קיזלשטיין. בנו של בעל הבית דקרו בסכין. אבל הסכין נשאר תקוע בכיס החזה של מעילו. הוא נפל. באותו זמן נהפכה קערת מים שנתערבבה בדם השפוך על הארץ. חשבו הרוצחים. כי זה זרם דמיו. השאירוהו והלכו. הוא נשאר חי.

בית אבושדיד.

לאחר שפרצו את הדלת ונכנסו לבית. יצאו כל האנשים שהיו בבית. ביניהם רבים שעוד לא קמו ממטותיהם ועדיין לבושים בגדי לילה. אל הגוזזרה הפונה אל הרחוב הראשי. המשפחה כולה – חברונית. כל תושבי חברון יודעים אותה. הם פנו אל השוטרים ואל אנשי הרחוב בשמותיהם הפרטיים וקראו לעזרה. איש לא בא לעזרתם. את ראש המשפחה החניקו. הוא הגן על עצמו בכל כוחותיו וזכרת ארז אצבעותיו של אחד הפורעים. גם שני בניו עשו כך. הוא קרא להם שאם ישאר מי שהוא בחיים ידע ממי לנקום ארז דמו. אשה אחת מן המשפחה נדקרה וארז האשה רוצצו הרוצחים בנעליהם ורמסו את גופה. תינוק אחד החזיקו הפורעים ברגליו והטיחוהו בראשו אל הקיר עד שמת. כל זה לעיני כול דוקהל אשר ברחוב. הכית קרוב מאד למשטרה וירית רובה אחת הירטה מצילה את כל המשפחה.

מכל המשפחה הזאת נשאר נער אחד בן 15 אשר הכיר 24 איש מהפורעים
היודעים לו כבני העיר.

בבית הכובסת.

אשה ספרדית בעלה קטוע רגלי נקרו את עיניו והרגוהו בסכונים לה.
לכובסת קצצו את ידיה את הבת רצו לאנוס היא הגינה על עצמה קצצו את
ידיה והרגוהו שני ילדים יהודים בני 6-7 העמידו את האוטומוביל של הרופא
הממשלתי עבד-אלה וביקשוהו שילך לראות את הפצועים בבית הילדים בעצמם
לא רצו לעלות על האוטו לרגלי קדושת השבת לקחם בחזקה ונסע אתם הביתה.
בבית החכם חסון.

שפכו על הדלת נפט ושרפורה אחר כך נכנסו הביתה הפסו את הרב ואת
אשתו ושרפום.

בבית החכם קסטל.

חכם קסטל איש חברון מילידי המקום היו לו עסקים שונים עם בני חברון.
מהם גם שותפים בבוקר נכנס אליו אחד משותפיו ואמר לו היות ומתומות בעיר
מוטב שיטמין את כל רכושו בזהב ובכסף ובתכשיטים וימסור לו לשמירה לקחה
אשת החכם ואספה את כל תכשיטיה והכספים (אומדים אותם בסכום של 10-000
לא"י בערך) ומסרה לידו.

אחר כך פתח בעצמו את הדלת לפני הפורעים והם נכנסו לבית האשה
התעלפה וחשבה למתה ואת החכם קסטל הרגו.

בדירת שמואל תנהום.

בבית הזה נתרכזו כ-40 - 50 יהודים בעל הבית הערבי בראותו כי
המהומות הולכות ומתגברות אסף את כל היהודים לדירתו בקומה התחתונה.
החביא חלק מהם בבית כסא וחלק בחדר צדדי והוא עצמו עמד ליד הדלת
מבפנים וגרון מוכן להגנה פה ניצלו כולם.

בבית סלונים האב בעיר העתיקה.

התגנפו הפורעים על הבית וכבר פתחו את הדלת בני הבית הרימו צעקה
איומה על יד החלונות הפונים אל הרחוב הוצקה הגיעה אל הערבים מנכבדי
העיר והם עצרו בעד הפורעים הוציאו את כל בני הבית והעבירו למשטרה.

מעדותו של י. ל. גרודזינסקי, תיר מפולין, בא לארץ לפני
חודש וחברון ביום ה' יום לפני המאורעות ביום חמשי ט"ז אב, יום לפני
הפרעות באתי לבקר את הורי ביום ו' ב'4 אחריצ נכנס אלינו בן דודי משה
מיקוצינסקי והודיע לנו כי הערבים סוגרים את החנויות אבא רצה לצאת לרחוב

ולא נתתי לוי ובכ"ז יצא ומיד שב ואמר ששקט יותר מדי ברחובות. הששנו וסגרנו את כל הדלתות והחלונות.

בביתנו היו עוד אנשים מלבד בני משפחתנו. מבפנים ראיתי ערבי שעבר על יד הגדר שלנו ופתח את שער החצר. נכנסו עשרות ערבים והקיפו את הבית והתחילו לדפוק על כל הדלתות. רצנו אל הדלתות ולחצנו עליהן מבפנים. כינתים הספיקו לשבור איזה חלונות והתחילו זורקים אבנים לפנים הבית. ומפני מטר האבנים נאלצנו לעזוב את הדלת. אבא נגש אל החלון ותיכף ירו עליו. אבל לא פגעו בו.

עלינו לקומה השניה של הבית. שהיא גם כן חלק מדידתנו. והתחלנו לקרא לעזרה. התחילו לזרוק אבנים גם למעלה. מלמעלה ראינו שהיו בחצר כ־30 ערבים. מר אליעזר דן, בנו של הרב סלונים אשר ראה זאת מביתו. בא לעזרתנו עם שוטרים רוכבים ערבים. אבל המתנפלים לא פחדו מהשוטרים ובעמדם שם הוסיפו לזרוק אבנים. אחד מבחורי הישיבה שהיה עמנו נפצע באופן קל באבן ברגלו. סוף סוף עלה בודי השוטרים לפורם. אמי ואחי הלכו אז לביתו של מר אליעזר דן. בחשבם את ביתו לבטוח יותר מפני ההתנפלויות. אבא לא הסכים לעזוב את הבית. כעבור רבע שעה שב אחי ומסר לי שאמי נתעלפה. הלכתי לראותה ועמי הלכה אחותי והגבי לויטה. אורחת מתל אביב, בלית שוטרים. צר לי מאד. שבגלל התרחקות בשעה זו מהבית. לא אמרתי שלום לאבי היקר ולא זכיתי לראותו יותר.

בלכתנו לאמא אמרה אחותי המדברת ערבית לשוטר שלוח אותנו. שאצל בית הרב משה גרודוונסקי התנפלו ושצריך לשמור. השוטר ענה: "אין לכם צורך בשמירה. כי אינכם ראויים לכך".

כשבאתי לבית סלונים ספרה לי גב' סוקולוב. שנמצאה בביתו של הרב סלונים. שזה לא כבר הכו ערבים את הרב סלונים מכות אכזריות. נוכח מפקד המשטרה. לא יכלה לראות בצערן של הרב שנתקף ע"י הערבים. פנתה אל סגן המושל שיציל את הזקן האומלל. סגן המושל הערבי ענה לה בנסות גבוה. שאין זה עסקה. "הכנסו הביתה וסגרו את החלון". ובכלל. אמר סגן המושל "אתם היהודים אשמים בכל הענין הזה". תשובה זו עודדה והוסיפה אומץ לפורעים.

בליל שבת נשארתי יחד עם אמי ואחותי בבית מר אליעזר דן. הלילה עבר בשקט. שוטרים עברו מדי פעם על פני הבית. שהתאכסנו בו.

מר אליעזר דן. בנו של הרב סלונים. כסמכו על דברי המושל. שאמר שהוא יאחראי לשלום היהודים ולחיייהם אם לא יצאו מביתם. עבר מבית לבית והזהיר את היהודים לא לצאת מפתח ביתם. בכל הלילה עבד מר דן. בחרף נפש להצלת

המצב, בלוי ערבים ידידים, כביכול, שמך עליהם.

בנותים אסף מר אליעזר דן עוד יהודים לביתו, בחשבו שבהיותם בניית
לא יאונה להם כל רע, כדברי המושל.

בשבת בבוקר, ב־7 בערך, עמדו הנאספים להתפלל ודרך החלון ראיתי
אוטומובילים מלאי ערבים מזוינים במקלות, חרבות, סכינים, פניונים, נוסעים
בדרך לירושלים. בעברם ראו איתנו ואיימו עלינו בתנועות שישחטו אותנו. כעבור
חצי שעה שבו האוטומובילים ועברו על יד ביתנו. נפגשו עם מחנה ערבים שעמד
בסוף הרחוב וירדו מהאוטומובילים וכל המחנה התקרב לביתנו. האנשים עמדו אז
בתפילה. נגשתי אליהם ואמרתי להם בקול: "הסו רגע" הנה הערבים מתקרבים
אלינו. מיד הפסיקו בתפלה וכולנו רצנו לחוק ארץ הדלת והסתובבנו כמשוגעים.
צוחת הנשים ויללת התינוקות מלאו את חלל הבית. עוד פעם התקרברתי אל
הדלת ועמי עשרה אנשים והעמדנו תיבות ושולחנות לחזקה יותר. אבל בראותנו
שהמתנפלים שברו את הדלת בגרזנים ועוד מעט ויתפרצו. עזבנו את הדלת והת-
חלנו לברוח סהרר לחור אבל בכל חדר השיגנו ברד אבנים. המצב היה איום
ונורא. את הבכילות והצעקות אי אפשר לתאר.

בהכנסי לאחד החדרים ראיתי את אמי עומדת על יד החלון וצועקת
הצילו! הצעתי דרך החלון וראיתי הטון ערבים פרוע צוחק וזורק אבנים. יראתי
שהאבנים תפגענה באמא. לא ידעתי כיצד, אך תפסתי את אמא והכנסתיה מאחורי
ארון הספרים שעמד בזוית החדר על יד החלון. הכנסתי לשם עוד עלמה אחת.
וילד בן 12. ואחד מבחורי הישיבה ולבסוף נכנסתי גם אני לשם. נחנקים ישבנו
אחד על השני ושמענו את קול הערבים שהתפרצו לחדר. את קול שירתם
שהתערב עם זעקת המוכים ואנחותיהם. כעבור עשרה רגעים השתררה דממה
בבית מלבד אנחות נחנקות. נשמעו יריות חזקות. כנראה מצד המשטרה.

בקושי יצאתי ממחבואי. קשה היה להזיז את הארון מפני החללים ששכבו
על יד הארון. עיני חשכו ממראה המומתים והפצועים. חיל ורעדה אחזתני. לא
מצאתי מקום למדרך כף רגלי. בתוך ים של דם ראיתי את אליעזר דן ואשתו.
את ידידי וחברי דובניקוב. מורה מתל אביב. ועוד הרבה הרוגים ופצועים. כמעט
אצל כולם היו חורים בראש ע"י סכינים וגרזנים. נמצאו כאלה שצלעותיהם היו
שבורות. היו גם שמעיהם רוטטו ויצאו. את העינויים של הפצועים והנוטים למות
אי אפשר לי לתאר. כי ידי רועדות. אותה תמונה ראיתי גם ביתר החדרים. בחדר
שני הכרתי את אשת אחי. ששכבה כמעט בלי סימני חיים חציה ערומה והבית
כילו שודד. מלא נוצות וכתמי דם גם על הכתלים.

נגשתי אל החלון וראיתי שוטרים. בקשתי שישלחו רופאים לעזרה. בו

ברגע עברו ערכים שנשאו מסת מת- כשראו אותי העמידו את המטה ואיימו עלי באגרופיהם- שבתי שוב למחבואי- כעבור רגע שמעתי קולות- אלו היו קולות הפצועים שקמו וקולותיהם של אלה שנצלו בדרך נס בהסתתרם בחדר המקלחת- שמקומו אחרי בית הכסא- כנראה שעד בית הכסא הגיעו ושם הספיקו עוד להרוג את אחד המסתתרים שם-

בין הפצועים הכרתי את אחי- ראשו פצוע בגרון וסכין- על מצחו חבורה גדולה- ודאי מאבן- זרקתי עליו מים וקם על רגליו- אך אחרי שעות מספר מת מפצעיו- בדובניקוב לא מצאתי כל פצועים- כנראה שמת בחניקה- על ידו שכבה הרוגה אשתו- הכרתי עוד רבים מההרוגים והפצועים-

שוב נגשתי אל החלון ובקשתי עזרת רופאים- כי רבים אפשר היה להציל לו השיגו עזרה רפואית בזמנה- לבקשתי עני לי אחד השוטרים בחוץ- בשפה העברית: "תיכף".

כעבור רבע שעה באו אוטומובילים לקחת את כולנו למשטרה- התחלנו לטפל בפצועים-

את אבא לא ראיתי בין החיים ולא בין הפצועים הבינתי שהוא נפל בבירתנו בידי הרוצחים- בקשרי מהמשטרה שיתנו לי שוטרים ללכת הביתה- לא הסכימו-

ביום שבת או ביום הראשון- איני זוכר בדיוק יצא מחדר המשטרה ערבי אחד מהפקידים הגבוהים של המשטרה פנה אל היהודים והראה להם תמונות ושאל אם מכירים אותן- כולם הכירו שביניהן היתה תמונתי- קראו בקול: "אדון גרודזינסקי"- נגשתי וראיתי את תמונתי ותמונת בתי בת-עמי ותמונה שניה של אחותי והשלישית של אחד מבני המשפחה- התמונות האלו היו מ לפני הפרעות בבית אבי- שאלתי ארז פקיד המשטרה בידי מי פצא את את התמונות האלו- אולם לא קבלתי שום תשובה- כעבור רגע שב אותו האיש והראה נרתיקי כסף ושאלני אם אני יודע למי הנרתיקים האלה- אמרתי שאיני יודע- אבל קראתי לאמא אולי היא תכיר אותם- ואמנם- אמא הכירה ביניהם נרתיק קטן שהיה שייך ליהודי שהתאכסן בבית אבי ואשר נמסר לידי אמי לשמירה- שוב שאלתי את פקיד המשטרה בידי מי מצא את הנרתיק וגם הפעם לא קבלתי ממנו שום תשובה- והלז פנה לחדרי-

איש אחד ספר- כי ביום הראשון היה בבית אבי- הוא מצאו הרוג- דוברת דרום ושדוד-

עלי להוסיף שבבית אליעזר דן- שהיה מלא הרוגים ופצועים- לא מצאתי אף ערבי אחד הרוג אל פצוע-

בין הערבים שהביאו אוכל ליהודים שהיו במשטרה. דזכרתי אחד אשר איים עלי בבוקר יום הפרעות. מסרתי את הדבר לשוטר שהיה שם. הלז נגש אליו וחפש בבגדיו ומצא כתמי דם עליו. בכיסו מצא זוג תפילין. השוטר הכהו על פניו. אבל מרת עשה עמו איני יודע.

במשך כולל יום השבת והראשון בקשנו שיתנו לנו להתקשר בטלפון או בטלגרמה עם ירושלים. והמשטרה לא הרשתה לנו זארת בהחלט. אז היו כבר אנגלים בעיר. בכלל צריך לציין שהיחס מצד המשטרה אל הנאספים היה רע מאד. לארבע מאות איש מסרו רק שלשה חדרים. אם כי היו שם עוד חדרים ריקים. כמעט שנתקו. בכל פניה שפנינו דחפו אותנו בכוח ביללא.

בין ההרוגים ראתי ילדים אחד בן 4 שנים הרוג באופן אכזרי והשני בן 7 או בן 8 חדשים פצוע בסכין בראשו.

ה' פ. מפליטי חברון מספר: אלה שניצלו ניצלו רק בנס. או שדחתחפשו כמתים. נתלכלכו בדם ההרוגים ושכבו ביניהם. או שנחבאו על ידי בעל הבית הערבי. מקרים כאלה היו אחד או שנים. בדירת הרופא קיסאי נתאספו 32 נפשות זה היה הבית השלישי לפרעות. הערבי בעל הבית החביא את כולם במרתף. וכש באו הרוצחים אמר להם: היהודים ברחו או שלחו הפורעים את ידיהם בבוה. הערביה בעלת הבית צעקה בליל הרף-למען החריש את פעיה התינוקות העבריים במקום מחבואם.

את 483 היהודים שנשארו בחיים הביאו למשטרה. נתברר לנו: 58 הרויים. אחד נמצא הרוג אח"כ. ובכך 59. 44 פצועים פצועים קשים ו-21 פצועים קלים. חמרי תחבושת לא היו לנו. הדסה נשדדה. קרענו את הכתנות שלנו מעלינו וחבשנו את הפצועים.

במשך יום השבת ויום הראשון ישבנו כולנו בבית המשטרה. התגוללנו ברפש. אוכל לא ניתן לנו. את דהרצפה לא שטפו. בקשנו להציל מרעב ומחלאה לפחות את הילדים. ולא נשמעה בקשתנו. דרשנו לקשר אורזנו עם ירושלים. עם ההנהלה הציונית. עם הועד הלאומי. עם הדסה. ולא הרשו לנו. סגן המושל רצה להעבירנו אל ההסגר. אך אנו סרבנו. אם נבוא להסגר יערך בנו טבח שני. ורק לבסוף ביום א' בא מירושלים יוסף ארבייטר (נתין אמריקאי ששני בניו נפצעו בישיבה) באוטומוביל עם הקונסול האמריקאי. אחריו באו גם מהדסה הירושלמית. זה היה הקשר הראשון שלנו עם מצילינו. הקונסול האמריקאי רצה לצלם את ההרוגים אך סגן המושל לא הרשה לו. ההנהלה הציונית שלחה 14 אוטומובילים בלויית שני אוטומובילים משוריינים להעביר לירושלים את הפצועים והמוצלים

מההרג. כשראו השוטרים שהאוטומובילים מתקרבים התחילו שוטפים את הרצפה אך לא הספיקו לנקות את הרפש. אור ליום ב' הובילו את הפצועים לירושלים באוטומובילים של הצלב האדום. שלשה מהם מתו בדרך. אז החלה גם ההלויה לבית העלמין היהודי. הקבורה ארכה עד הבוקר. חפרו שני קברים וטמנו בדםם 58 קדושים. אחר־כך נמצא ספרדי הרוג בבית הכסא וקברוהו בקבר שלישי. משלוח הפליטים הראשונים לירושלים היה אור ליום ג' בחסותו של הקונ"סול האמריקאי. תחילה שלחו נשים וילדים. מפנים ומאחור שמרו עליהם שוטרים ואוטומובילים משוריינים.

מפי ד"ר אל קנה: במשך ימים רבים עד פרוץ הוועה הורגשו ידי הרצל של השסוי הגלוי בראש חוצות. בשוק דברו הערבים בלא כושה ובלא פחד על הפרעות העתידיים להערך בקרוב. על שחיטת "היא־הוד". הם לא חששו לספר בגלוי את חכניהם המפורטת— על ההתחלה בירושלים. על ההתכוננות וההזדיונות. על הרכוז בירושלים של "השבאב" מחברון. שכס ועבר הירדן ועל פעולות מאוחדות בכל הארץ. עובדות ועדויות לכך יוכלו לספר כל אלה שנשארו בחיים. הערבי בעל הבית של מלון נחמן סגל. למשל. אמר לו ביום החמישי: "שלם לי את שכר הדירה היום. כי מחר לא ישר מכם שריד ופליט". יש בחברון שוטר יהודי יחידי. וגם בפניו לא חששו לדבר דברים מפורשים בענין הפרעות. כי רק בנס ניצלו הניצולים. אשה צעירה באחת הכפרים ניצלה ע"י כך שנפלה ראשונה על הרצפה ועליה הצטברו גופות של מתים ונמצעים עד שלא השגיתו בה. כשהרוצחים גמרו את השחיטה והיא שמעה שאמרו "חלס" והולכים. יצאה מתחת לערמת הגופים כשהיא טבולה בדם והתחילה לטפל בפצועים. ואין הפה יכול לדבר. היו מקרי אונס. צעירה אחת שגמרה את הסמינר בירושלים ושבה אל הוריה נאנסה ע"י המשה עשר בני בלועל לעיני הוריה. אחר כך הרגו ארתי אביה ופצעו קשה את אמה ואת אחותה. ועוד צעירה. היא דופשטה ערומה וניצלה מאונס על ידי המות. היא התחננה לפני המרצחים שיהרגוה. "רחמיהם נכמדו" עליה והם — רטשו את בטנה והוציאו את מעיה. ואת כל הוועה הזאת ראתה אחותה הקטנה שהסתתרה תחת המטה וניצלה בנס. במשך הפרעות התפרצו אחרים מבחורי הישיבה אל השוטרים ושועו לעזרה. דהם חבקו את צוארי הסוסים. אך השוטרים דפקו בסוסיהם ודהרו הלאה ולעיניהם נהרגו ונטבחו הבחורים. אחד מהם. חייל ז"ל. נשחט לעיני המושל בעודו חובק את ארתי צואר סוסו של אחד השוטרים הרוכבים. הפורעים חתכו את בשרו. חתוך

אחרי חנוך. לאט לאט. במשך רבע שעה. ובשעת השחיטה ועם כל דקירת סכין צעקו: הוואב! יאהוד!

היללה היתה איומה. במשך שעתים וחצי – ואיש מהמשלה לא הופיע לעזרה. ורק בשעה 11 וחצי נשמעו היריות הראשונות של המשטרה. המרצחים החלו זורקים אבנים בראש המשטרה קפרטה – שמונה מהם נפלו חלל. רבים נפצעו. ביניהם שוטר ערבי מיפו שקפרטה עצמו ירה בו.

בשעה 1 אחה"צ החלה המשטרה בעזרת היהודים לאסוף את כל אלה שניצלו מטבח. הפצועים נאספו בבית הבריאות הממשלתי. היחס בבית הבריאות היה ברברי. הפצועים היהודים נחבשו באופן פרימיטיבי ביותר. בלא רפואות ובעוד בגדיהם על פצעיהם. רק הרופאים היהודים (קיסאי ואלקנה) עבדו 36 שעות רצופות. אחר כך בא לעזרתם גם הרופא האנגלי מאקואן שבא לשם כך מירושלים. שני הרופאים הערבים לא הראו כל התענינות אנושית בפצועים היהודים. ובערב החלה ההלוויה הקדושה. את כל המתים זיל אספו במגרש משרד הבריאות. רוב הפצועים היו היו פצעי ראש. פצעים – בחזה ובצוואר. על פי רוב נשק קר – סכינים. חרבות. מקלות. אספו את הגויות לתוך מכוניות ואחרי המכוניות הלכו תשעה יהודים. כשיצאה ההלוויה מבית הבריאות ועברה על יד בית ד'משטרה עלתה יללת המספר עד לב השמים. 430 איש המוצלים מגיא ההריגה עלו על הגג הרימו ידיהם לשמים ואמרו "קדיש" וקראו: שמע ישראל... אנשים ונשים התעלפו. הבכי קרע גם את לב השוטרים הערבים שהתיפחו בקול היהודים צעקו: שפוך חמתך ד'... נקום את נקמתנו...

וביום השני אחרי הצהרים באו כ-16 מכונות יהודיות מירושלים בלוית שתי מכוניות משורינות והסיעו לירושלים את הנשים והטף. הם הובאו לבית החולים של נתן שטרויס. ורק ביום השלישי עזבו כל שאר יהודי חברון את עיר לא נשאר בה אלא השוטר היהודי חנוך.

ובבית האסורים של הממשלה נחבשו עשרות רוצחים בעוד דם היהודים על גופם ועל בגדיהם.

מפי בנימין סוקולובסקי (מבחורי ישיבת חברון).

... ביום הששי בשעה 3 וחצי טיילתי עם עוד בחור אחד (יוסף אקסלרוד) בחוף וראינו מרחוק המון ערבי מרזלקט מסביב לשנים מנכבדי חברון שאני מכיר יודע אותם. לא חשדנו דבר והתקרבו אליהם. אולם לא הספקנו לגשת אליהם עד שהם הרגישו בנו והרתחילו רודפים אחרינו. אני הצלחתי

להמלט לבירת יהודי (בית בורובסקי) והבחור השני נפצע באמצע הרחוב בסכין בגבו.

כשנכנסתי לבית הנ"ל מצאתי את בני הבית עוסקים בעבודתם היום יומית. מפי נודע להם שקמה מהומה ברחוב. מיה סגרנו את הדלתות ובצרנו אותן בכל מיני כלים שנמצאו תחת ידינו וכך נשארו כלואים בבית עד למחרת הבוקר. יום הששי (אחרי המהומה הראשונה) וליל שבת עברו בשקט. המשטרה הסתובבה בחוצות מזויגרת בנשק חם. צוו עלינו לשבת בבית ולא להוציא ראש החוצה.

בשבת בבוקר בשעה השמינית בערך התחילה תסיסה והתקהלות ערבים ברחובות. המון רב נהר ברגל וכל האוטובוסים החברוניים מלאים וגדושים ערבים. בפנים הקרון ועל הגג, מגופפים חרות ואלות. משתוללים וצווחים צווחות. איומות (מכל הצעקות הבחנתי רק את המלים: יאהוד! יאהוד!) נהרו ירושלימה. כחצי שעה לאחר שעברו האוטובוסים ברחוב שממול חלוננו זנק לפתע המון רב של ערבי המקום ומפלחי הסביבה — והטבח התחיל. ראינו מבעד חלוננו איך ששחטו את משפחת אבושדיד (שאחדים מהם ניצלו רק בדרך נס) גברים, נשים, וטף. ראינו ארץ מעשי האכזריות והענויים ושערנו סמרי. היינו קרובים לשגעון ממראה עינינו. אולם לא היה לאל ידינו להושיע. הערבים התפרצו לבית בהמון על ידי שבירת הדלת מעבר אחר (לא מול חלוננו) ומיד הרגו את אבושדיד הזקן והשאר התחילו מתרוצצים כמטורפים מפנה לפנה בבקשם רחמים על חייהם מהרוצחים. הם נהדפו לאט לאט אל הגזוזטרה ממול חלוננו ושם נטבחו בענויים קשים. על ידי שלישה רוצחים. שנים לבושים בגדי עירוניים ואחד כפרי. מזויגים בחרבות ובאלות. את כל זה ראינו בעינינו. ואני יכול להכיר את שלשרת הרוצחים (הם נמצאים עכשיו בבית האסורים בחברון). ראינו את השוטרים מסתובבים ברחוב ובידיהם רק מקלורט. נודע לי אח"כ שאת הנשק החם פרקו מעליהם. השוטרים לא ניסו כלל לעמוד בפרץ ולפי כל הסמנים הם אפילו ורזו ארץ הרוצחים. וככה ניתנה אפשרות למשחיתים להשחית. כשעה וחצי ארך הטבח בראש חוצות. לעין השמש ובמעמד שוטרים. ורק לאחר שנשפכו דמים כמים אסף הקצין את שוטריו חלק להם נשק וצוה לפזר את הפורעים ועל ידי זה נצלנו. אנחנו. כי ברגע האחרון שברו כבר אצלנו את הדלת (זה הידה אחרי שחיטת משפחת אבושדיד) ובעוד רגעים אחדים היו מתפרצים אלינו. אולם יריות השוטרים שנשמעו הבריחו את הפורעים. כחצי שעה לאחר כך באו אלינו שוטרים והובילונו אל המשטרה. לשם נקבצו כל היהודים שנשארו בחיים ושם נודעו לנו פרטי הטבח.

... רק אנשים אחדים התחזקו והשתדלו לענין התרוגים שיביאום לקבר

ישראל. תחילה רצתה המשטרה לקבור אותם "קבורת חמור" מבלי שיתנו לנו להכיר את מתינו ולרשום אותם ולדעור את מקום קבורתם. אולם אחרי השתדל לוויות מרובות פעלנו שיתנו למנין יהודים ללכת אל הקבורה. חמשים ושמונה איש במספר נקברו בקבר אחים. אחד שחצבו הערבים הרוצחים האסורים בעצמם. בשעת חציבת הקבר שרו הכוליגנים את שיר הנבלדה, אשר שרו בשעה שעלו ירושלימה. אחד הבחורים דרש מאת הקצין שיאסור עליהם לחלל את הקבורה בזמר דמים זה. אך הקצין סרב. הוא טען: כי זהו "סתם שיר זירוז לעבודה". ורק אחר כך כשנגש אליהם הבחור וגער בהם. הכריחם הקצין להפסיק את זמר החילול. כל הלילה (ליל יום ראשון) משמונדה בערב עד שמונה בבוקר עסקו בקבורת הקדושים.

אנבי יחס המשטרה אלינו כל זמן היותנו כלואים שם היה לא יחס כמו אל אומללים אלא כמו אל אסירים...

סבלנו מחסור בלחם ובמים. התינוקות גועו כמעט מאין די חלב אצל אמור. תיהם להיניקם. רד שהדיר לויט דרש מאת הקצין האנגלי פאריץ. שלא יתן לנו לגווע. הקצין הצטדק שלא ידע על מצבנו. הואיל והוא עמוס עבודה כבירה לש" מור על הסדר בכל הסביבה. אבל כששמע מפי הדיר לויט על המצב. צוה מיד להביא לנו לחם וקפה. כשבאו לחלק לנו את האוכל. גודע לנו שאותו המציאה לנו (על פי פקודה) עירית חברון. נשארנו ברגע הראשון מבובלים. ומיד התחילו הנשים לילל מרה ולבכות על ההתעללות שמתעללים בנו שרוצחינו יספיקו לנו אוכל. ואיש לא רצה לנגוע באוכל אפילו בזה שדגבאו בשביל הפעוטות והתינוקות...

הרושם הברור שהיה לכולנו הוא. שבכל מעשי הזועה בחברון אשמים המושלים המקומיים. וזלת העובדה שהאופיצר פרק את הנשק מעל השוטרים. יש גם עובדות המעידות נגד המושל החברוני (ערבי נוצרי). עובדה אחת מרבות: בשבת בבוקר. טרם שהתחילו הפרעות הלך הרב סלונים במסירות נפש. כשמבל עבר ודקו עליו אבנים. אלא המושל לבקשו שישמור על הסדר והלו גרש אותו בסערה. אין זה עסקכם.

ועוד עובדה אחת: בית הטברנר נמצא על יד הרב אפשטיין. ראש הישיבה וכשהלו בקש מאת המושל שיכניס את משפחתו לתוך ביתו סרב בתחלט. בשעת הפרעות היה כפסע בינם לבין המות. אבל אירע להם נס: בעת ההתקפה על בית הרב הגיל באבנים. נתקף גם בית המושל. מאין ברירה אחרת יצא המושל והר חיך מן המקום ההוא את הפורעים. ועוד פרט לאשמת המשטרה:

ביום השבת לפנות ערב התחילו האנגלים לאסור ערבים עליפי סימני הדם שנמצאו על בגדיהם- בין האסורים הכרתי בשבת את אחד מרוצחי משפחת אבו-שדיד, ולמחרת ביום הראשון הכרתי עוד שנים- כשהכרתי אותם דרשתי מיד שיובילני אל האסירים ואכיר את הרוצחים. אבל מצאתי אונים אטומות לדרישותי. רק ביום השלישי הביאוני לבית האסורים. ושם גבו ממני עדות. ערכו פרוטוקול קצר כתוב ערבית וצווני ללכת. דרשתי גם אז שיכניסונו לבין האסורים כדי להכיר את הרוצחים אבל לא נענו לי ושלחוני בקריאות: לך לשלום!-

ועוד פרט חשוב: כשלתה ימים לפני הסבה שלח קציני-המשטרה לרגל אותנו. את בחור הישיבה. (שדבר אין לנו כמובן. עם שום פוליטיקה וכל עסקנו הוא רק הלמוד בתוך כתלי הישיבה) אם אנחנו מתאספים לאספה ואם אנחנו מתכוננים לאיזה דבר. והמושל עצמו הסתובב ביום החמשי בלילה מסביב לבית הרב אפשטיין והסתכל בחלונות לראות את הגעשה בפנים הבית.

כמו כן מן החשוב הוא להוסיף שנמצאו גם בין הערבים אנשים בעלי רוח אנושי (ואחת היא מאיזה השבון) שהחביאו והצילו הרבה יהודים ממות בטוח. אחדים הגינו עליהם במסירות נפש ממש. ביחוד בעלי בתים על שכניהם. לעומת זאת ידועים מקרים שבעלי הבתים בעצמם הכניסו את הרוצחים לבתי שכניהם. כך היה בבית נחמן סגל הקדוש. שאילולי פתחו לרוצחים את הדלת מבפנים (ליהודים ולערבים דלת כניסה אחת). ספק גדול אם היו יכולים לחדור לתוך הבית. כן היה גם בבית מר יוסף צבי קיזלשטיין. שבעל הבית הערבי נמצא אתם יחד בבית בחדר מיוחד והבטיח להגן עליהם ולבסוף פתח בעצמו את הדלת לרוצחים. והראיה שהדלת נמצאה שלימה לגמרי בלי קלקול כלשהי. והמנעול לא היה נעול. בעוד שהשכנים היהודים נעלו לפני המהומה את הדלת.

מפי אברהם רבינוביץ (בנו של האדמו"ר מחרסון. היושב בתל-אביב) אני עם אמי ואחותי התאכסנו מחודש ימים בבית משה גולדשמיד. המנקה שנהרג ביום-הטבח. לא ידענו כלום מן המתרחש לבוא. השכנים הערבים אמרו אמנם לבעלי-הבית שלנו. שביום ששי זה תהיה "מלחמה גדולה ביהודים" - אבל לא האמנו לדבריהם. באותו יום ו' הייתי במקרה בבית החולים "הדסה". נכנס ערבי אחד ממשפחת בקרי והזמין רפואה. האחות אמרה לו. שעליו לשלם בעדה שני גא"י. התרגו ה"קונה" ואמר: "היום ננקר את עיניכם"...

בו ביום בארבע יצאו כמה מאות ערבים ממסגד מערת המכפלה. ועברו בצעקות וצווחות בכביש העולה ירושלימה. וורקו אבנים לחלונות הבתים היהודים. אנו עמדנו על הגוזזתרה בבית אכסניתנו וראינו ערבים מטפסים ועולים למלון

גרודזינסקי אשר ממולגו, ואומרים לשבור את הדלת הנעולה. שוטרים ערבים מזוינים, רוכבים ורגלים, עמדו בקירוב המקום ולא מיחו בידי הפורעים. היטודי היחיד, שהתהלך או ברחובות ועצר בעד ההמון הפורע היה – אליעזר דן סלונים ד"ל.

הוא היה דור שלישי לילידי חברון, חונך וגודל בעיר הזאת. דבר ערבית כאחד הערבים וידע את כל ערבי וערבי בשמו ובשם משפחתו. בפניו היה לערביי חברון הבאים בימים קצת "דרך ארץ". מפני שהוא היה מנהל סניף אפי"ק בחברון, שהיה מסמך הלוואות לערביי המקום, וכך התהלך ביום ההוא, ממקום למקום והשיגה על הסדר, כשנגש למלון גרודזינסקי הנצור. נסוגו כל הערבים אחר "מתוך בושה". הוא היה בטוח, על-פי דברי השייכים ידיו וגם המושל הערבי, שלא יקרה דבר בחברון. הוא התהלך על-כן מבית לבית והשקט והרגיע. בשבת, בחמש בבוקר, בא אל ביתנו בדרך הלוכו מבית לבית, אליעזר דן סלונים, וצוה לנו שלא נצא גם ביום זה מן הבית. במשך כל שעות הבוקר ראינו דרך החלונות המון אבטובוסים גדולים, מלאים ערבים מזוינים בסכינים ובכלי נשק אחרים, עולים לירושלים, צועקים ומשתוללים בפראות: "בשם המופתי הגדול מירושלים, קומו ושחטו את היהודים".

בחשע ראינו שוב המון של מאות ערבים מזוינים עולה בכביש אשר בדרך לישיבה, ובראשם השיך טאליב מארקה ובנו, המסיתים העקריים לטבת, המון התחיל לזרוק אבנים אל כל בתי היהודים וגם אל ביתנו. החילונו צועקים "שוטר, שוטר", אבל השוטרים עמדו (שוטר אחד שמספרו "13" עמד לא רחוק מביתנו) ומקלותיהם בידיהם, וצחקו. ראינו את הפורעים שוברים דלת חצרנו, מן הצד השני של הגוזזטה עלה אחד על כתפו של רעהו, והגיע לקומה השניה, בעל ביתנו משה גולדשמיד, רצה לסגור את דלת הגוזזטה כדי שלא יתפרצו לתוכה הערבי, שעמד מאחורי הגוזזטה תחב דרך סדק הדלת את סכינו וחתך את ידו עד שאצבעותיה נעשו מדולדלות. צעקותינו למראה הסכנה המתקרבת עלו השמימה. כשראינו שאין לנו מפלט, משום שהפורעים התפרצו מכל הצדדים – דהחלטנו אני ואמי ואחותי, להפיל את עצמנו דרך הגוזזטה הפונה לחצר למטה, ובלבד שלא נפול בידי הפורעים. אני קפצתי הראשון, ואחרי אחותי ואמי לי ולאחותי לא קרה כלום, ורק אמי נפצעה ברגלה. בהיותנו למטה ראינו והנה בית כסא של בעל הבית הערבי לפנינו, נכנסנו לשם וסגרנו את הדלת מאחורינו. שמענו את צעקות גולדשמיד ומשפחתו מלמעלה, שפלחו מוח וקלב, שמענו איך שטחבו את גולדשמיד האב (כבן שלשים וחמש) מן הבית אל הגוזזטה. כשהוא מתחנן לפניהם: "אני אב לילדים קטנים, הניחוני נא", הרוצחים גערו בו כל

הזמן וצעקו "אוסקוט" (שתוק) על הגוזזתה שחטוהו. סירוהו וענוהו בכל מיני ענויים אכזריים. והוא לא פסק מצעוק בלי הרף: "שמע ישראל" אשתו של גולדשמיד. שרהיגנה על בעלה בפני הרוצחים. נפצעה בסכינים בכמה מקומות בגופה. ילדה בת חמש. שגם היא הגינה על אביה. נפצעה בראשה. שני הפעוטות. ילד בן שלש וילדה בת שנה ורבע. התחבאו תחת המטות. לאחר שהרוצחים הוציאו מן הבית אל כל השלל. שמענו שהאם הפצועה אומרת לילד בן שלש: "לך הבא לי מים". הילד השיב מתחלה. שהוא מפחד. אחרי כן הלך והביא לה מים. אז אמרה האם לילד: לך והבא מים גם לאבא. על זה השיב הילד: אבא אינו רוצה מים. הוא ישן". —

בבית הכסא ישבנו עד שתיים עשרה בצהרים. לאחר גמר הטבח נשמעו ריאות. ושמענו איך שהערבים בורחים איש לעברו מתוך צעקות "חלס" (גמרו). פחדנו. שמא יכנס מרשהוא למקום מחבואנו ויראה אותנו. החלטנו לצאת משם. כשראנו אותנו בעלת הבית הערביה. קראה לנו להכנס לביתה. מאין ברירה נכנסנו לשם. ושהינו עד שעה ארבע. כשראו אותנו ילדי הערבי. התחילו צועקים: "היהודים באים מתלאביב ומיפו והורגים אותנו. ואת מגינה עליהם?" בקשנו את הערביה. שתלך להביא לנו את הרופא לחבוש את פצעי אמי. היא הלכה ופגשה בדרך את מר ליב שניארסון. שהתהלך עם שלשה שוטרים להוציא את דיהודים שנשארו בחיים ולהביאם לבית המשטרה. שמותנו — שמי ושם אמי ואחותי — היו רשומים כבר בון המתים. מכיון שכל הנשארים בחיים הוצאו ממקומות מחבואיהם בשעה שתיים עשרה. עם גמר הטבח. ואנו התחבאנו עד שעה מאוחרת. הביאו אותנו לבית המשטרה. ושם ישבנו שלשה ימים עד שהוציאונו מחברון. דרך חלונות ומעל הגוזזתה של בית האסורים ראינו הרבה ערבים רוצחים. שבגדיהם מלוכלכים בדם. מתהלכים חפשים לאור השמש ואיש אינו נוגע בהם לרעה. יהודי אחד הורה בידו על ערבי שהתהלך בחוץ: "הגדו זה שהרג את אליעזר דן סלוניס". שוטר ערבי רמו לרוצח. שיברח מהר על נפשו. כדי שלא יאסרוהו.

זמירה מני כותבת:

"אני והורי נשארו בבית. והיינו צפויים כל רגע להיות טרף בפי הרוצחים. אנו גרנו בקימה רביעית. ולכן אחרו לבוא. מן הקומה התחתונה שמענו אנקות וצעקות לעזרה. ולא יכולנו לצאת. מן השדה שעל יד הבית. שנתמלא בך רגע אפסוף של גברים. נשים וילדים. התחילו זורקים אבנים עלינו. השמשות נוספו. והדלת כמעט נפתחה. פתאום שמענו דפיקה בדלת מצד החצר וקול מרגיע: "לא

תכפוש. לא תכפוש (אל תבהלו). אבא נגש אל הדלת וראה שזה היה ערבי מכיר אבו עיד זיתון. הוא אחז בידו מקל ועל מתנו תלויה חרב. אחריו עמדו עוד שני ערבים. כפי שנודע לי אחרי כן היו אלה אחיו ובנו. בראותי את החרבות. השבתי כי באו להרגנו. אפסה אמונתי להנצל. מהרתי על כן לעלות על הגג ומשם להפיל את עצמי. התחלתי לטפס. פתאום הרגשתי. כי מושכים אותי חזרה. הורי ירדו במדרגות. כששני המכירים מגינים עליהם בחרבותיהם. והוא עצמו משכני מעל המדרגות. אמא ואבא קראו לי ללכת אחריהם. כי אבו עיד זה מציל אותנו. הוא החזיק אותי בידו האחת. ובשניה אחז חרב. ברדתנו מהמדרגות נתקלתי בגוף. וכמעט דרכתי עליו. ראשו פרוץ. לבוש רק כתנת. החזה חשוף. מכנסיו מופשלים למטה ובטנו גלויה. התבוננתי רגע קל: זה היה השכן חכם אברהם. ראשו היה מוטל על המדרגה האחרונה. גופו המסורבל היה מלוכלך בדם. והוא פרסר בידיו וברגליו. דם זנק מקרבו. ובבטנו היה נעוץ פגיון מעוגל. כשהתרחקתי משם צעדים אחדים. הסבתי את פני לראותו שוב. והנה על ידו עמד ערבי סבל. הכרתיו. זה היה הסבל. שהיה נושא אלינו הביתה לעתים קרובות פחי נפט. הסבל הסתכל רגע בפני הגוסס. ואחרי כן הושיט את ידו ובכה חלץ את הפגיון מבטנו של חכם אברהם. עם חלוצ הפגיון. פרצו מעיו החוצה. אבו עיד משכני הלאה. והביא אותנו לתוך מרתף מתחת לביתו. סגר אותנו שם והלך. לא עבר זמן רב. שב עוד פעם והביא עוד כמה יהודים שהציל: את משפחת ג'ורגי. את משפחת חכם נסים קשטיל. את שמחה לוי. אשתו של אהרן לוי. את בעלה של זו הרגו. אותה פצעו קשה. ובבתה התעללו. זו לא יכלה לראות בהתעלל הערבים בבתה וברחה. במקרה פגשה בדרך את אבו עיד. וזה הביא גם אותה אלינו. היא שכבה כולה מגואלה בדם צועקת ונאנחת ובוכה על בתה.

דרך חור החלון שבעדו הדר מעט אור אל המרתף. ראיתי את זתון אחיו של אבו עיד. שנשא חבילות בגדים. שמיכות ושאר כלים. שכנתנו הכירה את השמיכה שלה. ועוד בגדים שהם שמרו במרתף. כעבור שתי שעות בערך שבו אלינו בעל הבית. אחיו ובנו בלויים שוטרים. ולקחו אותנו למסטרה להיות עם כל היהודים הניצולים.

דוד דרבקין כותב:

בשעה ארבע וחצי יצאתי מביתי ונכנסתי לישיבה. בשעה זו היו האנשים טרודים מי בסדור עניניו הכספיים ומי בהכנות לקראת שבת. דומיה חרשית שררה בישיבה. רק קול המתמיד הסדוש — שמואל רוזנהולץ ז"ל — שהיה כבר לבוש בגדי שבת. פלח או. האויר בנעימתו. הספקתי לראותו בחיים חמשה רגעים

לפני הרצחו ותמונתו עוד נצבת לנגד עיני: פנים בהירים, עינים מבריקות ולמד
 בנעימות ובמתקיות ולא ידע פחד. קודם לכתו הזתירוהו שיש חשש למאורעות.
 אבל הוא בטח שלא יאונה לו כל רע ובלב בטוח המשיך את למודו. מי זה יכל
 לחשוב שאני רואה את העילוי שבישיבה בפעם האחרונה. מי זה סלל לזה. . . .
 כעבור זמן מה בא אלינו העסקן החרוץ שמסר נפשו להגנת היהודים בחברון מר
 אליעזר דן סלונים ז"ל, ושאל לשלומנו. אמרנו לו, שאצלנו שקט, כי בעל הבית
 הערבי לא הניח להערבים להכנס אל החצר. באמרו שהיהודים הלכו. ע"פ בקשתו
 יצאנו כולנו עמו בלויט שוטרים רוכבים לביתו. שאר הפרטים כבר ידועים. רק
 אוסיף זה. שבחדר שנמצאתי, התבצרנו והעמדנו תחת הדלתות מטות וארונות
 אבל הם בקעו את הדלת בגרון. אני נחבאתי תחת מטה והם דקרו את האנשים
 בסכינים ובחרבות. את מר ישראל הלל קפלינסקי אחרי דקרו אותו מצעים אנושים
 עוד הוהו בפנים בחרבות ושמעתי את דבריו האחרונים: «הם עוד מכים אותי
 הלא אני כבר אמות» ובבת צחוק על שפתיו יצאה נשמתו. שכבתי תחת המטה
 הרבה זמן עד אשר ידענו בברור שכבר הלכו. אז קמנו החיים והמראה בבית היה
 איום ונורא. אנשים התגוללו בבצת דם. כל הכלים היו שבורים, הספות והכסאות,
 וקולות הפצועים עוררו זועה. צעקו: «הצילני, הציל את ילדי» ועבדנו יותר
 מיכלתנו. לחבוש תהבשות. בני הישיבה פשטו את מעיליהם. את כתנותיהם
 העליונות וגם את הט"ק קרעו לחבוש בהם את הפצועים. יללות הפצועים והילדים
 פלחו את האויר ואנחנו השבורים והרצוצים התאזרנו בשארית כחותינו להציל את
 שארית הפליטה. אני הייתי היחידי שנשאאתי במשרד הבריאות על קנת להכיר
 את המתים ולרשום את שמותיהם. בלב נשבר ונדכא ובעינים מסיקות זועה הלכתי
 למלא את חובתי זאת. אם כי הרגשתי שפלצות תאחזני למראה הסרבנות הקדושים
 האלו. למראה חברי וידידי הנאהבים והנעימים שהשקיעו את כל מרצם ומאודם
 בלמוד תורתנו הקדושה. למראה אבי עטרת ראשי הרב ר' צבי דרבקין ז"ל שנפל
 חלל מתבוסס בדמיו לעיני בבית ולמראה כל הקדושים והטהורים שעונו באכזריות
 נוראה. את הקדושים הוציאו אסירים ערבים והניחו אותם על הארץ ואני הכרתים
 ורשמתי את שמותם. . . . רוב החללים דוקרו בסכינים בחרבות ובפגיונים. ומיעוטם
 בכדורים. פני חללים רבים נשתנו עד שהיה קשה להכירם. הרגשתי שעוד מעט
 אתעלף ולא אוכל להמשיך את עבודתי. והנה באה מכונית עם שלשה בחורים
 ועוד מתושבי חברון ללוות את החללים הקדושים לבית עולמם. אני נטיתי הצדה
 וכמו אבן כבדה העיקה על לבי ומקור דמעותי נחרב ולא יכולתי להוציא אף
 דמעה אחת. כל הישוב היהודי עמד אז על גג המשטרה והביט מרחוק ולוו את
 ההרוגים בקולות מועזים ומחרידים שפלחו את אויר עיר האבות.

נייר כותב:

...והנני להסתפק הפעם רק בפרסום פרטים ועובדות אחדות. שנמסרו לי על ידי ידידי החברוניים. ושהעיתונות פסחה עליהם עד כה לגמרי. ועל כן לא נודעו כלל בקהל הרחב (שמות אחדים מצאתי לנחוח להעלים. מפני טעמים טובנים).

א. בגיטו היהודי

באחד מבתי הגיטו התגורר יהודי מוגרבי זקן בן 70. ובו נמצאו גם אשתו. שלש בנות ובן יחיד. הבת הבכירה בת 17. לסדה בבית המדרש למורות בירו. שלים. ובהתחשב עם עניה מצד אחד ושקידתה והצלחתה בלמודים מצד שני – פטרוה מלשלם שכר למוד. לפני זמן מה הגידה הנערה לכותב הטורים האלה. שיש בדעתה להשאר בירושלים גם לימי החפש למען הוכל להשתלם בעברית ובאנגלית. ואולם ביום סגירת בית הספר הודיעה המנהלת למתוקה לוי. שאין ביכלת המוסד להחזיק בה גם להבא בלי תשלום שכר למוד. הנערה הוכרחה אפוא לנסוע חבונה למען טכס עצה עם אביה בדבר המקור לכסף. ושם השיגה האסון. כשהתפרצו הערבים לבית פצעו קודם כל את האב בראשו. הזקן החלש נפל מיד. אחרי זה הכו באכזריות גם בראשו של הבן. נער בן 9. ואף זה נפל. האם נפצעה קשה בסכינים בצדה ובגבה. ובראותה כי אומרים להרע לה עוד יותר נמלטת החוצה. הבת הבכירה נסתה אף היא להמלט. אך הפורעים תפסוה ועמדו לאנסה. הנערה הגנה על כבודה בכל כחותיה הדלים. אך בהתנגדותה זו העלתה את המתם ואת אכזריותם של הפורעים עד להשחית. ומיד פצעוה בסכינים בחזה ובפנים. הנערה אבדה את הכרתה. ורק אז עלה בידי הפורעים להשתלט עליה כחמשה עשר פראי אדם התעללו בה וענוה בזה אחר זה... כשהביאוה לבית החולים היתה כלה נפוחה ושחורה. אי אפשר היה להכיר בה שום פנים. כי העינים. האף והפה – הכל נבלע בתוך הנפוח. כלה הפכה לכעין גוש של בשר מחוסר צורה ומלוכלך בדמיו. עד היום חוששים בכל רגע לחייה...

ב. במשפחת הגוזלנים

לאה גוזלן. אשתו של יצחק גוזלן ספרה לי לאמור:
במשך כל השבוע שלפני האסון. אימו הערבים בפרעות ובשחיסות ביהודים ביום ד' ספרה הכובסת שבאו מכתבים מהמופתי הקוראים לערבים לבוא לירושלים ולהלחם ביהודים. היהודים החברוניים חשבו. שגם אם יפרצו בלבילים בירושלים לא תגיע הרעה לחברון.

ואולם ביום ה' בערב קלטה לאה גוזלן באזניה שיחה חשאית בין שלשה

מנכבדי הערבים שבחרון: סעד מרקה, שייך טליב מרקה ועיסא עארפי (בביתו של האחרון נהרגו אחר כך 25 יהודים). שלשה אלה נדברו ביניהם שצריך לשחוט את כל יהודי חברון. לאה גוזלן ספרה את דבר השיחה הזאת לבעלה ולגיסה. ודרשה מהם. שיבקשו את בעל בית דירתם. שייך מתמוד חמור, להחביאם בכרמים. הגברים לא שמו לב לדברי האשה ונשארו יושבים בבית.

רק ביום ו' אחר הצהריים. כשהתחילו הבלבולים. הסכימה כל המשפחה להמלט אל הכרם של שייך מוחמד. ואולם כבר אחרו את המועד כי שייך מוחמד ומשפחתו עזבו בינתיים את העיר ונסעו לכרמים. המשפחה נואשה כבר מחייה. כשפתאם הרגישה לאה גוזלן בבנו של שייך מוחמד. שהוחזר מהכרם העירה לקנות מעט מלה. לאה פנתה לנער הערבי בבקשה שיסדר את העברתם לכרם. ואת המלח הדרוש תמציא משלה. הנער הערבי שאל בעצת דודו. וזה החליט להציל את המשפחה. הלא שכנינו היהודים האלה – אמר הדוד – משגיחים תמיד על רכושנו וגם הצילו פעם את חמורנו (מעשה שהיה) – האם לא נשגיח על נפשותם? מיד הלבישו את היהודיות באימלאיות ואת הגברים בבגדי ערבים והעבירום לכרם.

בו בלילה וגם לפחרתו ראו הגוזלנים שנחבאו בכרם והנה האכסנאים שלהם משחזים סכינים ומכינים כלי משחית אחרים. להרג ולאבד את היהודים שבעיר. במשך יום השבת היו מביאים שלל מבתי היהודים. היו מראים את תמונות הנרצחים ליהודים החוסים בצלם ומתפארים לפניהם. לאמור: הרגנו את פלוני. שחטנו את אלמוני. בו ביום נהרג יעקב גוזלן שנשאר בעיר ונערכו פרעות ושחיתות נוראות בביתו ובשאר הבתים. את ראשו של יעקב גוזלן רוצצו במכת חרב. גם את בנו הרגו. ואת בתו ויקטוריה, נערה בת 15. מצעו קשה. את כספו ואת כל רכושו שדדו. וכן נשדדו רכושם וחנאותיהם של כל הגוזלנים.

נסים גוזלן. יליד חברון. בא זה לא כבר מאמריקה אשר בה עבד קשה כמה שנים עד שצבר לו הון מספיק. ובא עתה להתישב בארץ. ביום הפרעות נשדד כל הונו זה מביתו של יעקב ונשאר ערום והסר כל.

כאשר נודעו פרטי הזועות האלה לגוזלנים החבויים בכרם. וביחוד כשראו את הערבים חוזרים מן השחיטה בעיר – אחזתם פלצות ונפלו מתעלפים. הכל חשבו כי הקיץ הקץ גם על המשפחה הזו. ואולם הנשים הערבייות שבבית הגנו על היהודים ועל היהודיות. ולא נתנו לערבים לגעת בהם לרעה. וכך נצלו חיי משפחה שלמה במהיר... קומצה של מלח.

ג. בישיבה של סלובודקה

זכריה מישראל. השמש של הישיבה. ספר לי לאמור:

ביום ר' בצהרים בא לישיבה לנקותה. למודי הישיבה כבר נגמרו. ומכל תלמידיה נמצא בה או רק הבחור רוזנהולץ. מתמיד שבא לעיין בספרים בענין איזו קושיה חמורה. ב' 4 אחר הצהרים הופיעו לפני הישיבה כ־1000 ערבים. ששברו את הדלת. התנפלו על רוזנהולץ ופצעוהו בשתי דקירות סכין בחזהו השמאלי. במכת גרון בראשו ואבן גדולה כמצחו. כשהרגישו הערבים בזכריה בסשו להרג גם אותו. אך הוא נמלט בקצפו לתוך בור המים. לאשרו לא היו מימי הבור עמוקים. והגיעו רק עד למתניו. שם נשאר זכריה עומד בתוך המים הקרים במשך כמה שעות עד חצות הלילה. כשהרגיש שלא נשאר עוד בסביבה שום אדם טפס ועלה דרך הצנור של המשאבה למעלה. ונסה להושיט עזרה לרוזנהולץ. ואולם זה היה כבר גוסס. אחרי זה בחר לו זכריה מחבוא אחר ונצל.

ד. אכזריותם ונולותם של הטבחים החברונים.

בקשר עם ההכחשה החצופה של הועד הפועל הערבי. שבחברון לא נעשו ע"י הערבים שום מעשי אכזריות והטלת מומים. כדאי לפרסם בזה את הפרט המוזעזע דלקמן. שכל שומעיו תצלנה אזניו וכל דמו יקפא בעורקיו:

שני יהודים. שהשתתפו בקבורת הקרבנות של הטבח. דוד גוזלן ונסים עזרא העידו בחתימת ידם. שהכם מאיר קסטל ועוד ארבעה הרוגים נמצאו מסורסים וכרותי שפכה.

ה. בבית בן-ציון גרשון.

בן ציון גרשון. זקן בן 65. חובש ורוקח לפי מקצועו. גר בקומה התחתונה של בנין בית החולים מהקרשי הקהלה החברונית. במשך 40 שנה חבש ורפא יהודי זה את מחלות הערבים הכי משוקצות. על הרוב שלא על מנת לקבל פרס. כי קבל את משכרתו מן הקהלה או מיהדסה. מאות ואלפים ערבים הציל האדם הזה במשך ימי חייו מלמות במחלות שונות. מלהסתמא ומלהיות לבעלי מומים.

לפני שנים אחדות קרה לו אסון. בלכתו להחיש עזרה לאחד התולים. נפל מסדרגות הבנין. רגלו נשברה. ולמען מנוע הרעלת הדם קוצצה לגמרה. עול פרנסתו ופרנסת 6 ילדיו נפל מאו על שכמה של אשתו. אורה גרשון. שהשתכרה מן הכביסה.

ביום הפרעות התפרצו הערבים לתוך ביתו של יהודי מסכן זה. ובמקום לרחם עליו בגלל היותו קטוע רגל - קטעו גם את שתי ידיו. אותם הערבים.

שעיניהם נרפאו על ידו מגרענת ומעורון – צמדו עליו ונקרו את עיניו. אותם הערבים. שנשיהם ובנותיהם נצלו על ידו מהפלות ומחלות נשים – תפסו עתה את בתו הבכירה. אנסוה והרגוה. ואף את אשתו פצעו ב־4 דקירות סכין. ובמכת אלה מסומרת בראשה. אותם הערבים. שלילדיהם המציאו יום יום רפיאות חנם מבית המרקחת – התנפלו עתה באכזריות על כל ילדיו הקטנים. ופצעו שלשה מהם בראשם.

לאחר מעשי הגבורה והאצילות האלה עלו הפורעים לקומה השניה. ויחריבו וישרפו את בנין בית החולים היהודי. אותו בית החולים שבמשך עשרות בשנים מצאו בו מרפא לגופם הפורעים עצמם הם ואבותיהם וילדיהם הקטנים. אורה גרשון. שנפצעה באותה הירד החרוצה שפרנסה את בעלה ואת ילדיה. מתה אתמול מפצעה בבית החולים. לאחר שעונתה במשך שבועים ימים ענויים קשים עד מאד. אחר מותה נשארו חמשת ילדיה הקטנים פצועים ודוויים. יתומים מאב ומאם.

תהא נשמתה של האם היהודיה והעובדת הישרה הלזו צרורה בצרור חיים וינקום ה' את נקמת דם עבדיו השפוך מאת הפורעים האכזרים וכפווי הטובה.

פתיחת קברי הקדושים בחברון

ביום 11-9-29 בבקר יצאה משלחת חברונה לפתוח את קברות הקדושים ולבחון את הגופות.

במשלחת השתתפו: מטעם הממשלה – ד"ר סטיוארט ממחלקת הבריאות הממשלתית. ד"ר אואינג מבית החולים המיסיונרי. וד"ר סטטו מבית החולי-לחולי עינים; מהיהודים – פרופ' גצובה. ד"ר גרי. והעו"ד לבנון; מהערבים – ד"ר כנען. ד"ר חלדי. וד"ר עבדול סעיד.

על המשלחת נלוו 16 פועלים מירושלים. 8 בחורי ישיבה. ו4 ספרדים מתושבי חברון. ואלה עספו בגלוי הקברים וקבורת הגופות מחדש. נפתחו עשרים קברים. והרופאים בדקו את גופות ההרוגים. אבל הגופות התפוררו ונקבו כבר במדה כזו שהבדיקות היו כמעט ללא הועיל. הרופאים היהודים הציגו על כן להפטיק את גלוי הקברות. גם שאר חברי המשלחת הצטרפו להצעה. ובוזו נגמרה בדיקת הגופות.

יש לחשוב. שהגורם להתפוררות המהירה כל כך של הגופות (מיום הטבח בחברון עברו רק 18 יום) הוא זה. שהגופות התגוללו יום וימים לפי הקבורה וגם זה שהן נקברו לא עמוק.

חורבן «מגדל עדר»

יעקב רוזנבלום. המנהל והמוכתר של המושבה «מגדל עדר» בדרך חברון מוסיף כי ביום הששי ב־2 וחצי אחרי הצהריים ראה איך העמיד השוטר את המכוניות שנסעו לחברון ולירושלים ושאל «מה נשמע בירושלים?» הערבים ענו «דם דורי» («דם נשפך»). כאשר נגש ה' ר' לשמוע או אמר הנהג הערבי שלולא נוכח כאן השוטר היה הורג בראשונה את ה' רוזנבלום.

השוטר בקש את י. ר' לא להסתובב בכביש ולהכנס הביתה. ב«מגדל עדר» נמצאות 7 נפשות: 2 נשים ו־5 גברים. כולם נכנסו וסגרו את הדלתות. מהחלונות ראו שהערבים בנסעם מתכוננים להתנפל עליהם ולכן ברחו למגור הרוסי אשר על יד המושבה ושם מצאו להם חסות. באותו יום באו ערבים מבית־אומר למגור ומסרו למוכתר היהודי כי הערבים עבדל רג'יק. איבן אבו־שגרא מבית־פז' מתכוננים להרוג אותו ועליהם לעזוב את המקום. בשבת בערב נסעו כולם לבית־אומר. שם נמצאו כל הזמן עד יום שני שעה 4 עד שבאה המשטרה האנגלית ולקחה אותם לחברון. מחברון באו ירושלימה. המושבה «מגדל עדר» נחרבה ונשדדה לגמרי. והערבים אומרים שהשוטר עלי וסעיד שומר המים הם הראשונים שהתחילו לשדוד.

ההתנפלות על תל-אביב

קדושי תל-אביב.

1. ברוך רוזין	4. אייזיק פוינגולד
2. משה חרירי	5. בנימין גולדברג
3. ברוך ברקוביץ	6. מסעודה מורחי

יום א' י"ט אב 25-8-29

המתיחות הורגשה מבוססר. החנויות לאורך רחוב בוסטרוס לא נפתחו. לא של יהודים ולא של מושלמים. ברחוב הראשי של נוה-שלום היו החנויות סגורות חוץ ממספר חנויות של יהודים. הסרובות לסמטאות היהודיות של שכונה זו. קבוצות ערבים עם מקלות התהלכו לאורך הרחובות. החלו מתאספים במסגד הגדול ובמסגד מסעודיה (חסן בק). פלחים מהכפרים הסמוכים היו הולכים ונוספים ביפו מכל צד.

קבוצות יהודים אחזו מקלות עמדו בקצות הרחובות והסמטאות הגובלות עם רחובות הערבים.

כל משמרות שוטרים או צבא לא נראו ברחובות המ- שותפים ליהודים ולערבים ולא נעשה כל ניסיון מצד הממשלה לפזר את הקהל משני הצדדים ולהרחיקם זה מזה. זמזום אירונים אחדים לא עשה כל רושם. הסהל הערבי התרגל אליו מהימים הקודמים. וידע כי האירונים אינם עושים כלום בעיר. היהודים הגרים במנשיה (נוה-שלום הערבית) בסביבות הים החלו עוזבים את דירותיהם. בחוצות נוה-שלום ורחוב שבזי נראו נוהרים לתל-אביב נשים וילדים עם כלי בתיהם. המתיחות הלכה ונתחדדה.

במסגד הגדול נוכחו גם כמאתים נוצרים. בין הנואמים שקראו להתקומם היה חמד אל-חוסייני. שאמר: כי עיכר החזית היא כלפי הממשלה. אחריו הלהיב את הקהל גם עלם צעיר מוחמד אפגאני. סוכן העתון החוסייני 'ג'אמע אל ערבית'. הוא עורר את הקהל לפעולה. השייך אל-מוזאפר שדבר נגד עשית מהומות הוכה והושלך ממקומו.

גם ביתר המסגדים דרשו קבוצות צעירים לתקוף את תל-אביב. המתונים הושתטו ע"י ההמונים. והסערה בחוץ הלכה וגדלה. היוצאים מהמסגד והבאים מעצ'מה קראו בגלוי לעלות על היהודים. אומרים. כי הממשלה החליטה בינתיים על הכרזת מצב מלחמה ואולם שום פעולות מוקדמות ברחוב טרם נעשו. בשעות שלפני ההתנגשות נמצאו ברחוב הראשי של נוה-שלום. בחלק הסמוך לסמטאות היהודיות רס שני שוטרים לבושים ציבילית ומקלות קטנים בידיהם. בתחנת המשטרה ברחוב בעל שם ישיבה קבוצת שוטרי ת"א בלי נשק. הם נמצאו כל הזמן בפנים משרד התחנה ולא סובבו בחוץ. שוטרים אחדים בלתי מזוינים מתל-אביב ומיפו עמדו בין היהודים והערבים בשכונת אופס הים ועל יד שכונת ברנר. אולם לא היה להם כל כוח לעצור בערבים.

סמוך ל-12 בצהריום פרצו ההתנפלויות של הערבים בהיקף של עיגול רחב. דרומית מערבית. ודרומית מזרחית של ת"א. החל משכונת אופס-הים ועבור דרך כרם התימנים, נוה-שלום ושכונות גבול המזרח של העיר: נוה-שאנן. שכונת העובד ושכונת שפירא מזרחה לנוה-שאנן. יריות הגיעו מצד מזרח לבית החרשת «פעמון». בהמשכו של רחוב הרצל. בחלק השייך ליפו.

לשמע היריות הראשונות נסגרו החנויות בת"א. ולעברים שונים הובהלו אנשים בסכונות וברגל לעצור בהמוני הערבים התוקפים מכל צד.

ההתפרצות הראשונה נעשתה מצד הערבים שיצאו ממסגד מטעוריה (חסן בק) וחררו לרחובות שכונת אופס-הים. בלכתם מהמסגד לצד היהודים התנפלו לעיני יהודים רבים על העגלון רוןן שהלך להוציא את עגלתו מבין הבתים הערבים. כמה ערבים התנפלו עליו ודקרוהו בסכינים. יהודים אחדים מיהרו לעזרתו. התלקחה ההתנגשות. הופיעה המשטרה הבריטית שירתה יריות אחדות מסכונת יריה. והערבים התפזרו.

היריות הראשונות כאילו שימשו אות ליתר הערבים וההתנגשות החלה מכל צד.

משכונות הערבים שלצדי רחוב הכרמל וכרם התימנים פרצו המוני ערבים לצד מחנה ברנר ועל בתי כרם התימנים. גם כאן נעצרו על ידי יהודים ונתפזרו כשהגיע אותומוביל צבאי אשר ירה פעמים אחדות.

לאורך הרחוב הראשי של נוה-שלום היתה ההתנגשות ממושכת הרבה יותר. שם ירו הערבים מתוך בתים ומאחורי גדרות וסמטאות. כאן היתה התקפה כמעט רק בנשק-חם. גם שתי סצנות הושלכו כאן מהערבים על היהודים. אבטומוביל של הצבא לא הועיל כאן הרבה. התוקפים הערבים נחבאו למראהו והציצו שוב לאחר שעבר.

ההתנגדות מצד היהודים היתה כאן חזקה. ליד מבוא כל סמטא עמדו יהודים והדפו מדי פעם את הערבים המתקרבים. שלא יכלו בשום מקרה לחזור לבית ואפילו לסמטא.

במקומות האלה נפצעו יהודים אחדים.

קשה ביותר היתה ההתנפלות הערבים מצד מזרח. מתוך פרדסים ומאחורי עצים המטירו אש מרובים ומאקדוחים על שכונות העובד ושפירא ועל הבתים הקיצוניים של נוה־שאנן. כל רגע פלחו את האויר יריות שנשמעו עד מרכז העיר. כאן היה רב מספר הפצועים מהמגינים שיצאו לעצור את ההתקפות.

הערבים משכונת אבו-כביר ירו על כל אבטומוביל יהודי שעבר בסביבתם. משנשמעו היריות מקצות העיר נסגרו החנויות גם במרכזים. אבטומוביל לים, וכל רכב התרוצצו לכל עבר. כדי להספיק אנשים לעזרה במקומות התורפה. סכנת התנועה היתה קשה ואמנם נוספו אל קרבנות הקרבות גם 3 שנפצעו מפגיעות אבטומובילים וביניהם אשה אחת. שמתה כשעתים אחרי הפצעה.

עד 3 אה"צ הובאו ל"הדסה" הרוג אחד ו-7 פצועים. אולם מרבית הקרבנות היו אחרי שלוש במזרח העיר. מהיריות מהפרדסים. מעשה הגבורה של קבוצת צעירים מזוינים באקדוחים – הנסיעה לתוך שכונה ערבית כדי להציל 4 פועלים יהודים שנשארו בשכונה זו. בבית בחרשת לספירט של פולר – עלה ליהודים בשלשה הרוגים וכמה פצועים. כ-15 איש היו הנוסעים באבטומוביל אל ביהח"ר הזה. משהגיעו למקום, נפגשו ביריות מכל צד. האש חזקה עליהם עוד יותר כשקפצו מתוך המכונית. המון ערבים הסתער עליהם גם מקרוב בחרבות ובפגיונים. במקום הזה נהרגו בנימין גולדברג, בנו של י. ל. גולדברג, אייזיק פיינגולד, שבני משפחתו נמצאו בביהח"ר, וברקוביץ. קצין המכס. כולם נוקבו ע"י כדורים. אולם גולדברג נחתך גם ע"י פגיונות. לאחר שהיה כבר מפולח כדורים. הוא גסס עוד כשעתים בביה"ח "הדסה". הפצועים הקלים עמדו עוד שותתי דם וירו בתוקפיהם ועזרו להניסם. את הפועלים מביהח"ר הביאו אח"כ בעזרת המשטרה שלמים העירה.

על שכונת נוה־שאנן החלו היריות ב-2:30. משנפלו בשכונה בקצה מזרחית צפונית כמה כדורים מרובים ואקדוחים מבין הפרדסים, נתנו תשובות אש מצד נוה־שאנן. תשובות אלה שכדוריהן הגיעו עד הגשר המוביל מסלמה עד לנוה־שאנן מנעו את הפלחים מכפר זה להצטרף אל הערבים החוקפים מהפרדסים. קשה היתה גם ההתנפלות על שכונת שפירא מזרחית לנוה־שאנן ורבים הנפצעו בה. היריות היו מהפרדסים ואי אפשר היה למצוא את הירורים. ב-5 הגיעו למקום אנשי צבא והיריות חדלו.

בלילה נתברר. כי מספר ההרוגים היהודים והמתים מפצעייהם - 6 ומספר הפצועים - 20. כחות הממשלה גדלו במשך היום ע"י צבא שבא ברכבת ממצרים. לפי הודעות הממשלה תקפו הערבים בצהרים גם את בית הממשלה. שוטרים בריטיים ירו על התוקפים. הרגו ארבעה מהם ופצו רבים. אניות המלחמה עם צבא הימיה התחילו לתגיע למימי יפו כיום ב' כ"א אב.

החנויות בת"א היו פתוחות במרכז העיר. חנויות בודדות נפתחו גם בקצוות. אולם משכונות סמוכות לערבים עוד יצאו משפחות יהודים עם חפציהם למרכז תל-אביב.

סמוך לפנה"צ נפצעו עוד שני יהודים שבאו לשכנת ספירא. כדי להוציא חפצים מבתיהם. ערבים ירו עליהם מן הפרדסים. מיד קראו לפלוגה צבא שהקיפה את הפרדסים הערבים במסיבה וחפשה בהם. ב"30-3 היתה הלילית ששת הקדושים שעברה בסדר מופתי. קבר האחים החדש נכרה מול קבר האחים של קרבנות מאי 1921.

החוקרים המדעיים המפורסמים ביותר, אשר עסקו בחקר המבנה של האטום, הם רודולף פרנקל, ארנסט רזרד, וניקולאי בור. פרנקל ורזרד עסקו בחקר המבנה של האטום באמצעות שיטות ממוקדות, בעוד שבור עסק בחקר המבנה של האטום באמצעות שיטות ממוקדות. פרנקל ורזרד עסקו בחקר המבנה של האטום באמצעות שיטות ממוקדות, בעוד שבור עסק בחקר המבנה של האטום באמצעות שיטות ממוקדות.

החוקרים המדעיים המפורסמים ביותר, אשר עסקו בחקר המבנה של האטום, הם רודולף פרנקל, ארנסט רזרד, וניקולאי בור. פרנקל ורזרד עסקו בחקר המבנה של האטום באמצעות שיטות ממוקדות, בעוד שבור עסק בחקר המבנה של האטום באמצעות שיטות ממוקדות. פרנקל ורזרד עסקו בחקר המבנה של האטום באמצעות שיטות ממוקדות, בעוד שבור עסק בחקר המבנה של האטום באמצעות שיטות ממוקדות.

המאורעות בחיפה.

קדושי חיפה.

1. דוד ויזל	5. לאה ימפרטוב
2. משה רוטמן	6. ישראל נדוויאר
3. יצחק פט	7. מאיר בוק
4. מרדכי טוטיל	

יום שבת 23 באוגוסט. במקומות שונים בעיר נפוצו כרוזים בין הערבים שהיהודים טובחים את המושלמים בירושלים והערבים המקומיים נדרשו לנקום את דם אחיהם. היום עבר בלי כל מאורעות. אבל סערת הרוחות היתה גדולה. ברחוב יפו היתה לעת ערב תנועה גדולה כרגיל. קבוצות ערבים התהלכו בעיר במספר גדול עם מקלות ואלות. אחה"צ נתפרסמה סקודת המושל ה' מקלרן על סגירת בתי הקפה והשעשועים רחל מ"6 בערב.

במוצ"ש 8 נתקבלה ידיעה שמרחוב בצרת דרך ארד אל יהוד עולה הפגנה גדולה של מאות איש לנחלה. בקצה המזרחי של הדר הכרמל. קבוצות צעירים התכוננו להגן על השכונה. בו ברגע החלה בהללה גדולה בין גרי רחוב החלוץ ונחלה. הקהל רץ לכל הצדדים ומשמר של 8 שוטרים. בהנהלת אופיצר יהודי רוכב על סוס התרוצצו ממקום למקום בין רחובות שפירה ונחלה. ב"10 לערך הגיעו המפגינים לקצה השכונה ופרצו לתוכה במרצה ובצעקות גדולות ומחירדות. כאן חסמה לפנייהם את הדרך קבוצת צעירים והמתנפלים נהדפו. מיד לאח"כ הגיעו גם שוטרים אל המקום. המתנפלים נתפורו לכל רוח ובשכונה הוקם השקט.

קבוצת צעירים שמרה על הבורגי ועל הסימטאות המובילות מאדי סליב להדר הכרמל עוד מראשית ליל מוצ"ש. כעבור זמן מה ירדה גם קבוצת שוטרים מהדר לבורגי. בין בית קופת חולים ורחוב החדש נפגשה בקבוצת ערבים גדולה שחתכונה לעלות אל השכונה. בעזרתם הפעילה של הצעירים סחרו הערבים ונהדפו לרחוב בצרת.

הלילה עבר מתוך צפיה להתנפלויות אך מלבד המקרים הנזכרים לא קרה כלום.

יום א' 25 באוגוסט. אחרי צהריים החלו ערבים להתקהל בסביבת תחנת הרכבת ורחוב נצרת. נסעו שמועות על התנפלויות בודדות. בסתנות הגדולות נאספו כ-50 איש. גם נשים וילדים מהצריפים הסמוכים. במצב של צפיה היו שם עד 8 בערב. פתאום נשמעו צעקות מחצר העגלונים של ה' גרינשפון ברחוב נצרת. כ-150 ערבים החלו לתקוף את החצר באבנים. אבל בכל פעם נהדפו אחור ע"י גרי החצר. בינתיים באו שוטרים ערבים רוכבים ורגלים. אבל ההתקפות נמשכו בהפסקות קטנות. ההמון שראה, כי לא יוכל לפרוץ לו דרך על יד השער הראשי. החליט להקיף את החצר מכל עבריה. הם הציתו אחד הצריפים. דזשרפה כובתדה מהר. אך הערבים רזקפו משלשה עבריים. המצב נעשה חמור יותר ויותר. הואיל והצריפים סמוכים לגדר ובכל רגע יכלו הפורעים להעלותם באש. מלבד זה החלו לתקוף גם את החצר הסמוכה. מורגש היה. שהחצר והבית שעל יד ביה"ח קליסקר שהגם גבוהים יותר מחצר העגלונים ומהם אפשר להשקיף על הסביבה. שמשו מרכז להתקפות. אז נשמעו יריות ובמקום הופיעו 3 אנגלים. ולבסוף עלה בעזרתם להפיץ את המתנפלים. אח"כ היו עוד אילו התקפות קלות. אך אלה נהדפו אחור ע"י גרי החצר. רק בחצות דגנע אל המקום אוטומוביל והעביר את כל הנשים והילדים שנתקבצו בצריפים להדר הכרמל. הגברים נשארו בחצר. מבין היהודים לא נפצע איש.

לפנות ערב נערכה הפגנה ערבית גדולה. סמוך למסגד החדש. לאחר שנשמעו כמה נאומי הסתה נתפלו המפגינים לקבוצות והחלו לעלות בסימטאות המובילות להדר הכרמל וניסו להתפרץ לתוך השכונה. אך כל הנסיונות לא הצליחו וזרות להגנת הצעירים היהודים. כמעט בכל המקומות הופיעו השוטרים לאחר מעשה. ב-7:30 לערך נשמעו צעקות ע"י הבורג' וכן משלש הסמטאות המקשרות אותו להדר הכרמל. מחנה של 300 מאות ערבים לערך התחיל עולה משלש - ארבע נקודות על הדר הכרמל. תושבי הבתים שעל יד הבורג' נמלטו לשכונה בשני הבתים שבמעלה הבורג' נשארו 8-10 בחורים מתוך החלטה לשמור על המקום עד הרגע האחרון. המתנפלים החלו להתקדם מתוך צעקות ויללות והמטירו אבנים על הבתים הסמוכים ולמעלה מעשרים יהודים שנמלטו מהעיר נפצעו באבנים האלה. נשמעו גם יריות בודדות עד שלבסוף נהדפו ע"י הצעירים היהודים 4 שוטרים רוכבים בהנהגת קצין יהודי.

בראשית הערב עבר הפקיד האנגלי ה' סייקס העובד במחלקת התנועה של מסלות הברזל באוטו שלו בדרך מהעיר להדר הכרמל. במעלה הבורג' המטירו

עליו אבנים רבות. אחר-כך האבנים פגעה בראשו והוא נפצע קשה. האוסו עמד מלכת. במקרה נזדמן למקום נהג יהודי והוא הוציא את ההכה מיד ה' ס. שהיה בלי הכרה והוביל אותו ואת אשתו ל-הדסה. למחרת מת.

בו בזמן שהיו התנפלויות על יד הבורג, התאספו כ-200 ערבים על יד מלון יפו אשר מעל תחנת מסלת הברזל וסקל באבנים את העוברים ושבים היהודים. בין הפצועים כאן היה גם הח' לוי, מפקדי בית החרושת -נשרי.

יום שני, דגניעו ידיעות, כי קבוצות גדולות עולות שוב מרחובות העיר ומואדי סליב להדר הכרמל. דרך הבורג והסמטאות. נשמעו יריות תכופות. קבור צות צעירים הגנו במקומות שנתקפו ולא נתנו לערבים להתפרץ לשכונה. ואחרי הגנה נמרצת. נהדפו התוקפים לתוך סמטאות ירחים. שוטרים ערבים אחרים הגיעו למקום הדיפת המתנפלים. שוטרים ערבים אחרים נכנסו בשעת מעשה לשכונת הערבים בואדי סליב ומשם פתחו אש כלפי המגינים. באותה שעה החלו להביא ל-הדסה את הפצועים הראשונים וההרוגים שנפלו במקומות שונים בהתנפלויות בודדות בעיר.

מספר הקבוצות שהתפרצו דרך הבורג היה 4. ההתנגשות נמשכה כחצי שעה. בין 9 ל-10 הגיעה להדר הכרמל פלוגת אנשי צבא אנגלים שבאו ממצרים. כ-25 איש עברו ברחובות השכונה השתרר שקט. אך כעבור שלשת רבעי שעה נשמעה ירית רובה שבה נהרג א. י. פת. בשעה שעלה על הגג מאפית ה' פת ברחוב החלוצי. מיד אח"כ החלה התקפה חדשה מצד ואדי סליב שנמשכה זמן קצר ונחדמה אחר ע"י הצעירים היהודים.

בזמן ההתנפלויות על הדר הכרמל נעשדה המצב חמור יותר גם בעיר. בשעות הבוקר הראשונות נרצח ברחוב השוק הקצב משה רויטמן באכזריות נוראה. כשעמד בחנות. מיד אח"כ נסגרו החנויות והחלו התנפלויות על העוברים ושבים היהודים. שנמשכו כל היום. במרחק צעדים אחדים ממשרד המשטרה המ' קומית נתקפו שנים אחים דוידסקו בגיל 13 - 15. האחד נפצע כמקל בראשו. והשני בפגיון. הדבר קרה על יד בית הקפה של הג' קמיל וממשרד המשטרה לא יצא איש לראות מי ומי המרזנפלים. בין 3 - 4 אחה"צ נפצע יהודי. שאמר להמלט למשרד המשטרה. מהשוטרים לא יצא איש לגרש את ההמון שעמד כמעט על יד הדלתות. במשרד המשטרה נתקבצו כ-50 איש. בהם נשים וילדים ורק ב-5 אחה"צ באו אנשי צבא בריטים והעבירו את הקהל הזה למרכז המסחרי. שבו שלט שקט יחסי במשך היום. בשטח שבין הבנק העותומני והמושבה הגרמנית דרזיה שקט מאד.

עד יום ב' בבוקר. 26 לאוגוסט. שרר במרכז המסחרי שקט גמור. ביום ב'

ב־6 בבוקר נראתה פלוגת ערבים כ־50 איש מוזינים במקלות פגיונות סכינים ואבנים מתקרבת מצד פסי מסלת הברזל בדרך למרכז המסחרי הצעירים שנמצאו במקרה במרכז. נתחלקו לשתי פלוגות אחת עמדה על המשמר במבוא שעל יד רחוב יפו והשנייה מהרה לקראת הבאים ואחרי תגרה עלה בידה לגרשם ולפורם באותו זמן התחילו להתקהל על יד בית ממכר הגווז של אבו שפיק בכניסה לרחוב השוק. על המשמר עמדו שלשה שוטרים ערבים בראותם שהערבים עומדים להתנפל עזבו את המקום והלכו לצד השוק כשראו הערבים שהשוטרים הסתלקו ראו בזה סימן מובהק שאין מי שיפריע בעדם.

בעבור 3 רגעים נשמעו צעקות ממבוא המרכז ברחוב יפו הוברר כי מחנה של 300 מאות ערבים מתקרבים למרכז ואז חזרו אלה שפזרו את המתנפלים מצד הים לעזרת אלה שעמדו במבוא המרכז אשר ברחוב יפו.

לפני זה נמצאו שם כ־15 צעירים שעמדו באומץ נגד מחנה הפורעים למ־רוח מטר האבנים שניתך עליהם מכל הצדדים. ההתנגשות נמשכה כשלושת רבעי שעה לערך. בראות המתנפלים שידם על התחמונה החלו לקרוא לעזרה. פתאום נראתה פלוגה בת 100 איש יורדת מצד הרחוב החדש לעזרת המתנפלים. אלה המשיכו להמסיר גלי אבנים ולירות. נפצעו 4 יהודים ביניהם אחד קשה.

המגינים נאלצו לסגת אחור והנסיגה עברה בסדר גמור. כשראו זאת המתנפלים החלו לירות באקדחים אך בלי תוצאות רציניות. רק אח"כ עלה ביד הצעירים לגרש את הפורעים עד המבוא לרחוב השוק והבורג. הודות לזה נחסמה הדרך לפני המתנפלים לרחוב יפו. במשך הזמן הזה הורגש כי מהמורד שעל יד מלון "גאולה" מתקרבת קבוצת ערבים גדולה. המגינים החזיקו מעמד במשך חצי שעה עד שבאו שוטרים עם קורפורל בריטי ועמדו בינם ובין הערבים. הירויות הראשונות יצאו מבית הקפה "באר" שנמצא בפנת רחוב השוק והמגרש מעל תחנת האוטומובילים המהלכים בין העיר והר הכרמל.

כדאי לציין שהראשונים שהתחילו להמסיר אבנים כאן היו פועלי העירייה שעבדו במקרה על המגרש במקום מעמד האוטומובילים לתדר הכרמל והר הכרמל. שני היהודים שעמדו על המשמר באותו מקום לא יכלו לעזור מפני שלא היה להם נשק.

ביום ב' החלו המוגים המונים להתקהל גם בסמטא שמעל מחסני "חירם" לשעבר. בחצר העגלונים נשמעו שוב צעקות יהודי שהלך לתומו ברחוב הרמבת עם סלית בידו. נתקף ע"י ערבי שאחז סכין בידו. הלה החל להקהיל את ערבי הסביבה בצעקות "אל יאהוד". בו בזמן החל אספסוף להמסיר אבנים על הצריפים שעל יד הסחנות. כל היום נמשכו הצעקות והמהומות בסביבה זו. בהשפעת

המצב הזה חזרו חלק מפועלי הסחנה יהודים רבים הגרים בבתי ערבים שבסביבה. ביום ג' לפנה"צ נכנסו מלחים. אסרו את כל הגברים שנמצאו שם בזמן שהוא ואת הנשים והילדים העבירו להדר הכרמל. רק אצל אחד הנאסרים נמצא אקדה. יתרם כאמור. פועלי הסחנה שנמצאו בה עד יום ה' 29 אוגוסט. ומאז נמצאים שם שוטרים ערבים.

עד הערב הגיע מספר ההרוגים ל-5 והפצועים ל-50. יתר שעות היום והלילה עברו בשקט. היו שרפות במקומות שונים והתנפלויות בודדות. בו ביום הוכרו מצב מלחמה בעיר ונאסרה ההליכה ברחובות מ-6:30 עד 6 לפנות בוקר.

יום ג' מאז הבוקר החלו מאות ערבים להתקהל על יד המסגד החדש אשר בקרבת תחנת מסלת הברזל וב-6:30 לפנות בוקר בערך החלו שוב להתפרץ בסימטאות המובילות מהבורג' להדר הכרמל. ניכר היה כי הפעם ישנה התאמצות מרובה לחדור לשכונה. הקבוצות היו יותר גדולות והצעקות — אימות — מלבד מטר האבנים נשמעו גם יריות. ההתנגשויות העזות נמשכו בהפסקות קצרות עד הצהרים ורק הודות להגנתם של היהודים נהדפו כל ההתפרצויות הללו. והתוקפים ברחו בהשאירם הרוגים ופצועים. המתנפלים הספיקו רק לנפץ שמשות בכמה בתים בקצה השכונה. עזרה למגינים גם קבוצת שוטרים יהודים. בראשות קצין יהודי. מספר ההרוגים הערבים שהביאו לבית החולים הממשלתי הגיע בו ביום ל-13. מספר הפצועים לעשרות אחדות. במשך כל ההתנפלויות על יד הבורג' נמצאו שוטרים ערבים בשכונת ואדי סליב שירו על המגינים. כן נשמעו גם יריות תכופות מבתי קרמן (אחד מבעלי בית החרושת לסיגריות "מברוק" ברחוב יחיאל).

ביום ג' לפני הצהרים הגיעה לנמל חיפה אנית השריון הבריטית "בראתם" והעלתה מיד לבואה מספר מלחים רגלים של הצי. פלוגה אחת עלתה להדר הכרמל. כבשה את בית הספר העממי והעמידה מכונת ירייה על הגג.

במשך כל יום ג' נמשכו ההתנפלויות בחלקי העיר השונים. בשכונת הספרים דים "חרט אל יהוד" ו"ארד אל יהוד" נשמעו צעקות תכופות של הפגעים. והמצב היה מתוח מאד. כמעט כל האוכלוסים היהודים הגרים בשתי השכונות הללו הוכרחו לעזוב ובחוסר כל הועברו להדר הכרמל. ביום זה החל האספסוף לשדוד ולבוז את את חנויות היהודים ברחוב נצרת. כמו כן הציתו הפורעים צריפים ומחסנים שבאותו הרחוב ולהבות אש וענני עשן עליו במשך כל היום. מצד המשטרה לא ניתנה כל עזרה להעברת הפליטים וכל הפעולה נעשתה בתוך מצב מסוכן.

ב-3:30 אחה"צ קרה המקרה המוזעזע עם הצעיר דוד ויזל. בן 22 ויזל רץ במסטה שעל יד בית המרחץ התורכי כשקבוצת ערבים בת 20—30 פרחים

רודפת אחריו. הוא הרים את ידיו. אולם המתנפלים הכוהו במקלות ובפגיונים ורדפו אחריו עד בית הקברות המושלמי. סמוך למחסני חברת -בסרביה אי"י הפילוהו ארצה. הכוהו במקלות בראשו ורוצצו את גולגלתו. שוטר ערבי כושי עבר באותה שעה במקום ורדסחכל במחזה הדמים הנורא. אך לא התערב בדבר. על יד הבורג' עבר באותה שעה אוטו ובו אחות מביה"ח -הדסה" בלוית שני שוטרים ערבים. אלה נתבקשו להחיש עזרה ליוזל. אולם הם לא הסכימו לכך ורק כעבור חצי שעה בא האוטו של ביה"ח הממשלתי ואסף את המצועע שכעבור שעה קלה מת.

יום ג' 27 באבגוסט. המאורעות החמורים ביותר ברחוב נצרת היו ביום ג'. מאז הבוקר החלו כנוספיות להתאסף על יד המסגד. סמוך לבית נחום מילר. פלוגות הצבא היו מפורות אותם. אך הם נאספו שוב. מפקד המשטרה ה' פולי ירד מאוטו שלו והיה מכה במקלו את ההמון ואנשיו היו מאספים ארצ המקלות ושמים אותם לתוך האוטו.

ד' מאורע ע"י בית מילר. לפנה"צ לא היו משמרות קבועים במקום רק זמנן לזמן היו עוברים פטרולים בטיסה את הרחוב. ולמרות פקודת האסור על התקהלות ברחוב. היו הפורעים מתאספים שוב. החלו לשדוד את החנויות. אחרי שהוציאו את הסחורות היו יוצקים נפט ומבעירים את החנות. כך נשרפו חנותו של הסנדלר ביצ'קוב וחנותו של ה' אורבך בבית מילר. בשעה 9-30 נתאסף המון רב בסמטה שעל יד בית מילר. ערבים אחדים הלהיבו אותם וקראו להם להרוג את כל היהודים דרי הסמטה. ההמון פרץ והחלו לשבור את דלת הבית שבו נמצאו באותו זמן מזוינים בחרבות גדולות התכוננו לשבור את דלת הבית שבו נמצאו באותו זמן 45 נפשות. בהם זקנים, ילדים ונשים. בראות הצעירים שנמצאו בבית מילר אשר ממול לבית הזה. את דוסכנה הנשקפת ל"45 האנשים. יצאו והדפו את המתנפלים במשך רגעים מספר השתרר שקט. אחרי רבע שעה החלו לזרוק אבנים בבית הנזכר וכן לבית מילר ושוב החלו לדתאסף בסמטה. כשהצעירים ראו שהסכנה מתחדשת יצאו והדפו שוב את המתנפלים בגבורה גדולה. ההמון התפור והחל לזרוק אבנים ולירות מעל הגבעה הסמוכה אל בית מילר וממולו. ושוב פעם נהדפו בפעם השלישית. במשך הזמן הזה הספיקו להצית את המחסנים והנויות שמתחת לבית מילר. האש הלכה וגדלה והעשן מלא את הבית. לבית נשקפה סכנת התפוצצות כי בחצר נמצא ביח"ר לחמצן ובו היו דודים של חמצן. במשך כל הזמן הזה לא היו במקום כל שוטרים. למרות הדרישות הבלתי-מוסקות בטלפון ממקומות שונים לחוש לעזרה. ב"9-20 עברו שוטרים רוכבים וראו את השוד והדליקות אך לא נעצרו והמשיכו דרכם לסמטה שמשמאל ובמרחק של 100 מטרים ירו לבית מילר. ב"10-30 הגיעה הסכנה לבית מילר למרום קצה. החל מתנק. נשים וילדים החלו

לקרא לעזרה אך לא היה מי שיבוא. קירות אחדים החלו להתמוטט. אך לצאת מהבית לא דניתה כל אפשרות. מכיון שהמוני ערביים היו עוד ברחובות. ב־10-30 עבר לורי עם חיילים בריטים אך לא התעכב ונסע הלאה בכון לעיר. או התפרצה דבורה ברנדשטטר שנמצאה בבית מילר. השיגה את השוטרים ודרשה מהם לעמוד וסוף סוף עמדו. כל אלה שנמצאו בבית מילר ירדו וגם האנשים שנמצאו בבירת שממלו הוצאו והובאו עד האוסו של אנשי הצבא ולאט לאט הועברו כל האנשים להדר הכרמלי. בסביבה זו לא היו אבדות באדם. לא הרוגים ולא פצועים. ברור שאלמלא הבחורים שנמצאו בבית ה' מילר היו כל דרי הבית נטבחים ע"י ההמון הפרוע או נשרפים.

אחרי הצהריים נודע. כי ה' קרמן ברחוב יחיאל. שמביתו נשמעו יריות רבות במשך כל הזמן. נאסר אחרי חיפוש שנערך בביתו. הוא שוחרר בערבורת של 2000 לא"י.

ביום ג' אהה"צ נראו בעיר דלקות מרובורת בשדות עמק עכו. ולפנות ערב הגיע לספרם ל"ד. בערו שדות ה' כץ. מטבח הפועלים בגידרו וכמה צריפים בכפר עטה. העשן נראה עד למרחוק ועשה רושם מזעזע. איירונים שבאו אהה"צ לחיפה מהמזרח חשו למקום.

הנזק החמרי רב מאד בכל המקומות. ומגיע לעשרות אלפי לירות. מצד המשטרה לא נעשה כלום לכבות השרפות. רק קבוצות יהודים יחד עם שוטרים בריטים עבדו במרץ בכבוי האש.

— בליל ששי בספטמבר מצא משמר צבאי בק"מ 14 מחיפה לאחר קבוצת אחוה הרוג יהודי עם פצע בראשו. שמו מאיר בוק.

— ביום השבת 7 ספטמבר נשלח השוטר היהודי יוסף מהט יחד עם שוטר ערבי מחיפה לכפר אטא. כעבור זמן מה חזר השוטר הערבי. העירה והודיעו כי התנפלו עליהם והשוטר היהודי נפצע. מיד נשלחה מכונית הצלה ודחפצו הובא לביה"ח הממשלתי ומשם הועבר לבי"ח בהדסה בחיפה.

הוא הובא במצב קשה והיה זמן רב בלי הכרה. —

בעכו

מפי ז' י.

ביום א' 25 באבגוסט. החלו ההכנות להפגנה. והתנוית נסגרו. המושל ל"א הרשה את ההפגנה. קבוצה של 8 איש. שעברה את הרחוב בצעקות בוז לציונים

לא עשתה כל רושם. בית החרושת "נור" המשיך בעבודתו. ביום ב' נפתחו חנויות כדרכן. אולם הפועלים לא יצאו לעבודתם, בית החרושת היה סגור. ב־10 סגרו הערבים את חנויותיהם תחת רושם המאורעות בחיפה וההתקהלות בחוצות החלד. ד"ר שרצו לנסוע לחיפה. אך נעצרו ע"י הממשלה. היהודים נפגשו במבטי איבה ובקריאות בוז. עוד מיום א' הו' היהודים מרוכזים כולם בבתיים אחדים. רבים מאד נתכנסו בבית החרושת והמושל העמיד עליהם משמר מזוין.

ביום ג' נפתחו שוב כל חנויות. אבל לאחר שעתים החלו הערבים לסגור. באו השוטרים ויעצו ליהודים שיסגרו גם הם את חנויותיהם. ואמנם מיד החלו המהומות. הערבים חדרו לבתים אחדים. אך לא מצאו כלום. בבית המכונן של "נור" פצעו את גיסו, הקלמן, ואת אשת המכונן ובנו. פצעים קשים והם הובלו לבית החולים הממשלתי. בין המתפרצים היו רבים מפועלי בית החרושת. קבוצה בת 100 איש מזוינת במקלות ובכרזלים ניסתה להתפרץ אל בית החרושת "נור". גם בקבוצה זו היה מספר גדול של פועלי ביהח"ר. המושל הקדים והנהיר את בעל בית החרושת שיעמוד על המשמר. בינתיים באו גם השוטרים והמתנפלים נהדפו. לאחר שהמושל לא עצר כוח לשמור על היהודים המפוזרים בנקודות שונות אסף את כולם לבית האסורים והעמיד משמר של שוטרים ושל מלחי אניה המלחמה העוגנת בחיפה. חילקו לכל אחד שמיכה וכלי אוכל ושתייה. למחרת הובא גם אוכל. על הבתים העזובים הופקדו שוטרים. בכלל גילה המושל יחס מצוין ליהודים ודאגה לבטחון הגפס והרכוש.

ביום ד' הובאו הרבה אסירים מחיפה והיהודים הפל"טים הועברו מבית האסורים אל הגן של האסורים. דמוקף חומה מסביב. סמוך לו היה מקו"ב משכן המלחים. הועמדו גם משמרות שוטרים. היהודים פחדו לשוב לבתיהם עד אשר יקבל המושל מאת הערבים הבטחה בכתב. כי הם אחראים לבחון. הערבים לא רצו לתת אחריות בכתב. כי אם הבטיחו בעל פה. ששום דבר לא יאונה. היהודים לא הסתפקו בזה ונשארו לשבת במבצר.

ביום ב' 2 לספטמבר בא המושל ואמר. כי אין הוא מאיץ ביהודים לעזוב את המקום. ואולם עצתו היא שהגברים יצאו לבתים. מכיון שאין לחשוש עוד להתפרצויות. ואח"כ יוכלו לשוב גם הנשים והילדים. ביום ג' החלו הגברים לצאת ולבוא. מצב הרוחות בעיר הורגע ויש להשוב שגם המשפחות תשובנה למקומותיהם היום או מחר.

מענן לציין. כי ד"ר מירדובה. אשר לא רצה לעזוב את הבית עפ"י הצעת המושל. הוזמן לבקר חולה בבית החולים הממשלתי. אולם כבואו שמה הודיעו לו

שאין בו כל צורך; הוא נקרא רק כדי להוציאו בעלי-כרחו מן הסכנת הצפויה לו בבית.

חורבן הר-טוב

(מפי עד ראייה)

בליל שבת, ביום 23 באוגוסט, בשמונת בערב כשהלכתי לתומי בשדרות החורשה נגש אלי ערבי צעיר עוטה מסוה על פניו וכידו חרב-ארוכה ועקומה ורצה להכות אותי אבל הספקתי לתפוס בידו בחוקה, ובהאבקי עמו הוציא גם פגיון בידו השניה. התאבקנו יחד רגעים אחדים עד שעלתה בידו להשתמש מזרועותי ועל ידי כך אבדתי שווי המשקל ונפלתי. הוכיתי שתי מכות: בחרב הנתונה בנדונה-קפצתי והסתערתי עליו. הוא נסוג מעט אחורנית ונפתחה לפני דרך לברוח הביתה וכשהייתי כבר על המרפסת ירו אחרי ברובה טורקי (הכדור נמצא למחרת) וכפי שנודע לי אחר כך היו לו 3 חברים שבאו להתנפל בלילה על החווה. אבל זה היה מקרה של תאוות ביוזה ושוד.

במשך היום נודע לנו שלפני זה אמרו בני דיר-אבן להתנפל על הר-טוב אך הזקנים התנגדו ואמרו להלחם בפורעים. אם יגעו לרעה ביהודי הר-טוב ולפיכך נדחתה ההתנפלות אז-

לפנות ערב נראו מכוניות מצד ירושלים יוצאים ועולים אל הכפרים. מביאים מכתבים גם לכפר הר-טוב. הובא מכתב, וזקני הכפר הודו בזה. אך לא רצו להגיד מה היה כתוב. הם עלו לצרעה. ובאוטו אחר נסעו שני ערבים וכשעת נסעם קראו לערבים העוברים ושבים להנקם ביהודי הר-טוב.

מלפני כמה שנים היו שמורים אצלנו בארון חתום עשרה רובי-אנגליים עם כדורים. אך לפני שנתיים באו השלטונות ולקחו בחזרה חמשה והשאירו לנו לנו רק חמשה. ורובים אלו שמשו לנו הגנה. אספנו את כל הזקנים והנשים והילדים אל הבית פנימה, ולידי הצעירים היודעים להשתמש ברובה ניתנו הרובים. והשאר עמדו על ידם לשם עזרה. עמדו מסביב לבית כמשמר.

אנו מאה ושלושים נפש בני הר-טוב. ביניהם נשים וילדים היינו נתונים בסכנה גדולה. החלטנו לעמוד על נפשותינו ולא ליתן להם להתפרץ אל הבית. ורק אם לא תהיה ברירה. אז נפיל מן המתנפלים כמה שאפשר יהיה ועד טפת דמנו האחרונה נלחם בתם.

בשש לפנות ערב עלה בידו אחד מאכרינו להתחפש בערבי ולברוא אל תחנת

הרכבת ומשם לטלפן לירושלים ולחיפה – לבקש עזרה. אך לא נענה. אחר כך פנה אל הקפיטן פיליפס. מנהל התחנה והוא חבר אותו עם המסומות האמורים. והיתה תשובה. שתבוא עזרה תכופה. לאחר שעה שמוגדה בערב נשמע קול המון מצד דיראבן. הפורץ ושובר את השער. אחר כך את התריסים. את הדלתות והחלונות של החוה. המון גדול מאד. סער בכח כהמית מים אדירים. בצעקות. בשירים ובפזמונים עד להחריש אזנים.

חלק מהם שמו פניהם אל הבית ששם היינו שרויים כולנו. אבל הצופה נתן לנו. אות ומפני היריות מן הרובים נבהלו ונסוגו אחור. ובכל פעם שנסו להתקרב אלינו ירינו עליהם. צעקות הנשים והילדים בבית פנימה. שהחביאו את עצמם תחת המטות הביאו פלצות בלבנו. כך עמדנו על נפשנו משעה שמונה וחצי בערב עד שעה שתים לאחר הצורח: שש שעות רצופות.

לאשרנו מצאו השודדים בחוה כל כך הרבה שלל וביזה עד שהיכו כמעט בסוודרים. עשו אל השלל. להוציא עשרים פרות מן הרפת. ארבעה סוסים וחמור מן האורווה. ובבית – הרבה כרים וכסתות. שמלות ובגדים. כסף וגם זהב הפצים יקרים. רהיטים שלא שערו מעולם ובבית האוצר – תבואה יבול השנה. הרבה שעורים וחטים. קרשים. לוחות ועצים – כל אלה עוררו את עיניהם והרוב הסיח את דעתו מעלינו.

מן החוה פשטו ועברו אל דירות הפועלים. גם שם גזלו הכל ולא השאירו כלום. וזלת שלדי הברזל של המטות. הלכו לבית הספר. שרפו שם את הספרייה. קרעו ארבעה ספרי תורה. והגוילים הקדושים התגוללו על הרצפה. משם הלכו אל הבתים של בני המושבה. לא השאירו אף בית אחד. שלא שדרו שם ושברו ונפצו כל מה שלא מצאו בו חפץ. אנו במבצר שלנו. במקום שנתנו לנו מנוחה מעט. ומשם התבוננו וראינו את האור מחלונות כתי האכרים וידענו בכל שעה את המקומות שהיו שם עסוקים בבוה.

כשתים וחצי לאחר חצות הלילה ראינו שתי מכונות משוריות הולכות בדרך מירושלים אל המושבה. הן באו אל החווה ועם בואן נעלמו המתנפלים והשודדים. בלויית האנגלים הלכתי אל ביתי וחשכו עיני לראות את החורבן. ואת ההרס הנורא שהרסו בבית החוה. כל הדלתות התריסן והחלונות שבורים ומנופצים. כלי זכוכית נופצו. הכרים והכסתות. הבגדים והשמלות. הלבנים. הסדינים. המפיות והמרבדים נעלמו ואינם. הכסאות ומה שאפשר היה לשאת לוקחו. נוצת הוצאו מן הכרים ומלאו את החדרים.

החילים האנגלים ישבו אתנו כחצי שעה ונסעו הלאה. כי חזקה עליהם הפקודה שלא לשבת במקום אחד. ואנו חכינו בבית המפלט שלנו עד שהאיר היום

ואז הלכנו אל תחנת הרכבת. בלי שפגשנו איש בדרך. את החולים נשאנו על ידינו ובלו כסות. בגד ושמלה כאנו לתל אביב – וקודם שהרכבת זזה עוד הספקנו לראות רוכבים על סוסים גמלים והמון ערבים וערביות פושטים מצד דרום שוב אל החוה – כי במשך הלילה לא הספיקו עוד לשדוד את הכל.

והנוסעים לת"א שנים ושלושה ימים לאחר ההתנפלות השתלממו לראות עוד את העשן מתמר ועולה ממקום החוה. שהירצה מכלל יופי ונוה שאנן לכל אשר באו לשכון בצלה.

ביום ו' בקרו המטה מאנשי הרטוב את מושבתם החרבה ואתם מושל ירושלים. קיתרושט. שהרטיוב נמנית על מחוז. סגניו ג'יקובס וניקלה סאבא ומנהל מחלקת החנוך הממשלתית בוימן. הם נכנסו כמעט לכל בית ובית ונדהמו למראה החרבן המלא. כאשר לא שערוהו. גם הברזים הנראים מצד הרכבת. כאילו גנט שלם. נמצאו הרוסי גג מהצד השני. כל חלק עץ נעקר. לרבות משקופי דלתורת וחלונות. דלתות וחלונות בכל ימצאו. בכמה בתים נעקרו המרצפות ונשדדו. רהיטים וכלי בית שהיו כבדים מלהוציאם. שוברו במקומם. בכל בית נשארה גם ערמרת אפר משריפת דוספריים. גם בבית הכנסת שורר החורבן הכללי ועליו נוסף חלול הקודש: שני ספרי תורה נקרעו ושנים נשרפו. קרעים וגוילים שרופים נמצאו עוד על הרצפה. סגן המושל הערבי בכה למראה ההרס ואמר: איך אפשר לחיות בארץ זו? נהרסה גם טחנת הקמח הגדולה של האחים לוי. שעל ידה עבד גם ביחוד קטן לשמן. צמחים רפואי מעשבי זעתר. כאן שובר גם הגדול בן 60 כוחות סוס.

אנשי הרטיוב מוסרים. כי המושל ויתר הפקידים היו מוועזקים. קיתרוש אמר להם שהוא לוקח את הענין לידי. הוא מסר להם בינתיים גליונות לתביעת סיצויים. בהם צריך כל תובע לפרש את נזקיו ולתת פרטי אפים ושיום של החפצים. הכלים וחמרים שניזוקו או נשדדו – הוכנו כבר טופסים מיוחדים: גליונות תביעות סיצויים של "מהומות 1929" בשלוש שפות.

במשרד המשטרה בירושלים הכירו אנשי הרטיוב כמה חפצים שהשוטרים מצאו בכפרים הסמוכים להרטיוב. דברים יקרי ערך טרם נמצאו. אמרים. כי במר קומות שונים שרפו הערכים מפחד חיפושים את הרכוש היהודי שנשדד.

אנשי הרטיוב אמרים. כי הם רואים יחס טוב אליהם מהשלטונות ירושלים. ומציינים את שמות קיתרושט וסנדריס. ההרטיוביים מקוים שהשלטונות יחישו את בנין הריסותיהם.

ובינתיים עוד מתגלגלים בצפיפות ובדחקות נזראה בביתם למסחר בתל אביב. פליטים וגרים בעיר. בטלים מאונס. בעוד שעבודת הבנין מחכה להם בכפרם.

בכפר אזוריה

הכפר הוא במצב כזה שאין לו קשר תמידי ומהיר עם העיר. אין במקום לא דואר ואף לא טלפון. מאורעות המתרחשים באיזה מקום בארץ נודעים כאן רק לאחר כמה ימים. וזה בימים כתקונם.

בשבת בבוקר כבר באו ערבים אל הכפר וספרו שנודע להם על מהומות בין יהודים וערביים בירושלים. אבל הואיל ויחסיהם עם הכפר העברי הם טובים וידידותיים הם מביטחים לשמור על כפר אוריה. אחד הערבים שעבד בזמן הגורן אצל מוכתר הכפר. בא אליו ואמר לו: הלא עובד אני אצלך ומלחמך אני אוכל מוצא אני חובה לעצמי לספר לך על המכתב. שנתקבל בכפרים הערביים הסמוכים ובו כותבים לנו. להתגפל עליכם ועל הר טוב בבת אהת.

המוכתר שלנו הלך אל הכפר הערבי הנמצא בשכונת כפר בייקע. נכנס אל השיך שלו. שיך איסמעאין. ובקש ממנו עזרה כי במאורעות 1921 הציל השיך הזה את הישוב העברי בכפר אוריה. השיך הידוע כאדם טוב לב ושקט. הבטיח לנו את השמירה המבוקשת ומיד שלח עם המוכתר 10 ערבים שלו לשמור על המושבה. בשמונה בערב בא אחד הערביים והודיע לנו. שבמרחק קילומטר מהמושבה כבר עומד מחנה ערבים מוכן להתנפלות.

אחד מערביי השיך יצא לתוחך אם נכון הדבר ולהתחקות על המצב בכלל. והוא שב מיד והודיע לנו. שמחנה גדול עומד מאחורי המושבה מוכן להתנפלות ויעץ לנו להתנהג כך: הואיל ורבים הם האנשים המתגפלים. והם עצמם לא יוכלו לעמוד בפניהם. הם מיעצים לאנשי המושבה ללכת אל השיך ולהתחבא אצלו.

כיון שהדבר קרה לפתע פתאום עוררנו את הילדים ממסותיהם ולקחנו אותם כשהם ערומים ולא הספקנו לקחת אתנו שום דבר. ויצאנו מאת המושבה בחוסר כל. וכדאי לציין. שלמרות מה שבמקום נשאר מספר קטן של אנשים. בסך הכל שמונה משפחות. לא התחשבה בזה הממשלה ועוד לפני שנה הוציאה מידי ועד המושבה את מעט הנשק שניתן למושבה. וכך לא היתה לנו שום אפר שרות לעמוד על נפשותינו בפני המתגפלים.

רנעים אחדים לאחר שעזבנו את המושבה כבר שמענו וירות מצד הפורעים. השיך לקחנו והכניסנו לאחד מחדרי ביתו והבטיח לנו. שרק דרך גופו המת יוכלו הפורעים לעבור אלינו. והפורעים הציתו את המושבה כולה. לאחר שלקחו להם את הבהמות: קרוב למאה פרות ועגלות. עשרה זוגות בהמות עבודה. לערך 1000 עופות. את כל התבואה המוכנה לאחר הדיש. ועוד באותו לילה נשרפו 4 בתים ומחסן אחד.

כשראינו את הבערה התלבש המוכתר שלנו בבגדי ערבי ובלוית שני ערביים של השיך הלך לחולדה לבקש שוטרים ובשעה 1 וחצי באו שני השוטרים הערבים מחולדה.

המשטרה בבואה דרשה שנצטרף אליה להכנס למושבה אבל השיך ואנו בעצמנו סרבנו מתוך נמוק כי יש סכנה בדברי השוטרים הלכו לבדם אל המושבה מה שעשו שם אין אנו יודעים אבל עובדה היא שבמעטם הוצתו עוד בתים. ועוד עובדה מענינת: לאחר שהשוטרים בקרו אצל הערביים הורגש מיד יחס יותר קריר מצד הערביים אלינו (ראינו מתלחשים עם השוטרים) בשלש בלילה באו השוטרים לקרוא לנו בכל תוקף והודיעו לנו ששקט גמור שורר במושבה אנו סרבנו רק עם אור הבוקר הלכנו אל המושבה ועד כמה שרר שקט בשלש בלילה יכולה להעיד עובדה זו: בבקר כשהלכנו אל המושבה עוד מצאנו פורעים סוחבים חבילות במושבה מצאנו חורבן גמור הבתים שרופים ספרים שרופים מתגוללים ברחובות ספר תורה קרוע הכל שדוד והרוס רק בגורן שחלם ממנו היה משותף עם הערבים לא נגעו כי הפורעים לא ידעו כנראה איזוהו של היהודים.

בינתיים בא אופיצר עם שני שוטרים ערבים מרמלה והתחיל לסדר פרטו קול בו בזמן הופיע במושבה גם ערבי מן המתנפלים נשלח כנראה כדי לדעת את המצב האופיצר תפסו ולאחר איומים התחיל לספר את כל פרטי ההתנפלות ומסר את שמותיהם של כל המתנפלים שבאו משהה כפרים קרובים אל המושבה בינתיים הגיע המוכתר שלנו משה יקומבסקי לרחבות ומשם חזר עם שני אוטומובילים שהביאונו לרחובות בעירם ובחוסר כל בלי מזון סעודה אחת.

בבאר-טוביה

קדושי באר-טוביה.

1. דיר היום יוראעלי.
2. הרצל רוזין.

יצחק גנן ראש מושבת באר-טוביה מלטר את הדברים הבאים:
 בי"ט אב בצהריים התנפלו שודדים ידועים ערביים מחנה כבד מאד על באר טוביה ביום השבת לא שמנו לב לזה שאבטומובילים עם אפנדים ערבים מסיתים

ומדיחים. יוצאים ובאים אל הכפרים שבסביבה. והנה באו אלינו חילי הנוקטה הערבית מתחנת הממשלה שבכפר הסמוך אלינו "ביתניה" - שלשה רוכבים מזוינים ושני חילים רגלים לא מזוינים ודורשים במפגיע שיתנו להם דירה ומזונות ומספוא לסוסים כי קבלו פקודה מעזה להגן על מושבתנו מהתנפלות.

במוצאי שבת התאספנו לטכס עצה מה לעשות. ברור היה לכולנו מצבנו הטרגי. על חילי הנוקטה הערבים לא יכולנו לסמוך. סדרנו משמרות בלילה. בבוקר השכם הציג ד"ר יורעאלי ז"ל את שרותו לנסוע עם האוטו שלו בלויית חיל מזויץ עם ראש הועד המקומי ה' גנין למישל עזה כי יתן לנו חיל או שנים יהודים. החליטו כי מוטב לנסוע קודם לגדרה ולהתחקות על המצב שם. שני אנשים נסעו באוטו לגדרה. בערך בשעה 11 בא ערבי מהכפר הסמוך למושבתנו בית דרס והודיע לפועלים הערבים העובדים במושבה שיצומו רציף ומיד את המושבה. כי מחנה כבד מכפרים רחוקים עד מגדל וחממה עולה על המושבה. נשאנו עינינו לצד הכפר הג'ל והנה מחנות. מחנות עם דגלים מתקרבים. חילי הנוקטה הערבים פרצו אליהם לדעת. פשר דבר. ובשובם אלינו אמרו: כי אמנם המחנה הולך אלינו. אך "מה'ליש! מה'ליש!" לא ידענו מה לעשות. יש לצלנו ארגו רובים עם כדורים חתום בחותמת הממשלה. והרשות בידנו להשתמש. בנשק זה רק בשעת התנפלות קרובה. שאלנו את פי החיל הממונה על ההגנה: אם לפתוח את הארגו? אבל הוא מנענו. והנה נראו מרחוק שני אבטומובילים שהתקרבו ובאו בתוך המחנות והחיילים הרוכבים עם רוביהם מהרו אליהם. בשובם הודיעו לנו: כי האבטומובילים הביאו "חסה ודורה" - או פתחנו את ארגו הרובים והצעירים שלנו תקנו והכינו אותם: חמשה רובים וכאלף כדורים נמצאו בארגו. עם ראשית ההתנפלות החלו צעירנו לירות יריות מגן והמתנפלים נהדפו. הם פשטו בקמה של הדורה אשר בסביבות המושבה כדי להקיף את המושבה משלשת עבריה.

בינתים שבו שליחינו מגדרה. נתברר שגדרה לא תוכל לעזור לנו במאומה שגם מצבם רע. או שמו שני צעירים את נפשם בכפם ונסעו באוטו לרחובות. נתנו סוס דוהר גם ל"חייל ערבי מהנוקטה שיסע לאשדוד ויודיע על המצב למגדל ולעזה.

ומלחמת צעירנו נגד המתקיפים נמשכת בינתיים. אחדים מן המתנפלים העיוזו לגשת אל גדר המושבה. אחד מהם נפצע ברגלו. השוטרים הערבים התרעמו מאד. הפזיעים לקחו אתם את הפצוע. שוטרי הנוקטה רכבו אליהם ובשובם דרשו שהרופא המקומי הד"ר יורעאלי ילך תחת משמרתם לשם לעשות תחבושת לנפצע ברגלו. הרופא לא סרב ומלא את תפקידו. וכשגמר ורצה לשוב למושבה. דפפו אחריו במקלות וחטמו לפניו את הדרך. אך הוא ניצל. והנה שבו הצעירים

מרחובות ומסרו לנו כי גם רחובות לא תוכל לתת לנו כל עזרה. דברנו בטלפון עם מגדל ועזה. אך משם ענו לנו כי אין הם מבינים: איך זה? אנו דורשים עזרה לבאר-טוביה בשעה ששוטר מאשדוד מסר להם שבמושבנה שקט גמור. או הובררה לנו בהחלט כונת השוטרים הערביים. לעת ערב הוכרחנו להתבצר במקום אחד ולהחזיק את המערכת עד שנתקין מקום בטוח לנשים וזקנים וטף. התבצרנו באורזה וזאת בנויה אבני גזית עם דלתות וברזיח והעברנו לשם את כל החולים. הזקנים והטף. ברגע זה עזבו השוטרים את המושבה ומיד נשמעו יריות הפורעים. הם פראו למושבה. שלחו אש בבתים והתחילו שודדים את כל הבתים. שני אבטומובילים נגשו אל המושבה והביאו פחים עם בנויך. הד"ר יורעאלי ושנים מהצעירים המגינים עמדו אצל הצר האורזה ועמם עוד מספר אנשים. היריות נמשכו. הד"ר יורעאלי נפל שדוד. וברחוק מקום נהרג הרצל רוזין. הד"ר נאסף הביתה. עזבנו את הרחוב והתבצרנו באורזה. כדור פגע בבטנו של אחד האזכרים ליב ספר. הכדור נשאר בגופו ויכול להעיד הרבה... זקן אחד נפצע פצעים קשים בסכין. הפורעים שרפו את גזית ההרוג רוזין ז"ל.

כדאי להדגיש: עד שהנוקטא לא עזבה את המקום לא נשמעו יריות מצד המתנפלים. מזה למדנו שעד צאת השוטרים הערבים לא היה בידי הפורעים הערביים נשק חם.

קודם שהתבצרנו באורזה שלחנו את נהג האוטו היהודי הספרדי מבוֹלגריה בן-ציון אסא בלוית חייל מזוין למגדל והטלנו עליו שישיגיה על החיל ויכריחו למסור לאופיצר במגדל את המצב כמו שהוא. אמנם בחרוף נפש ובגבורה נפלאה בא הצעיר עד מגדל. ממגדל נסע האופיצר עם ארבעה שוטריו אלינו. אבל הערבי לא רצה לנסוע. הם נסעו עם נהג היהודי עד פלודז'י (כפר ערבי) ושם שהו זמן רב. לקחו אתם עוד שוטר אחד ובאו בחצות לילה לבאר-טוביה. לאחר שהכל היה כבר שדוד ושרוף עד היסוד ואחרי שהפורעים עזבו כבר את המושבה והתחילו שודדים ומבעירים באש את הגרן. בבוקר השכם שלח האופיצר את הנהג שהתחפש בבגדי שוטר עם שוטר מזוין לתחנת אשדוד לדרוש מעודה שבעה אבטומובילים להעביר את הנפשות למקום בטוח והם שבו משם בתשובה שבשעה 10 בבוקר ישלחו אבטומובילים להצילנו. לא האמנו להבטחה. בשעה השמינית נראה אורזון שורק כמה פצצות רק או ברחו הפורעים. בצהריים באו אבטומובילים והעבירו את כולנו בחוסר כל לרחובות אל בית העם. כאן קבלו אותנו באהבה וספקו את כל צרכינו. כשעברנו את הכפר הערבי מרר בדרכנו לרחובות רדפו אחרינו הערבים במקלות וזרקו בנו אבנים. הקצין הבריטי עם חיליו יצאו מהאוטומובילים וירו בהם יריות תכופות והרגו מהם.

2 מתים: ד"ר יזרעאלי והרצל רחוק.
 2 פצועים: כהן כבן ששים שדקרוהו בסכינים וליב פפר פצוע בבטנו.
 ביום כ"ט אב. תחת משמר בריטי הובאו לקבורה קדושי באר טוביה שהת-
 גוללו כשבועים באחד הבתים ההרוסים.

גבורי חולדה.

הקדוש: אפרים צ'יז'יק.

עוד ביום ה' (8-23), בערב, כשראינו שוטרים מופיעים ומתלחשים. נחש לבנו דבר רע. התחלנו להתכונן להתנפלות. לעזרתנו באו מת"א אפרים צ'יז'יק ז"ל ועוד אחד. ביום הששי באה הידיעה על הפרעות בירושלים. ויום השבת עבר עלינו בחששות רבים. אך עד הלילה לא אירע דבר. בלילה נודע לנו כי הפורעים התנפלו על כפר אוריה. כל הרכוש היה שם למאכלת אש. אבודות באדם לא היו כי היהודים הספיקו להחבא בבית השיך של הכפר הסמוך וניצלו ממות. שלחנו שני אנשים לרחובות להביא אוטומובילים כדי להעביר את כל בני כפר אוריה והנשים ודיילדים של חולדה למקום בטוח. בדרך לא אירע להם דבר. התכוננותנו הלכה וגברה. הפרנו הפירות בסתר. הששנו מפני "ידידותם" של השוטרים הער- בים הממונים על הצלת יהודים. זכרנו את ימי 1921. בכפרים הערביים התקהלו הערבים והתכוננו להתנפלות. אפילו אנשי עגרי המפורסם בירידותו עם היהודים התקהלו לשמוע את הדרשות של המסיתים שנשלחו אליהם. אך אנשי עגרי עמדו במרים. הם לא רצו להצטרף. מצבנו היה ביש. אך הנה באו אלינו חברים מתל אביב. מספרנו הגיע ל-31. יום א' ואור ליום ב' עברו כמעט בשקט. היתה התנקשות על הגורן. אך הערבים ברחו בהשמע היריה הראשונה. בבקרו של היום השני הורגשה תסיסה רבה בין הערבים. בחולדה הערבית היתה אספה. באו אליה מסיתים מרמל"ה. האספה נמשכה עד הערב. בינתיים 8 מהחברים מתל אביב עזבו את חולדה והבטיחו לשלוח אחרים במקומם. האחרים לא באו. בינתיים ניתק כול קשר. הערבים כבר חסמו את הדרך. לפנת ערב התחילו ארבה של ערבים נוהרר וזרם מכל צד ועבר: אל חולדהו נשמעו יריות. ענינו להם ביריות. הערבים הת-

נכלו להעלות את הגורן באש- המון עצום נהר לסראת הגרן ולא נרתע מפני היריות- הוכרחנו לסגת אחור אל החצר- והגרן היתה למאכלת אש- יותר מחצי שעה ארכה מלחמתנו בחצר- אך מחמת היותה בלתי מבוצרת די הצורך נאלצנו להתבצר בתוך בית- אחד אחד נכנסנו הביתה בזחילה על פני הארץ- ציוויק ז"ל היה האחרון- הוא רצה לקום על רגליו ובשעת הקימה פגע בו כדור הרוצחים- הוא מת בבית לאחר רגעים מספר- 23 איש נשארנו מול המון עצום של פורעים מר- סתים- שואפי דם ובוה- התבצרנו על יד הבית- הלילה הוא באש הגרן הבעורת והחורשה המוצתת- וההמון הפורע הלך הלך ורב- חלק מהם התאמץ להתפרץ אל החצר לשם בות הרכוש- אך אש יריותינו חסמה בפניהם את הדרך- שעות עברו שעות של גבורת נפש ומשמעת- חמש שעות ארכה המלחמה הגבורית בכחורת בלתי שוים: עשרים ושלשה יהודים נתקפים מול אלפי פורעים ערביים- ואיש מהאלפים הללו לא הצליח לפרוץ לתוך החצר- עד 11 בלילה עמדנו בתוך גם של המונים שמויים ושואפי טרף-

ופתאם- בשעה 11- נדהמנו לשמע יריות מעבר שלא פללנו כלל- אך היריות הדהימו כנראה גם את הערבים- צוותיהם הפראיות גדלו- ואחרי היריות נשמע קול צפצוף- היריות חדלו משני הצדדים- באה כנראה המשטרה- אך פחדנו להאמין להם- מי יודע אם לא פרובוקציה היא? חצי שעה הססנו ולא נתנו להם להכנס אל החצר- ורק אחר כך כשראינו שבין השוטרים הערבים יש גם אנגלים נתנו להם להכנס-

האנגלים התפעלו מן הגבורה והמשמעת של קמץ צעירים יהודים לעומת גייסות פורעים לאלפים- הם טפחו על שכמ החברים שלנו- והנה ברגעי ההפסקה אלה השתמשו הערבים ופרצו אל החצר- הם פשטו בכל פנה ושדדו- ביניהם נשים וטף- הקצין הערבי שבא עם השוטרים האנגלים רצה לחזור- הם טענו- כי נשלחו הנה תחת פקודתו של קצין ערבי- לבסוף השפענו עליהם ונשארו עמנו- נשתרר שקט- ובמשך רגעי השקט הזה חפצנו לחלק את הכבוד האחרון לחברנו היקר אפרים ציוויק ז"ל שמת מות גבורים בתוכנו- אחד החברים הזכיר את המנוח במלים קצרות- נשאנו ארץ ידינו ונשבענו לעמוד על קדוש שמה של המולדת- האנגלים עמדו עמידה של כבוד ובשעה שהרימונו את ידינו הרימו גם הם את ידיהם-

אך הנה נשמעו שוב יריות- היריות גברו- ההתקפה חזקה- האנגלים עזרו לנו בהגנה- ורק כשבאה מכונית משורינת (בשעה אחת אחרי חצות בערך) ובה פלוגת אנגלים מכפר נענה שפתחו אש על הפורעים - חדלו הללו מההתקפה-

בראש הפלוגה הזאת עמד אנגלי- לאחר שנפסקו היריות פקד עלינו לעזוב תיכף ומיד את חולדה- הפקודה שברה אה לבנו- היתכן? בקשנו שישאיר עמנו

קבוצה של אנגלים ואנו נגן על המקום. אך הוא סרב לעשות את בקשתנו. הפצרנו בו. אך הוא זרו אותנו. הפצרנו לקחת עמנו משהו. ולא הרשה. בקשנו לפחורת. שיתן לנו לקחת את גוף המת. ולא הרשה. אחד מאתנו דרש במפגיע להעביר עמנו את גוף המת. תשובת הקצין האנגלי על דרישתנו היתה – מכות!

בלב נשבר ובדמעות כבושות יצאנו מאונס את חולדה. בתוך החשכה ראינו חללי ערבים מתגוללים על הארץ. מכאן הובילו אותנו לנענה. ומנענה שולחנו לתל אביב.

לאחר השחליויות מרובות ניתן ביום א' 1-9-29. משמר צבאי ללוות לחולדה את חנה וברוך צ'יז'יק. אחי אפרים שנהרג ואחד מחברי המשק. גופתו של מגן חולדה. אפרים צ'יז'יק. נמצאה והובאה לקברות במקום. הבאים מצאו את המשק שרוף וחרב בלי שאר כלשהו.

ע ק ר ו ן .

עוד ביום החמשי ניתן האורת לעקרון. ברמלה התנפלו ערבים על אוטו דהחלב השב למושבה. נפצו ארז השמשה ופצעו אחדים מן הנוסעים. הפורעים ניסו גם לשדוד ארז המטען אבל לא הספיקו. למחרת שמעו אנשי עקרון מפי ערבים רבים. כי בימים אלה ישחטו את כל היהודים. בכפרים הירזת. תנועה ניכרת של אוטומובילים עם מסיתים. המסיתים היו מספרים. כי ביפו התנפלו היהודים על הערבים ועליהם לענוש את היהודים. היו גם אוטומובילים אשר הביאו נפט.

ביום א' י"ט אב. לפנות ערב ירו מתוך אוטו שרצי יריות על המושבה. אבל הלילה עבר בשקט. הנשים והילדים לנו בבית הכנסת. ועוד באותו ערב קבלנו ידיעה שצבא אנגלי חונה בנענה. בבוקר ספרו. כי החיילים עשו הרג רב במתנפלים בחולדה וכי מספר ההרוגים הוא בערך 30 - 35. ביום השני קבלנו פקודה לפנות את המושבה מהנשים והילדים. ובי"ח אה"צ נש" ארו 60 גברים להגן על המושבה. אולם ב"ד תופיע אוטו משורין והצבא פקד לפנות את המושבה לגמרי. סקודה כזאת ניתנה גם לכפר הערבי עגרי. על השאלה מה לעשות עם הבקרי. ענה אחד השוטרים: "אספו אותו לתוך בירת הכנסת". הנשק נלקח. האכרים סגרו את הבקר ברפתות ובמשך חצי שעה נתרוקנה המושבה. עברו לנענה. משם לתחנת האווירונים ברמלה ומשם לתל אביב.

ביום ד' הרשתה הממשלה לשוב ל-25 גברים לטפל בבקר. הם נמצאו במקום מחוטרי כל הגנה. בלילה נשדד חלק מן הגורן.

ב ע ז ר ה

45 הנפשות היהודיות בעיר זו נאספו ע"י הממשלה בקרקסין של המשטרה ואחר העברו לבית המלון היהודי בקרבת המשטרה. אולם קהל גדול של ערבים התנפל על המלון וכפשע היה בין המת- שוטר שעמד ירה באויר לאות סכנה ולקריאת העזרה באו קצינים ושוטרים אנגלים והעבירו שוב את היהודים למשטרה. ברכבת מיוחדת תחת משמר של המשטרה הבריטית עזבו התושבים היהודים את העיר.

משמר העמק.

ביום שני 26 לאבגוסט. מאז הבקר התחילו לדהתקהל ערבים זרים אצל יוסף בק הסמוך אלינו מרחק 300-200 מטר. סמוך לצהרים התחילו כששים ערבים להתקרב למחנה. מצד יוסף בק. יצא לקראתם שוטר שהיה אצלנו באותה שעה והצליח להחזירם על עקבותיהם. אולם סימני התכונה להתנפלות לא עברו. המצב נעשה רציני. הודענו מיד על המתרחש לעבוד אפנדי - מפקד המשטרה בחיפה. עבוד אפנדי המתיחס אלינו באהדה. שלח למשמר העמק 6 שוטרים ערבים עם האופיצר פדיל אפנדי בראשם. השוטרים באו לפנות ערב. גם מגידה באו שני שוטרים ערבים. אולם מעמדנו היה חלש מאד. היינו במקום כ"15 בחורים בלי כל אמצעי הגנה. סמוך ל"10 בערב הבחין אחד השומרים מתוך החשכה המון שחור מציף את המשקאה שממעל לנקודה. האנשים הובהלו למשמרותיהם. בנינו קבע אין במשמר העמק. הוכרחנו לקבוע את משמורינו בינות לשקי התבואה שהוכנו בעוד מועד. הערבים התקרבו והלכו והגיעו עד כדי 50 פסיעות מן המחנה. דהם הקימונו משני עברים. התחילו חלופי יריות. חלק מן השוטרים התנהג בעצלתיים. שלשה מהם הסתתרו באורוה ורק לאחר שאיימו עליהם. יצאו לנקודותיהם. היריות גברו ונמשכו כשעה וחצי. מצד המתנפלים נשמעו יללות פצועים ולפי שזודע לנו אחרי כך נפלו בתגרה שני ערבים. לבסוף נסוגו הערבים אחור. כעבור שעה קלה נשמעו תרועות עידוד והסתה מכפר השקרטים. באה הרקפת משנה מצד שני. אולם גם התקפה זו נהדפה לאחר חלופי יריות. מצדנו לא היו קרבנות. אין ספק. כי לולא עזרתם המלאה של אחדים מן השוטרים. וביחוד של האופיצר פדיל אפנדי שעמד לימינו. לא היינו עוצרים כוח לעמוד בפני המתנפלים. בינתים שלח האופיצר שוטר אחד אל מחנה האסירים העומד במרחק כ"7 קילומטר ממשמר העמק. ב"2 בלילה בא ה' דף ו"6 שוטרים אתו. הוא נכנס למחנה מתוך הבעת צער על שלא הספיק להיורג נוכח בשעת ההת-

נפלות. תקן את ה-מבצר- שלנו (שקי התבן). הורה אילו הוראות האסטרטגיות. השתומם על היותנו משוללים אמצעי-הגנה מינימליים. הבטיח את עזרתו לכל שעת הצורך ועם אור הבוקר הלך. בבוקר קבלנו פקודה מן המשטרה המרכזית לעזוב את הנקודה. גם השוטרים הודיעו. כי לא יוכלו להחזיק מעמד. ראינו כי המצב חמור והחלטנו לעזוב את הנקודה. טענו את העגלות ויצאנו בלויית האופיצר ושני שוטרים דרך נהלל לעפולה. במשמר העמק נשארו 4 שוטרים ערבים לשמור על הרכוש. ביום ד' נשרפה ערמת קש בשדה ובליל ה' הציתו הערבים את ערי מות הגורן שלא הספקנו לגמור את דישתן. הגורן סמוכה לצרופים. מצד מערב. כל הערמות - מלבד אחת קטנה - נשרפו. ורק מקרה הוא שלא פגעה הדליקה במחנה.

ממקורות בטוחים נודע לנו. כי ביום ההתנפלו שלח יוסף בק אל הכפר מכתב הסתה להתנפל על היהודים. נודע לנו כמו כן. כי הכפרים המתנפלים הם בופרין. רוביה (כפר של יוסף בק) וכפר השקרשים.

ב ג ב ע .

נשרף הגורן.

ב ב י ר ת - ש א נ .

מפי עד-ראיה :

בבית-שאן ישבו עד המהומות ארבעים משפחות של יהודים קורדים. שלש משפחות אשכנזיות. וכמו כן היו ארבעה חמשרי פקידים יהודים במשרדי הממשלה.

בתחלת ימי המהומות היו שתי משפחות במקרה במושבות היהודיות הקרובות. שאר היהודים ישבו בעיר. וראו התרגשות בין הערבים. אבל לא פללו לתוצאות רציניות.

ביום הששי כ"ג באבגוסט טלפן אחד מראשי המסיתים הערבים מגיינין. פארוד פאחרידין. לאחד מן הקרובים שלו בבית. וצווה אותו לאסוף את העם ולחכות לבואו. המסית הודיע כמו כן. שהיהודים ורקו שלש פצצות במסגד-עומר בירושלים והחריבו את המסגד. המשטרה בגיינין אסרה מיד את המסית הנזכר. ולמחר בא לבית-שאן...

בשבת בתשע בבוקר התאספו הערבים ליד בית הממשלה. ושם נאמו נאומו הסתה פאריד ועוד אחדים שבאו לתכלית זו מגיינין. המושל הזמין אליו את

נכבדי העיר ובקשם להשקים את ההמון. אבל הדבר לא עלה בידם. התחילה תסיסה והמצב הלך והחמיר. כפי שמוסריים. הוכה גם מפקד המשטרה הערבי ומפני מעוט השוטרים (לשלת השוטרים היהודים שהיו שם לא נתן המפקד לצאת החוצה. ושלת השוטרים הערבים היו אף הם מחוסרי יכולת לעשות דבר מה) נשארה העיר בלי כל הגנה. ההמון הפרוע מוויץ במקלות ובסכינים. התחיל עובר בשכונת היהודים הקורדים מבית לבית. והכו בלי חמלה נשים ילדים וקנים. עשרים ואחד איש – בהם נשים וילדים – נפצעו. ואחד מהם (יהודה) מועל בתחנת הנסיונות הממשלתית) מת מפצעיו בחיפה. שדרו והחריבו את כל הבתים. למחרת עזבו כל יהודי בית שאן. תחת משמר שוטרים. את העיר ועברו לחיפה ולטבריה.

בית-אלפא.

ביום א' י"ט אב. בבוקר. ניכרה כבר תכונה בשדות בית אלפא ומסביב לנקודה עלי פריס. שיך שבט הסגר. ניסה להכנס בערמה עם כמה מאנשיו לבית אלפא כמבשר על המצב. מנעוהו מהכנס. אורון שעבר בסביבה הפריע להתקהלות. אולם בהעלמו נתגברה שוב הרענועה. הודיעו לעין חרוד. בא אוטו עם אנשים. כולם נתרכזו בבית הילדים. בעל שתי קומות. בינתיים הגיע גם המשטרה המעולה. ומאחר הצהרים נמשכו יריות בהפסקות. במשך ימים אחדים. יומם ולילה. היו שעות שמסביב לנקודה התרכזו למעלה מ-600 איש. ירו מההרים. עלו באש שדות הטיрс וכו'. כל הזמן השיבה המשטרה ביריות רובים וממכונות יריה. צריך לציין שהמשטרה פעלה במרץ ותצוין פעילותו וערותו של מייור סמית. בהתנקשויות שונות נהרגו כפי הנראה. ערבים. מספרם לא ברור. אחד נמצא דרוג. על יד הרפרת. לפי הסמנים נראה שהוא התקרב להדליק את הגזרן שבחצר. אותו לילה הציתו את ערמות החציר הכבוש של בית אלפא וחפצי בה (160 טון) ולמחרת – עלמת קש. 60 טון. המתנפלים היו בידואים של שבט סגר ופלחים מסביבות בית-שאן וכפר טובס ועוד. במשך הזמן נהרסו גשרים ופעמים נפסק לכל הלילה הקשר הטלפוני משטה לגשר ובית-שאן. נקודות המשטרה. האבטומוביל של עין חרוד ביקר בימי הסכנה את בית אלפא תכופות. ביום ובלילה. בדרך ירו בו. אולם עצם הקשר עודד את הצבור הנצור. אף השפיע כנראה על המתנפלים. הובאו צרכי אוכל והועברו חברות וילדים לקבוצת גבע.

בשרפות ובשוד השדות השדות נגרמו היוקות העולים למעלה מ-1000 לירות. מלבד הנוקים הבלתי ישרים. תוך הפסקת העבודה וכו'. במשך שבוע תמים היו נמשכות יריות גם לאחר שהושקט. גם במשך כל השבוע הבא מוסיפים להיות

אנשי בית אלפא מרוכזים בבית אחי. אינם מתפשטים בלילות. אין הרגשה של בטחון. כי אין הגנה מספקת.

עין-חרוד.

נשרפו 160 טון של קש ותבן בשדות עין חרוד וגם מכבש ששוי 70 לאיי.

תל-יוסף.

נשרפו 200 טון של תבן.

כפר-חטים.

היו התקפות אחדות מצד ערבי הכפר הערבי הסמוך אולם ההתקפות נהדפו ציי התושבים בעזרתה החשובה של המשטרה. הוצת שריף והצריפים האחרים ריח נפט נידף מהם. כשהתחילה המשטרה להתקרב לצד המתנפלים ירו האחרונים בה ונמשכה חליפת יריות ממושכת. ישנם הרוגים מצד המתנפלים.

יסוד המעלה.

נשרדה בשעה שהערכים המתנפלים בזוה תקף אותם הצבא והפיל בהם חללים. חלק מהבזה נמצא.

במחסה.

נשדד העדר.

דגניה.

לרגלי ההתנקשות החריפה שהיתה בין המשטרה והבידואים בסביבות צמח העבירו מדגניה את הנשים והילדים לכנרת.

החורבן בצפת.

קדושי צפת.

1. הרב שמואל כהן	10. אשת שלמה יונת'ם
2. העורך דין טולידנו מאיר	11. רחל מזרחי
3. יצחק ממאן	12. שוינדל נולדצווייג
4. ה' איפאט מנהל ביה"ם "מזרחי"	13. אהרון מזרחי
5. הנב' איפריאט, אשתו	14. מול-כהן
6. הנב' איפריאט, אמו	15. חנה מזרחי
7. מאיר כהן, נהג	16. לולה פרסון
8. אלישע קלירס	17. ראובן מזרחי
9. רפאל מזרחי	18. רבקה בן

(מפי עד-ראיה)

בשבת 24 אוגוסט יום שני למהומות בירושלים. הורגשה תסיסה גם בין ערבי צפת. מסיתים בקרו שם יום קודם לכן. באותו בוקר-שבת התקהלו הרבה ערבים בתוך הרחובות וליד המסגד. אחרי כן עברו בתהלוכה גדולה בת אלפים עם דגל ותוף. נשמעו קריאות התעוררות והסתה. המשטרה—שכחותיה מועטים—ליותה את התהלוכה. אשר גארכה כמה שעות. המפגינים נפצו לפי דרכם את החלונות בבתיהם ובהנויותיהם של היהודים. היהודים מיהרו להכנס לתוך בתיהם ולא יצאו החוצה. כל אותו יום עבר באימה גדולה ובשמועות שונות.

באי-יכח הצבור היהודי בצפת פנו אל המושל. והלה הבטיח להם לעשות את כל הדרוש לשם שמירה על הסדר. למחרת. ביום ראשון 25 באוגוסט. התחילו הערבים מתקהלים שוב ליד המסגד והתהלוכה פנתה לצד רובע היתודים. סמוך לגשר באה המשטרה. שבינתים קבלה עזרה נוספת מחיל הספר. ופיזרה את

את התהלוכה. וכך עברו -בשקט- גם יום שני. שלישי ורביעי. כל החנויות של היהודים והערבים גם יחד (הערבים הכריזו שביתה לארבעה ימים) היו סגורות. ראשי המדברים עמדו ברחובות ועצרו בדרך כל ערבי שהלך לעבוד אצל היהודים. הערבים שהיו רגילים בימים כתקונם לחבוש כובעים. חבשו תרבושים. במשך כל הימים הללו לא נראו יהודים ברחובות. רק מפעם לפעם היו עוברי אוטומובילים. מטעים נוסע או שנים מקצה העיר אל קצה.

בינתיים היו ישיבות למושל עם ראשי העדות היהודית והמוסלמית. המופתי של צפת נסע בתחלית המאורעות לירושלים. וביקש את הערבים לחכות לשוב.

מספרים. ש-הידיעות שהביא המופתי מירושלים הן שחתכו את גורלה של צפת.

בשוב המופתי ביום הרביעי. הציע למושל שיצווה ליהודים לפתוח את חנויותיהם ברובע שלהם ועל הערבים שיפתחו את חנויותיהם ברובע שלהם. אבל לשים גבול מפריד בין שני הרובעים ולא יתערבו אלה אם אלה. היהודים קבלו את התענה ולמחרת ביום החמישי פתחו כמה חנויות. ברובע היהודים למשך כמה שעות ויש אומרים. שגם ברובע הערבי היו רוב החנויות פתוחות. בו ביום אחרי הצהריים הגיעו שמועות משמחות. ע"ד משטרה צבאית אנג' לית שתגיע לצפת בשעה שש.

בשעה חמש וחצי נשמעו פתאום קולות וצווחות נוראות מהשוק היהודי. היהודים מיהרו אל בתיהם וסגרו את הדלתות. הערבים התפרצו כנופיות כנופיות אל הרחובות במקלות. בסכינים ובנשק אחר. התחילו להכות על ימין ועל שמאל את היהודים שפגשו ברחובות ומתפרצים בשבירת דלתות וחלונות לתוך הבתים. מיד הובאו ל-הדסה כארבעים פצועים. ההרוגים שהתחילו לאסוף אותם רק למחרת היום הגיעו לחמשה עשר. לא עברו רגעים אחדים. ואש התפרצה ממקומות שונים בשוק היהודי. לאחר חצי שעה אחות האש את כל הרובע היהודי. הרספה נמשכה מחמש בערב עד לבקרו של יום ששי. לא היה כל נסיון ולא היתה שום אפשרות לכבות את האש. למאכלת אש היה גם מחסן הבנוין של חברת -שלי- לאושרם של התושבים שנמלטו כולם לצד הרחוב הראשי. היתה מנסבת כל שעות הדליקה רוח קדים שעצרה ארז האש מהתפשט לרחוב הראשי שנשאר בשלמותו. בגלל הרוח הזאת נשרפו גם כמה בתים ערבים שהיו סמוכים לרובע היהודי. הערבים היו טרודים בכבוי האש בבתיהם וגם בקשו עזרה מאת הממשלה (שהיתה מחוסרת כל אמצעי כבוי). ודבר זה מנע אותם קצת מהגדיל את הפרעות. מראה העיר היה כהררשיפה. וענני עשן כבדים התפשטו על פני כל הסביבה. הצעקות הצווחות

והייללות של היהודים. בראותם את עורם עולה באש ובעשן קרעו שחקים. בינתיים השתדלה המשטרה לגרש את הפורעים מן הרחוב הראשי. ובלילה בא צבא נוסף בעשרה אוטומובילים שהתפשטו בכל העיר. מפי הצבא נודע שיש להם סקודה - לירות באויר. וכך הלכו כל יריותיהם החרבות מאד לבטלה ולא הפריעו את הפורעים מעשות את שלהם... כל היהודים נאספו בינתיים לתוך החצרות הגדולות בבית החולים "הדסה" וב"מלון המרכז". כשגברה האש ונשקפה סכנה לרחוב הראשי. פקדה הממשלה לאסוף את כל היהודים לתצר בית הממשלדה. קהל של אלפי איש. זקנים. נשים וילדים. נדד במשך כשתי שעות מן החצרות הנזכרות דרך הרחוב שבין הרובע היהודי והערבי עד בואו לבית-הממ" שלה. שם העמידו את כולם בתוך דהחצר. שהיתה צרה מהכילים. צפופים ורחוקים עד עלות היום. אוכל לא היה. והפליטים היו צריכים להתספק במים לחץ. ביחוד היה קשה להמציא לקהל את המים מן הברז היחיד. איומות היו צווחות הילדים והעוללים. שדהתגוללו ללא אוכל ומקום מנוחה.

למחרת ביום ו' העלו את רוב הנשים והילדים למעלה על הגזוזטרה המכר סה גג. וכל דהגברים נשארו יושבים בשמש הצורבת כל אותו היום. גם ביום הששי לא היה אוכל. ככרות הלחם המועטים שהמציאו מן העיר לא הספיקו אפילו לילדים. וכל הפליטים היו רעבים וצמאים. מחלונות בית המשטרה ראו כל אותו היום את הערבים מתרוצצים ברחובות. עמוסים שקים מלאים כל טוב מן הבזה אשר בזוו מחנויות היהודים. רובם עברו בשביל הגובל את בית המשטרה. ואיש מן החמסנים לא נעצר על ידי השוטרים שהתהלכו ברחובות ומסביב לבית המש" טרה. בחצר אחת הנמצאת במרחק מאה מטר מבית המשטרה. ראינו ערבים וערביות צוברים את בוחם. ושוטרים עומדים כל הזמן על יד דלת החצר ומחרישים.

ביום הששי הגיע לצפת צבא בריטי. שכבש את כל העיר. ובשעות הראשונות להכנסו נעצר על ידו איש מן הרוצחים והשודדים. שהוסיפו לשדוד ולבזבז באותם הרחובות שבהם הסתובבו האטומובילים המשוריינים. תחלה כשפגשו הפורעים באטומובילים המשוריינים נבהלו במקצת אבל לאחר שראו שאין מפריעים חזרו למלאכתם.

בינתיים הגיעו איזה צרכי אוכל מחיפה. אבל לה היתה כל אפשרות לחלקם בין הקהל מחמת הצפיפות וחוסר הסדר. ורק למחרת חלקו את הלחם. הרעב היה

גדול עד להתעלפות, ובשעה שראו פרוסת לחם פרצה שאגה איומה בקהל ומאות ידים התרוממו באויר לתפוס את פרורי הלחם שיחידי סגולה מבין אנשי הצבא היו זורקים לקהל אחד הפקידים האנגלים זרק לחם לקהל וצ'לס את דזמחוזת המבהיל הזה...

באותו לילה, בשעה ארבע אחרי חצות לערך, נשמעו פתאים יריות תכופות מכל עבר שארכו כעשרה רגעים. מתוך קהל הפליטים היהודים פרצה שאגה איומה וצעקות נשמעו: "הערבים משליכים אבנים ופצצות". ורק כששקטו היריות, נתברר ששום התנפלות לא היתה מן החוץ ולא נודע בשל מה כל המהומה. בינתיים הביאו לחדר הרפואה, ססדרה "הדסה" בבית המשטרה, שבעה פצועי יריות מבין הקהל מהם ילד קטן שמת אחרי שעות אחדות. מירית כדור אקדה. לפי דברי הרופא.

בשבת בבוקר אחרי ליל-בלהות וצפיפות שיש בה סכנת מגפות, בחרו רבים מן הפליטים לסכן את חייהם ולחזור לבתיהם מאשר להשאר בתוך הוועה שבחצר המשטרה. הבהלה לצאת משם גדלה מרגע לרגע. ער שבצהריים לא נשארו שם אלא יחידים. כל הקדויל שב לרחוב הראשי ולבתים היחידים בקרבת הרחוב הזה שלא נשרפו. המשמר האנגלי ברחוב הזה נתחזק, ושנים שלשה אבטומובילים משוריינים עומדים שם כל הזמן. מצב-הרוחות של היהודים מתוח מאד גם עכשיו. הן ממחד התנפלות ערבים ובידואים, והן מחוסר מזון ומלבושים. וגם מחמת צרת המים (בורות המים כמעט נתרוקנו בעיר). עד יובא א' הגיעה עזרה רק מהיפה. מטבריה וסביבותיה. המצב בצפת הרופה וההרוסה איום הפליטים נשארו בעירום ובחוסר כל. מאות ילדים נשואים על זרועות הוריהם ערומים וחסמים. חלוקת המזון קשה עד מאד. מחוסר סדר וסדרנים.

קבורת הקדושים היתה רק ביום א' בבוקר. כי מפני השבת אי אפשר היה לקברם ביום זה וההליכה בלילה אסורה. את המתים לוו לבית-עולמם רק עסקנים אחרים ויחידים מבין הקהל. בעברם ברחוב העלו ריח רקבון נורא. כי אחדים מהם היו מוטלים במקום הרצחם מיום החמישי שעבר.

ואחדים מן ההרוגים היו מומתים באכזריות איומה. מהם קטוע ידים ורגלים מנוסרי עינים וחתוכים לגזרים: אשה אחת נמצאה קשורה אל שכנת החלון וחרוכה באש. הנהג כהן, שנמצא הרוב בין צפת לראש-סנה בשעה שחזר מנסיעתו לצמת-שלשם הוביל את תלמידי הפנימיה מבית-הספר בחושה - היה תתוך לגזרים ומעיו שוסכו החוצה (את האבטומוביל שבו נסע - שרפו).

בכל העיר לא נשאר אף שרוך נעל. אשר נשאר לפליטה מן האש. היה לביות בידי ערבים חססנים. בשבת בקרה בצפת משלחת ממשלתית מירושלים. והשאירה במקום פקיד אחד המשמש מתווך בין היהודים והממשלה-אחד מחברי

המשלחת נתבקש עלידי באי כח הצבור היהודי לבקר ב"הדסה" וברובע היהודי ההרוס. כשהגיע לבתים הראשונים וראה את כל אשר עוללו שם הפורעים—לא יכול יותר נשוא. עיניו זלגו דמעות והוא אמר למלווהו היהודי:
 "די לי בזה. יותר אני יכול לראות".

חורבן עין-זיתים

(על יד צפת)

קדושי עין-זיתים.

3. הארטנשטיין

1. פלינר

2. אשת פלינר

לאחר ההפגנה בצפת ב־24 באוגוסט החליף המונים ערבים בני הכפרים זורמים אל העיר בעברם את עין-זיתים הנמצאת ליד הדרך בצפון העיר מירון. ביום א' 25 באוגוסט שלחו אנשי עין-זיתים 3 אנשים לקצין המשטרה בצפת פארדי בדבר דובטחון של המושבה המשלחת דרשה מאתו שיעשה את ראשי הכפר בעין-זיתון אחראים לרכוש ולנפש היהודים בעין-זיתים. פארדי לא שעה לדברי המשלחת. אם כי במירון עשתה הממשלה כן ניחס לראשי הכפר הערבי מירון והישוב היהודי הקטן שם ניצל; בבוא ערבי שופשף. כפר הסמוך למירון, לחתנפל על הישיבה והוקנים. הגנו ערבי מירון עליהם.
 באותו יום נפגשה המשלחת בעסקני צפת והם יעצום לעזוב את המקום ולעלות לצפת. חברי המשלחת ירדו לעין-זיתים. העלו את הוקנים. הנשים והסף לצפת. הצעירים היו לגום במושבה ובאים העירה. יום יום לקבל ידיעות על המצב. כשהיו עוברים את הכפר עין-זיתון היו בני דזכפר רוגמים אחריהם באבנים ומל" יום אותם בצעקות "אדבה אליהוד".

ביום ה' כ"ט אב בבוקר. יום הדמים בצפת. הודיע השומר הצירקסי למו" שבה. שערבי עין-זיתון יצאו ליום-השוק בכפר הסמוך. בנת-אג'באל. להביא משם נשק והם ישובו הלילה. הוא הוסיף כי ההתנפלות על צפת תהיה או בלילה הזה או בלילה הבא ודרש שיהיו זהירים. שנים מצעירי המושבה עלו אל העיר

ומסרו את הידיעה הזאת לעסקני צפון. הם לא הספיקו לצאת את העיר בדרום
למושב. וההתנפלות בצפת החלה. הם הוכרחו להשאר בעיר. בעיניזיתים נשאר:
הוקן פלינר ואשתו. שבשום אופן לא רצו לעזוב את המקום. שני פועלים. פינקס
והארטנשטיין. שעבדו במדידת קרקעות מטעם פיק"א. בסך הכל 4 נפשות. עליהם
שמו הצירקס ושלושת חבריו.

בתחלת המהומות בצפת. יצאו שני הפועלים את עיניזיתים לעלות צפתה.
בעברם זאת הכפר עיניזיתון עכבום כמה ערבים. הכום והכניסום אל תוך הכפר.
תחלה שדדו מהם את כל אשר היה אתם. ואחר כך העמידום אל הקיר. כשאחרים
מחויקים בהם ואחד כונן את רובהו אל פינקס. כשנסוגו המחויקים בו. כדי להזהר
מפגיעת היריה. עלדו בידו פינקס להתחמק ולנוס. רדפו אחריו בירויות אבל לא
השיגוהו. במרחק מה מן הכפר ירד אל הואדי והתחבא באחד הנקיקים וישב שם
36 שעות פצוע מהמכות אשר הוכה בנובטים ומבלי כל אוכל ומים עד שהגיע
לצפת ל-הרסה.

מה שקרה את חברו הארטנשטיין לא ידוע לו.

בעיניזיתים עשו הפורעים שמות. שדדו ובזזו את הכל ושרפו את הבתים.
הוקן פלינר ואשתו נשרפו. במשך שבוע ימים לא ניתנה אפשרות ליהודים לרדת
דרכפרה ולראות את אשר קרה שם. ביום ב' שלח האופיצר כהן 2 שוטרים ערבים
לחפש את הגופות. אבל הם לא מצאו כלום.

ביום ה' ביקש ה' ברוכשטיין. שמצא לו דרך אל המפקד הצבאי. לתת לו
שני חיילים שילווחו אל הכפר ויחפשו את גופות הנהרגים. המפקד ענה שאין
ברשותו לעשות זאת בלי פקודה מאת קצין המחוז. אולם הוא פנה אל דוחיילים
ושאל מי מהם מתנדב לרדת אל הכפר ללוות את היהודים בחפוש מתיהם. נמצאו
מיד שני חיילים. קבוצה של 8 יהודים בלוית החיילים ירדה לעיניזיתים ומצאו
שרידיים מהגופות השרופות. גלגלתו של פלינר הוקן הוכרה. יש לשער שבערמת
העצמות השרופות היתה גופת הוקנה פלינר. לפי הסימנים. נראה כי הנהרגים כובלו
בחוטי ברזל בטרם הושמו על המוקד.

המושבה נכחדה לגמרי. הבתים שרופים וכל אשר היה בהם נשדד מבלי
ותיר כלשהוא. עד עתה לא ניתנה מאת הממשלה האפשרות להביא את הציר
קסים שיעידו על הנעשה במושבה.

שלשה מנשרים

א.

אני מוסר מודעה לתושבי פלשתינה (א"י) שחילול הוד מלכותו עובדים עתה בארץ, ומטרתם היחידה היא להשקיט את ההפרעות הנוכחיות ולהשיב את הסדר על כנו במהרה.

עד כמה שאפשר ימנעו הגדודים מאמצי דיוכי יוצאים מן הכלל. אך הצבא לא יהסס וישתמש בכח נגד כל מפריעי השלום בלי הבדל.

היום הזה ה' (25) באבגוסט 1929

ה' ש. לוק

מנהל עניני המשלה.

ב.

בשוכי מאנגליה מצאתי לצערי הרב את הארץ במצב של בלבולים וטרף למעשי אלמות בלתי חוקיים.

שמעתי בזועה את מעשי האכזריות שנעשו ע"י כנופיות של פושעים אכזריים ושואפי דם. על מעשי פרעות שנעשו באנשים מהישוב היהודי מחוסרי הגנה. מבלי התחשב עם גילם עם מינם. שהיו מלוים כמו שקרה בחברון. בהתעללויות אכזריות שאין הפה יכול לבטאם. על שריפת בתים ומשקים בעיר ובכפר ועל ביות רכוש וחורבנו.

פשעים אלו יביאו על ראשי עושיהם את מארתם וזעמם של כל אנשי התרבות בכל רחבי תבל.

חובותי הראשונות הנן להשיב את הסדר בארץ ולהטיל עונש חמור על כל אלה שימצאו אשמים במעשה אלמותי. יאחזו בכל האמצעים הנחוצים להגשים את המטרות האלה והריני דורש מכל תושבי הארץ לסייע לי במלוי חובתי.

בהתאם להתחייבות שנתתי לוועד הפועל הערבי לפני שעזבתי את הארץ בחודש יוני, התחלתי בהיותי בלונדון. במר"מ ובשיחות עם מזכיר הממלכה בענין שניים קונסטיתוציונליים בפלשתינה (א"י), לרגלי המורעות האחרונים אני אפסיק את המר"מ הזה עם ממשלת הוד מלכותו.

ככדי לשים קץ לשמועות הכוזבות שהחלו נפוצות בזמן האחרון בענין הכולל המערבי. הריני מודיע בזה ברבים בהסכמת ממשלת הוד מלכותו שיש

ברעתי לתת תוקף לעיקרים שנקבעו בספר הלבן מיום 19 בנובמבר 1928 לאחר שתקבענה שטות הטלת העיקרים הללו.

ניתן היום הראשון בספטמבר 1929.

ז. ר. טשנסלור

נציב עליון ומפקד עליון

ג.

אתמול פרסמתי בתור חוק שהוא צורך השעה לעניני הצבור את פקודת (תקן) בתי המשפט 1929 המורה הוראות שבתי המשפט שידונו במשפטים פליליים המתעוררים מתוך הבלבולים האחרונים יהיו מורכבים משופטים בריטיים. הוגשו לפני תעצומות שמתוכם יש לראות שאנשים ידועים מאמינים כי משפטי אנשים הנאשמים במעשים פליליים יהיו מצומצמים לחלק אחד של התושבים. אמונה זו אינה מפרשת באופן נכון את כוונתיה של הממשלה שהן: שהואיל וידוע שפשעים מסוגים שונים נעשו גם ע"י ערבים וגם ע"י יהודים. ע"כ יובאו למשפט בפני בתי המשפט שיוקמו עפ"י הפקודה אשר פרסמתי אתמול. כל הפושעים מבלי הבדל גזע או אמונה.

מוכיר הממלכה לעניני המושבות פרסם היום את ההודעה דלקמן:

ממשלת פלשתינה (א"י) נתנה לפני ימים אחדים הוראות לגבי עדייות. בטרם תעלמנה העדייות הללו. בשאלה אם הבלבולים שהחלו ביום 23 באבגוסט. פרצו מאלהים (באופן ספונטני) או סודרו מראש. בינתיים בעוד חיילות הוד מלכותו עוזרים באופן פעיל בידי ממשלת פלשתינה (א"י) להשבת הסדר. אחוזים השלטונות דהאזרחיים בצעדים נמרצים להביא למשפט אנשים יחידים אשמים רבים נאסרו וקדמה מרובה כבר נעשתה במשפטים רמכופים הנדונים בלי חקירה מוקדמת. אחוזים באמצעים מיוחדים לכונן בתי משפט נייטרלים (מחוסרי משא נשים) שיוכלו לדון במשפטים. אשר אל נכון יהיו מרובים מאד.

לבקשת הנציב העליון ממנה מוכיר הממלכה לעניני המושבות ועדת חקירה אשר תסע לפלשתינה (א"י) החודש הזה לחקור בגורמים רמזידיים אשר הביאו לידי ההתפרצות האחרונה. ובכלל זה לחקור עד לאיזו מדה יכולים לחשוב את התפרצות הזאת למעשה מסודר מראש או לדחתפרצות שנגרמה ע"י פעולת מאורגנת.

יושב הראש של הועדה יהיה סיר ולטר שאוי. לפני זמן השופטים של מדינות המצרים Straits Settlements ואליו יצטרפו שלשה צירי פרלמנט שיבחרו מכל המפלגות המדיניות.

הואיל ובחוגים ידועים נשמעו איזה רמזים על כן רוצה מזכיר הממלכה לפרסם ברבים באופן ברור שאין לממשלת הוד מלכותו כל כונה לבחון מחדש את השאלה אם היא תוסיף להיות בעלת המנדט על פלשתינה (א"י) וכי אין בדעתה לערוך כל חקירה אשר תשנה את עמדתה של הארץ הזאת (היינו - הממלכה המאוחדת) כלפי המנדט. או את הפוליטיקה שנקבעה בהכרות בלפור משנת 1917. ואשר נכללה בגוף המנדט בנידון יסוד בית לאומי ליהודים בפלשתינה (א"י). החקירה שיתחילו בה עתה תהיה איפוא מוגבלת רק לצורך השעה התכופה והיא לא תשתרע לשאלות של פוליטיקה יסודית. בהתקבל הרצאתה של הודעה תבחון ממשלת הוד מלכותו בכל הרצינות הנחוצה את השאלה עפ"י איזה דרכים תהא ננהלת בעתיד הפוליטיקה בפלשתינה (א"י) בתוך תחומי הוראות המנדט.

ירושלים. היום הזה. הרביעי בספטמבר. 1929.

ז. ר. טשנסלור

נציב עליון ומפקד עליון

פעולות העזרה והקמת ההריסות.

ההנהלה הציונית מסרה לפרסום את הודעתה זו על סדור הפעולות למתן עזרה לנזוקי המאורעות ולהקמת ההריסות:

ההנהלה הציונית בארץ ישראל. בתור ההנהלה הארצישראלית של הסוכנות היהודית רוצה למסר בזה פרטים אחדים מעבודת קרן העזרה לנזועי המאורעות שאירעו בזמן האחרון בארץ. הודעה זו איננה שלמה כיון שאין היא כוללת הרבה פעולות העזרה שנתנה במקומות השונים בארץ.

בימים הראשונים של המאורעות נתנה כל העזרה האפשרית על ידי תושבי ארץ-ישראל היהודים. בכל מקום ומקום התרכזו התושבים סביב ועדי הערים והמושבות והושיטו את כל העזרה שהיה בימלתה להגיש הן להגנת הנפש והרכוש והן בתור עזרה תכופה לפליטים.

ביום 30 לאוגוסט באה ההודעה הראשונה מאנגליה ואמריקה על דבר הוסטת עזרה מחוץ-לארץ. העזרה הראשונה ביותר באה מהנדיב הישיש האהוב מר נתן שטראוס. ראש וראשון לעזור תמיד בעת צרה. מר נתן שטראוס תרם בעצמו 25,000 דולר וגם השיג בהשפעתו תרומה כזאת ממר יוליוס רוזנוואלד

מציאנו. מיד לאחר זה נתקבלו הודעות סלגרפיות מלונדון ומניו-יורק על ועדות עזרה מיוחדות שנתכוננו. בלונדון נוסד הוועד ע"י ההסתדרות הציונית תחת נשיאותו של הלורד מלצ'ט ובהשתתפות מר סימון מרקס ומר ד'אביגדור גולד-סמיט. וז"ר ועד שליחי הקהלות היהודיות באנגליה בתור גזברים. בניו-יורק עומד בראש הוועדה מר דוד בראון. הידוע בעבודת הארגון של מגביות שונות לטובת ה-ג'וינט, המשתתפת הפעם במפעל זה.

סכום התרומות שהגיעו עד כה לידי ההנהלה הציונית בארץ ישראל בשביל הוועדה המרכזית של קרן העזרה עולה ל-72,600 לא"י.

בתוך זה: מקרן העזרה הא"י באמריקה . 250,000 דולר.
מקרן העזרה הא"י בלונדון . 15,000 פונט.
מיוהאניסבורג 5,000
מקנדה 1,300

מלבד הסכומים האלה ותרומותיהם של ה"ה נתן שטראוס ויוליוס רוזנוואלד קבל הוועד הלאומי מהקהלדה היהודית בווארשה למטרה הנ"ל סך 50,000 זלוטות. מקום שבקרוב אפשר יהיה לפרסם רשימה שלמה של התורמים.

ביום 29 לאוגוסט מתנה ההנהלה הציונית שליחה מסרה הסוכנות היהודית ארץ מפעל העזרה. ועדת עזרה מרכזית והסילה על הוועדה הזאת לרכז את עבודת הוועדה התכופה בכל הארץ. לוועדה זו נמנו: מר י. ברויך בתור באיכח ההנה"צ. מר ח. סלומון. באיכח הוועד הלאומי. וד"ר יסקי - באיכח הסתדרות מדיצינית "הדסה".

ד"ר יסקי נסע מיד לצפת וארגן שם את עבודת הספול באלפים וחמש מאורת נפש לערך. שהיו זקוקים לצרכים היומיים הכי הכרחיים. נפתחו שני בתי תבשיל בשביל הספקת אוכל וגם מטבח מיוחד בשביל ילדים. במספר חמש מאות לערך. שירדו בבריאותם באופן מברזיל במשך השבוע של בלהות שעבר עליהם. ביום 3 לספטמבר התקיימה ישיבה משותפת של הוועדים המרכזיים של ירושלים. חיפה ותל-אביב. ומספר הפליטים שהיו זקוקים לקבלת עזרה של צרכי אוכל נערך אז כדלהלן:

ירושלים (*) 2500 נפשות.
חיפה 2700
צפת 2500
בתל אביב 1500

(*) מאז נולד המספר עד 3200 נפש.

ברחובות	100	נפשות
בעפולה	50	"
בטבריה	200	"

מתוך למספר הזה היו פליטים במספר של עוד לערך שבעת אלפים נפש שעזבו את בתיהם אבל לא פנו לעזרת הצבור. התברר גם כן שבין אלה שהועדים השונים טפלו בהם היו כארבעת אלפים ומאתים נפש שבתיהם נהרסו ורכושם שודד כליל.

ברגע הראשון יכלה ההנהלה הציונית להגיש באמצעות הועדה המרכזית לעזרה רק עזרה תכופה בצורת צרכי אוכל. מצעים למטה ובגדים.

ההנהלה הציונית עמדה בקשר תמידי עם הממשלה בנוגע להשתתפותה בדאגה לפליטים. ביום 2 לספטמבר קבלה עליה הממשלה את הספקת צרכי האוכל לפליטים בצפת. ביום 5 לספטמבר דחתה חילה הממשלה להספיק צרכי אוכל לפליטי חביון בירושלים וביום 8 דנא הסכימה הממשלה להספיק צרכי אוכל ליתר הפליטים שאושרו. המזון נמסר ע"י קבלני הממשלה לועדים השונים המחלקים את צרכי האוכל בין הפליטים. רשימת צרכי האוכל עובדה ע"י הסתדרות מדיצינית "הדסה" ביחד עם מחלקת הבריאות של הממשלה. שהראתה יחס אדיב מאד וטקט בטפולה בענינים האלה. כמ"כ הסכימה הממשלה להצעות האלה של ההנהלה הציונית.

(א) הממשלה תספיק אמצעי העברה הדרושים לפליטים שירצו לשוב לבתיהם.
 (ב) הממשלה תשתדל למצא מספר בתים מתאימים בשביל אותם הפליטים שאינם יכולים לשוב לבתיהם ואין להם מקום מתאים לגור בו.
 (ג) הממשלה תדון מתוך רצון טוב בבקשות להלוואות להקמת ההריסות.
 (ד) הממשלה תשחרר ממס המכס את החמרים שיכניסו לארץ בשביל הקמת ההריסות.

(ה) הממשלה מנתה את מר אברמסון לקבל תלויות הנהרסים והנשדדים בעד החיוקות שסבלו.

יש לציין בתודה. שהממשלה הראתה. כי היא נכונה בכל רגע לבוא לעזרת ההנהלה בכדי להקל על סבל הפליטים וגם פקדה על המחלקות השונות להתיחס באהדה לבקשות הועדה המרכזית בקשר את מלוי התפקידים המוטלים עליה. ההנהלה הציונית רוצה כמ"כ לרשום לזכרון אח הערכתה על העזרה שהגיש מספר גדול של מתנדבים. שבלי עזרתם המסורה לא היתה הועדה המרכזית יכלה לשלוט על כל המצב.

ההנהלה הציונית בטוחה. כי אחרי פעולת העזרה התכופה היא תוכל להקדיש את כל מרצה לעבודת הקמת ההריסות.

בהסכמת חבר המנהלים העמיד ה' הופין, מנהל חברת אנגליא-פלשטינה בארץ, את עצמו ואת פקידי הבנק לשרות התנהלה הציונית בקשר את העבודה התכופה הנוכחית. התנהלה קבלה ברצון ובתודה את ההצעה הזאת והיא משתמשת בשרורו של ה' הופין בקשר את סדור עבודת הקמת ההריסות, ובשטח פעולה זה נתניה התנהלה גם מהשתתפותו של ה' ע. ג. מול.

בקרב תפורסם בצבור הודעה על המנגנון, שהורכב לשם עבודה זו. בהסכמת כל המעוניינים הוחלט, שמארץ ישראל ישלח רק קול קורא אחד וכללי ליהודי הויץ-לארץ לעוררם לעזור לפליטים ולגנודי המצב וכל הכסף ישמר בקרן אחת מרכזית שעליה תפקח התנהלה הציונית בשם הסוכנות היהודית. כל קול-קורא מיוחד למטרות מיוחדות אינו מותר, אולם מאידך גיסא מקיים, שמהקרן המרכזית בצרוף הפצויים שתשלם הממשלה, אפשר יהיה למלא את הצרכים ההגיונים לעזרה והקמת נהרסות. מקיים כי בדרך זו יתנער הישוב היהודי בארץ ישראל שלם בכחותיו מתאסון שעבר עליו בזמן האחרון.

המופתי וההתקפה על הישוב.

המופתי הגדול מסר את ההצהרה הבאה לבי"כ רויטר:
האמביציה ואהבת הבצע של היהודים הן סבת המאורעות, שהיהודים עוררו אותם. כדי לרכוש תמיכת כל העולם ולעורר מחדש את שאלת הכותל המערבי בהסכמת ממשלת הפועלים, לשם שינוי הסטאטוס קבו שהוגדר בספר הלבן, הפך גנה היהודית על יד הכותל ב"15 באוגוסט נעשתה לא מתוך נימוקים דתיים, כי גם פוליטיים. צעירים יהודים עברו ברובע המושלמי, נשאו דגלים לאומיים, שרו שירים לאומיים ואיימו בחוצפה על הערבים.

למן היום ההוא עד יום ו', 23 באוגוסט יום המאורעות, היו אינצידנטים רבים. יהודים העליבו ופצעו ערבים, ערביות וילדים ערבים. בעת אחד האינצידנטים נפצע יהודי ומת מפצעיו. זה שימש ליהודים אמתלה להפגנה ולאיומים חדשים. עד שביום 23 באוגוסט בא מספר מושלמים גדול לירושלים לשם תפלה. היהודים סגרו את חנויות ונסגרו לשכונותיהם. אחרי התפלה בקשרנו מכל המר שלמים שישבו לכפריהם בשקט. אבל בגלל המספר הגדול של המושלמים וחתם למחוזות המון עם חרבות, פגיונות וסכינים נפחדו היהודים, אז אולי בכונה, עוררו ע"י יריות מאקדוחים והשלכת פצצות את התנפלות הערבים עליהם. באופן כזה הפכו היהודים את הערבים המפגינים בשלום להמון נרגז ופראי. שאי אפשר היה כבר לשלוט בו. ככל א"י התפשטו במהרה שמועות שהיהודים תוקפים את הערבים

ושהמקומות הקדושים של המושלמים הם בסכנה. כתוצאה מזה החלה ההתקוממות בכל הארץ.

העובדה שלא היו בארץ כוחות מזוינים אחרים חוץ מהמשטרה מעידה שגם ההמשלה חשבה כי לא תהיינה מהומות מצד הערבים. אילו היו ההתנפלויות מוכנות מראש הרי היתה התנהגות הערבים אחרת. בזמן אחד היו נערכות התנפלויות על כל המושבות היהודיות. היו מנתקים את חוסי הטלגרף והיו עושים מעשים דומים לזה.

המופתי הראה לבאיכה רויטר מספר עתונים ערבים המכילים קטעים מ'דאר היום' מלפני 7 חדשים. פולמוס בין בן-אבי ז'בוטינסקי. בן-אבי כתב: אתה מכין את הדרך לרציחת היהודים. דם כל היהודים יפול על ראשך. אתה עתיד ליתן את הדין ביום הדין.

ועוד אמר המופתי: סופר אמריקאי ידוע שבא לא"י להתחקות על הציונות כתב, שהציונים מחישים את המשבר.

היהודים המשיך המופתי חללו את הקבר של סידנא אוקאש ועוד קבר אחר רב ערך. הציוניים של מסגד זה נקרעו וגם כל ספרי הקודש הקוראן בתוכם נקרעו. התפרצו לבית האימאם ובזוהו. המושלמים בקשו שמירה למסגד הזה. העמידו שני שוטרים יהודים שבשעת החילול נעדרו או ישנו. כדי להיות צודק ביחס ליהודים עלי להגיד. שלפני מעשה זה נשרף בית כנסת יהודי מענין. שיהודים יחידים מתהלכים בשכונות הערבים מבלי שיפגעו בהם. אבל ערבי או ערביה אינם יכולים להופיע בשכונות יהודיות בלי משמר. במשך תשעת הימים האחרונים היו התנפלויות אחדות מצד יהודים על ערבים. שבודאי תגרמנה למהומות חדשות. קשה מאד למנוע את הערבים ממעשי נקמה.

האופי של הפצועים מעיד. שבידי הערבים היו ברוב המקרים סכינים ומקלות. ואילו ליהודים היו רובים ואקדוחים. הנני בטוח שחקירה בלתי מפלגתית תוכיח כי היהודים הם האחראים העיקריים על המאורעות. המופתי דבר אח"כ על זה שמאחורי המאורעות עומדים גם הבולשביקים.

תשובת הקול' קיש להצרת המופתי:

חשונה לגלוי הדעת של המופתי ניתנה כבר בכללה בהודעת היעד הלאומי ליהודי ארץ-ישראל מיום 9 לספטמבר. חשונה עוד יותר מוחלטת ניתנת בתולדות פעולותיו של המופתי עצמו מאז שיבו בסוף שנת 1920 מגלותו. למקום שגלה לרצונו כדי להמנע מסקרין של עבודת סרף. שהוצא עליו על-ידי בית-דין ברוסי צבאי על חיובותו בפרעות ירושלים באפריל 1920. בחיובו נאמן לעברו לא ספק המופתי מלתשמש בתשענה הגדולה של משרתי. שהצליח להגיע אליה על ידי סליחה שקבל מירי ממשלת א"י. כדי לעורר באופן שטחי איבה גזעית ע"י מה שהחזיר ומעצמו גרם לארסם בהמוני המושלמים

האשמות נגד היהודים, שהיו נראות כמנומנות אילמלא ניתן כחן למעשה אמן סגד עם קנאי ובעל-דמיון. תפילה זו התגלה במשך שנים בלי שממשתל איי השום לה קץ. אף-על-פי שהאשמות כאלה היהודים מאיימים או אף תוקפים את המסגרים שבשפת ה-האראמי. היו מונעות - אילה היה כחן שמן של אמת - לא רק ביהודים, אלא גם בממשלת המנדט. רק כשקטעים מהזוים היהודים של „פרוטוקלים לוקני ציון“ נתפרסמו בעתונה של המועצה המושלמת העליונה, אפשר היה להספיע על ממשלת איי שתערב ברבר - חרשים רבים לפני הקרה של 15 באוגוסט, אשר המופתי אמר עליו כעל מקור המחומות האחרונות.

מה היה הקרה הזה? ביום העצית ט' באב, מנהג היהודים מאז ומקדם ללכת בתמונים אל הבתול המערבי ולהתאסף שם, להתאכל על חרבן הבית הפעם, בהשפעת שירת מארצות בקשר עם הבתול, התאסף מספר צעירים והלכו בתלוכה מסודרת אל הבתול - בידיעת הממשלה וברשותה ובלוית שוטרים. - כדי להספיע שם את מאתם נגד מה שהם ראו כתפשתל כבודה של הדת היהודית ושל עם ישראל כולו.

גלויה-הדעת של המופתי עובר בשתיקה גמורה בקלות המשיגית, על התשובה לתלונות הצעירים מיום 15 באוגוסט, שהוא חבריו ארגנו למחרת ביום 16 באוגוסט נערכת הפגנת מושלמת עצומה לא במקום תפלת המושלמים, אלא על-ידי הבתול המערבי עצמו. במקום שכן התכרת היה שחוזר וביא לידי התנגשות עם היהודים המתפללים. וכן היה: המתפללים היהודים המעטים, שהיו שם בשעת מעשה, הוכרחו לברוח ולהסתגר; השמש נתקף וספרי-התפלת העבריים נקרעו ונשרפו. מעשים אלה של הלול-הקודש ושל הרת החוקים ציינו למעשה את התחלת המהומות, ושום דעה לא-משוחררת לא תצויק אותם על-ידי הפגנת הצעירים הבלתי-חשובים, שהיתה יום קודם לכן. יש להזכיר כאן, שפעולת השלטונות, שהתירו הפגנת המוגית של מושלמים במקום תפלתם של היהודים ע"י הבתול המערבי, אין לה דוגמה בחוסטוריה הכותבה של ירושלים. כשבוע שלאחר זה היתה שורה של התקפות מצד הערבים, שבהן נבצעו כמה יהודים ואחד מהם מת. וביום 25 באוגוסט פרצה התקפת ערבית מאורגנת על הישוב העברי בירושלים, בחלקים שונים בעיר. לאשמות הכלולות בחלק האחרון של גלויה-הדעת של המופתי, אין ברענה לתשוב. אולם יש מרט כרונולוגי, שחשוב לצינו: בצערי נכון הדבר, שביום 25 ו-26 אוגוסט נגרים נזקפת למסגד המכיל קברות מושלמים והנמצא ברובע היהודי זכרון-משה, אף על-פי, שלפי דברי המופתי עצמו יצא מעשה בלתי-חוקי זה לפועל אחרי שנקרף בית כנסת באותה שכונה. אולם מה שאינו ברור בגלויה-הדעת של המופתי, הוא כי הנוק האמור בא אחרי הסבת האכזרי, שבו נהרגו ונבצעו כשבעים יהודים בירושלים העיר ביום 25 לחודש ו-117 יהודים בתברון ביום 24 בו. זה היה מעשהו של המון נספרי, שנתעורר ע"י המאורעות המתודים. והוא נספך בפועל ע"י המוסדות המוסלמים של היהודים בירושלים היקף לכשת-קבלה הידיעות על כך, שממר יהודי העמד על יד המסגד, ער שהוכנה המצב ע"י המשטרה.

האופי האמתי של המאורעות נבחר מן האפשר של ה-ט' מיום 1 ספטמבר, המצוין אותם בתור מעשי אכזריות שנעשו ע"י רשעים אכזרים ופאשיסטים ובתור רציחות פראיות של אוכסין יהודים מחוסרי מן כלי הברל גיל או מין.

אכן המאורעות האלה לא נעשו את אמות העם היהודי, שאין התנגדות יסודית קיימת בין יהודי לערבי בא"י, ושהתפתחות הבית הלאומי היהודי עשויה להטיב ותיטיב לשניהם. בטוחים אני, שאילמלא העובדה של הפגנת ידיעות כוזבות כבודה לעורר את רגשותיהם כענינים דתיים - כגון האשמה שמסגד עומר קרוע מפצצות-היה לכו, או נשרף - היו הערבים בא"י מוסיפים להיות בשלום עם שכניהם היהודים, דברי, שהוא גם עכשיו רצונו של הרוב הגדול של האוכלוסין הערבים.

המחיר 35 מ"י.

הזמכירה הראשית לצל
« מו ר י ה »
בית מסחר לספרים
חסה - תל אביב - ירושלים - חיפה